

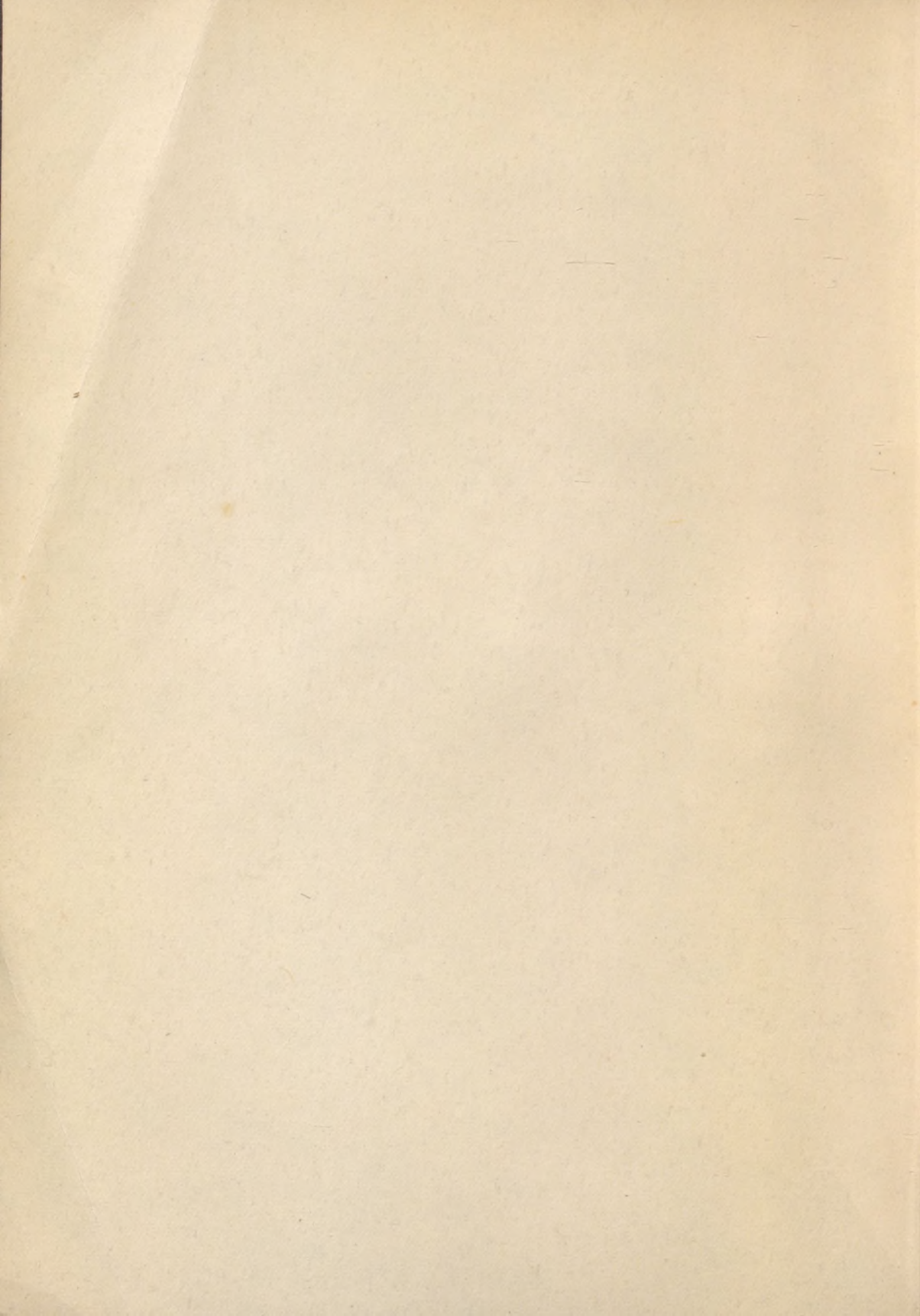
302.939
1972
2

**MÚZEUMI
KÖZLEMÉNYEK**

1972

1

ORSZÁGOS MUZEUMI TANÁCS

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1972

i

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dr. Czére Béla, Dr. Füzes Endre, Hetés Tibor,
Dr. Korek József (szerkesztő)
Kovács István (szerkesztő)

Tudomány-e a muzeológia?

— Széljegyzet a brünni egyetem muzeológiai tanszékének néhány előadásához —

Világszerte megoldatlanok a muzeológus-képzés tartalmi, módszerbeli és szervezeti kérdései. A megoldást elsősorban az elvi alapok tisztázatlansága hátráltatja. Magyarországon is nyitott e probléma, indokolt tehát egy-egy kitekintés tanulságainak: példáknak és eredményeknek, viták és kísérletek irányjelzéseinek számbavétele. Közeli alkalom erre a brünni egyetem filozófiai fakultásán 1962 óta működő muzeológiai tanszék állásfoglalásának megismerése. Az öt szemeszterből álló szeminárium jelenleg rendes és postgraduális, a közeljövőben pedig már levelező oktatási forma keretében is lehetőséget nyújt a muzeológusi szakma egyetemi fokú képesítésének megszerzésére. A hallgatók az általános ismereteket a dialektikus tudományfilozófiától a pedagógiai pszichológiáig, a statisztikától a tudományos információ-elméletig tíz témakörben szerezhetik meg. Maguk a muzeológiai előadások 17 tárgykört ölelnek fel, köztük az első: bevezetés a muzeológiába. Ezt követik a múzeumi dokumentáció elméletétől a múzeumszervezésig, a szemléltetés esztétikájától a múzeumtörténetig sorakozó előadások, majd külön program foglalkozik az egyes tudományágazatokkal összefüggő, speciális muzeológiai kérdésekkel. A tanszéknek 1969 óta évente jelenik meg *Museologické Sešity* (Múzeumi Füzetek) című kiadványa, amelynek nemcsak terjedelme bővül évről évre (az 1971 évi füzet már tíz íves), hanem tematikája is számonként gazdagodik a tudományelmélet és a szakmai gyakorlat problémaköréből. Felelős szerkesztője dr. Zbyněk Stránský, a tanszék professzora, nemcsak tudományterületének elmélyült művelője, hanem az elméleti muzeológusképzés kiváló szakembere is.

A Museologické Sešity valamennyi száma, mint tudományos fórum és mint információs orgánus, bármely országban hasznos segítséget nyújthat a múzeumügy elméleti kutatóinak és gyakorlati munkásainak. Legérdekesebb mégis az 1971 évi Supplementum füzet, amelyet szerkesztője "Bevezetés a muzeológiába" gyűjtőcím alatt teljes egészében a múzeum-tudomány fogalom-meghatározó kérdéseinek taglalására szánt. A füzetben publikált előadások nemcsak a témafeltárás horizontális méreteiben, hanem a konkrét törvényszerűségek vertikumában is közelítő lépéseket jelentenek az évtizedes vita megoldása felé. A nemzetközi eszmecsere a hatvanas évek elején a Német Demokratikus Köztársaság szakmai vitafórumain vetett szélesebb gyűrűket (részét vettünk a vitában helyelközzel magyar muzeológusok is). Ez a diskusszió azóta valahol elakadt, s mostanában a Museologické Sešity hasábjain bontakozik ki, de most már az egyetemi katedra autoritásának rangján, a mai tudományépítés eszközeinek felhasználásával, a legkorszerűbb módszerei kísérlet bátorságával.

Az alapvető kérdés még ma is az: tudomány-e a muzeológia? A választ ma is csak úgy lehet megközelíteni, ha előbb tisztázzuk: mi a tudomány? és mi a muzeológia? A Supplementum 71-ben Pavel Materna tudományelméleti tanulmánya vállalkozik a tudomány fogalmának körülhatárolására. A szerző a fogalom-meghatározásnak szinte "komputerizált" folyamatán vezet végig. Képletek tömkelegéből, szám- és betűjelzések rengetegéből modellek állnak össze, szimbólumok és segédszimbólumok tömörülnek logikai formulákba. "A tudomány eszményi nyelvén" (Idealsprache), vagyis csak az avatott számára érthetően előadott tanulmány a gépesedő szellemi tevékenységnek érdekes módszerei iránymutatója. Ám adós marad a konklúzióval: a tudomány-fogalom boncolásából nem annak konkrét spektruma, hanem kissé kápráztató absztrakciója áll elő. Végülis szívesen értünk egyet azzal a megállapítással, hogy a tudományelméleti kutatások terén elérhetünk ugyan pusztán ösztönösséggel is (véletlenül vagy nagy energiaveszteségek árán) bizonyos eredményeket, de sokkal gazdaságosabb az eredményeket a logika exakt törvényeinek alkalmazásával kimunkálni, mert "ez az út vezet a szellemi munka felszabadulásához, amikor is nem

fogjuk többé alkotó képességeinket olyan problémák megoldására pazarolni, amelyek megoldásra nem szorúlnak".

A "mi a muzeológia?" kérdésre Z. Stránský mélyen és gazdagon kibontott elemzése ("A muzeológia fogalma") keresi a választ. A XVI. századig visszagombolyítja az irodalmi és intézményi közvélemény változó felfogását a múzeum-elmélet jelentőségéről. Ezek a vélemények sokszor a homlokegyenest ellenkezőig differenciáltak. Ma is ki gyakorlati módszert, ki muzeográfiai elméletet, ki pedig önálló tudományterületet lát a muzeológiában. Valóságban a múzeumügy gyakorlati fejlődése, a társadalmi igények hatása alatt, sokkal gyorsabb volt, mint a múzeumtudomány kibontakozása. A fejlődési egyenetlenség következménye, hogy a múzeum-fogalom körvonalazása és tudományos tartalommal való megtöltése a múzeumügy mai építőinek jutott feladatul. Van-e erre szükség? - kérdezzük sokan. Legtöbbünk válasza: igen, van! Ezt a véleményt formálja, munkálja immár évtizede Stránský professzor és köre, hogy polgárjogot szerezzen a muzeológia tudományként való értelmezésének, és azt a gyakorlat szolgálatába állítsa az egyetemes múzeumkultúra korszerű fejlődése és társadalmi hasznosítása érdekében.

Abban ma már nagyjában megegyeznek a vélemények, hogy a múzeumi munkában nem elég pusztán az értelem ösztönös probléma-megoldásaira hagyatkozni. Stránský nézeteinek fő ellenlábasa ma az a felfogás, amely szerint a muzeológia csupán alkalmazott formája a múzeum-témája szerinti alaptudományoknak. Szerző előadásában sorra kerülnek a kritikai analízis mérlegére különböző országok szakfórumainak ebben a kérdésben nyilvánított nézetei. Megállapítása szerint a fogalmak (muzeológia, tudomány, elmélet, gyakorlat, technika stb.) és egymásrahatásuk pontos meghatározása nélkül, tisztázott ismeretelméleti és metodológiai vonatkozások hiányában mindmáig ellentmondásos és bizonytalan a muzeológia tudományként vagy elméletként való elfogadása. Annál értékesebb az okfejtés, melynek eredményeként Stránský eljut a két nem-azonos fogalomkör meghatározásához, a múzeumi munka tárgyának és funkciójának a tudományos értékelmélet rendszerébe illesztéséhez. Gyakorlatilag: a múzeumi területen még előforduló tudo-

mánytalanságnak és dilettantizmusnak üzen hadat, a múzeumi gyakorlat magasabb színvonalát jelöli ki a muzeológia önálló tudományként sürgetett elismerésével.

A szerző szerényen "teoretikus kísérlet"-nek szánja előadását, s még csak "prenatális stádiumban" látja a muzeológia problematikájának feltárását. Mindez igaz, és igaz az is, hogy a bonyolult tudomány-elméleti fejtegetésekből még sok vita árán kell leülepednie és rendszerbe kristályosodnia a muzeológia tudomány-tartalmának. Mivel hiszünk a fejlődő kultúrforradalom dinamizmusában, el kell fogadnunk a tanulmány befejező mondatát: "Ha nem fáradozunk azon, hogy a muzeológiát korszerű színvonalra emeljük, megtörténhetik, hogy idők múltával szétfoszlik a múzeumok társadalmi jelentősége, és akkor létezésük napjai megszámláltattak..."

A Supplementum tanulmányait olvasva bizonyára sokunkban felvetődik a gondolat: nem a tudós elvont kutató szenvedélyének termése-e a fogalmak és kapcsolódásaik feletti elmélkedés? Az egymásta bonyolódó definíciók szövevénye nem a sok fa között elveszett erdő metaforikus ijedelmét idézi-e fel a gyakorló muzeológusban? Nem öncélú-e a vita? Hiszen ma is vannak jó muzeológusok, akik a tudomány mibenléte felett rosszul vitatkoznak, de a társadalmi érték magas fokán álló múzeumokat csinálnak. Mindezekre a kérdésekre általában nemmel kell válaszolnunk, a vitatható kérdéseket pedig tovább kell vitatnunk. Világos, hogy a leegyszerűsített alapkérdés (kell-e külön tudomány ahhoz, hogy jó múzeumok épüljenek?) megválaszolásához mindenekelőtt tisztában kell lenni azzal, hogy mit értünk tudomány vagy mit múzeum alatt, mit várunk egyiktől is, másiktól is? Enélkül csak káosz támadhat a kérdés körül, az öskáoszban munkáló törvényszerűséseknek formát és lényegét egyaránt alakító erői nélkül. Am ha azt értjük muzeológia alatt, amit a fogalom tudományos analíziséből a logika biztonságával leszűrhetünk, vagyis ha az alapkérdésekben egy nyelven beszélhetünk, akkor a tudományfejlődés nagy lépéseivel lehet kijelölni a haladás útját a világ múzeumügye számára. Szükséges ez, mert a kultúrpolitikai realitások

keretén belül meg kell teremteni a feltételeket a múzeum-intézménynek - a mai perspektívák elbizonytalankodása helyett - gazdagodó feladat-területtel a XXI. századba való átmentéséhez.⁺

Barbarits Lajos

⁺ A Muzeologické Sešity eddig megjelent 4 kötetének tartalmát folyóiratunk következő számának "Külföldi folyóirat szemle" rovatában cikkek szerint ismertetni fogjuk. (Szerk.)

A cseh múzeumi gyűjtemények bemutatásának értelmezése

A jelenlegi cseh muzeológia egyik fontos törekvése, hogy a teljes múzeumi tevékenységet tudományos alapra helyezze, vagyis hogy elérje, hogy a múzeumokban a kutatómunkán kívül az egyéb feladatok végzésénél is tudományos módszerek érvényesüljenek. Ennek a törekvésnek az az oka, hogy a szocialista társadalomban minden kulturális intézmény munkájával szemben - így a múzeumokéval szemben is - lényegesen megnövekedtek a követelmények: tevékenyen hozzá kell járulniok ahhoz, hogy minden dolgozó számára biztosítva legyen kulturális szükségleteinek minél teljesebb kielégítése.¹

A cseh muzeológia háború utáni huszonöt éves fejlődése eredményeinek értékelésekor kiderült, hogy a további előrehaladás érdekében többet kell törődni a muzeológia elméletével; minőségileg kell új feltételeket teremteni a cseh múzeumok magasabb színvonalú működéséhez, az eddigi gyakorlatot marxista módszerrel megalkotott muzeológiai elmélettel kell felváltani. A kultúrpolitika állami irányelveinek érvényrejuttatásával együtt (amelyet a Csehszlovák Szocialista Köztársaság művelődésügyi minisztériumának konszolidációs terve tartalmaz) ez az elmélet biztosíthatja a cseh múzeumok további fejlődését, összhangban a szocialista társadalomnak a Csehszlovák Kommunista Párt XIV. kongresszusán kijelölt céljával.

¹) BENES, J.: Poslání a funkce muzea jako svébytné kulturní instituce (A múzeumnak mint önálló kulturális intézménynek rendeltetése és funkciója.). Muzejní a vlastivědná práce. Praha, 1969, 1-2: 52-65. - NEUSTUPNÝ, J.: Muzeum a věda (Múzeum és tudomány). Praha, 1968. - STRÁNSKÝ, Z. Z.: Existenční otázka našeho muzejnictví (Muzeológiánk létkérdése). Muzeologické sešity. Brno, 1969. I. 5-15.

A legutóbbi időkig a cseh muzeológia részben a saját tapasztalataira, részben külföldi múzeumoktól átvett tapasztalatokra hagyatkozott. A múzeumok dolgozói elsősorban arra törekedtek, hogy elsajátítva saját szakterületük tudományos munkamódszereit a Csehszlovák Tudományos Akadémia kutatóintézeteinek munkatársaival azonos módon az állami terv kutatási feladatait végezzék, s ezzel tudományos fokozatokat szerezzenek. A múzeumi munka többi válfajában megelégedtek bizonyos gyakorlati teendők teljesítésével, mintha ez a bonyolult és igényes tevékenység nem kívánná meg a saját tudományos alapjainak megvetését: a muzeológiának mint tudománynak a fejlesztését is.

Ennek a mulasztásnak kiküszöbölése céljából hozták létre a brünni Morva Múzeum mellett a brünni egyetem Muzeológiai Tanácskét és a prágai Nemzeti Múzeum mellett a prágai egyetem Muzeológiai Központját.²⁾ Közös feladatuk, hogy érvényre juttassák a muzeológiai elméletet a vezető személyek, az egyetemi hallgatók és a múzeumok szakdolgozóinak képzésében (ez kiegészítő muzeológiai minősítést is eredményez a tulajdonképpeni szakminősítéshez), továbbá, hogy muzeológiai elvi és gyakorlati témákból publikációs tevékenységet végezzenek, melyek termékeit azután a prágai Muzeológiai Iroda jelenteti meg.³⁾

A muzeológiai munkák fő koordinációját jelenleg a Csehszlovák Szocialista Köztársaság művelődésügyi minisztériuma mellett létesített "Múzeumok és galériák központi tanácsa" látja el. En-

2) BENES, J.: Museologisches Zentrum der Prager Universität. Neue Museumskunde 1970, 1-62. - NEUSTUPNÝ, J.: Výchova v muzeologii (Nevelés a muzeológiában). Muzejní a vlastivědná práce, Praha, 1966. 3:158. - STRÁNSKÝ, Z. Z.: Sborník materialů I. muzeologického symposia (Az I. muzeológiai szimpózium anyagának gyűjteménye). Brno, 1965, 1966.

3) A "Muzejní a vlastivědná práce" (Múzeumi és honismereti munka) c. folyóirat kiadja a muzeológiai monográfiák sorozatát, bibliográfiákat és más, sokszorosított anyagokat jelentet meg. Legfontosabb kiadványa a külföldi muzeológiai irodalom kivonatolt bibliográfiáját tartalmazó, évente megjelenő kötete, amely közös kiadása a pozsonyi Muzeológiai Kabinettel.

nek tagjai és vezetői az előbb említett intézmények munkatársai. A jelenlegi helyzetet így jellemezhetjük: kezdeti stádium; a cél a fő feladatok kijelölése és a legközelebbi évekre a tennivalók fontossági sorrendjének megállapítása.

Ebben a dolgozatban csak a múzeumok nevelési kérdéseivel foglalkozom, tehát azokkal a feladatokkal, amelyek az ismeretek népszerűsítésére, a felnőtteknek és az ifjúságnak a szocialista társadalom szükségletei szerint történő nevelésére vonatkoznak. A "nevelés" kifejezést itt átfogóan értelmezem: mint komplex nevelőhatást az emberi tudatra, beleszámítva az oktatást is, amelyben ugyancsak előfordulnak nevelést érintő kérdések. Nagyon fontos probléma ez, ezért is szenteltek e témakörnek az utóbbi időkben nemzetközi konferenciákat, többek között az ICOM és az UNESCO keretében is.

I. Az ismeretterjesztés mint muzeológiai probléma⁴⁾

A jelenlegi nevelőintézmények azzal a céllal igyekeznek az egyénekre hatni, hogy sokoldalúan előkészítsék őket a szocialista társadalomban való életre, továbbá, hogy képességeik és ismereteik kifejlesztésével segítsék őket érvényesülésükben. A múzeum helyzetét az intézmények között kijelölt munkamegosztásban mindenekelőtt az eredeti múzeumi (gyűjteményi) tárgy mint a természet, ill. a társadalom fejlődésének bizonyítéka - szabja meg. Ámbar a tárgy a múzeum alapvető munka- és kifejező eszköze - tehát a múzeumnak mint intézménynek fő jellegzetessége - mégsem lehet mondani, hogy lényege és értelmezése eléggé világos

⁴⁾ Lásd a szerzőnek 1968-ban a Szovjetunióban az ICOM választmányi ülésén elhangzott referátumát, amely megjelent az ICOM "Meeting on the role of Museums in education and cultural action" c. publikációjában (Paris, 1969: 21-31.) A referátumok a Neue Museumskunde 1969. évi mellékletében, nagyjából német nyelven jelentek meg.

volna. Még terminológiája sem egységes.⁵⁾ Egyes munkatársak a múzeumokban a gyűjteménytárgyakat nagyjából csak úgy tekintik, mint szaktudományukban a megismerés forrását. Ez - véleményem szerint - nagyon leszűkített szemléletmód, amely az egész múzeumi munkát kedvezőtlenül befolyásolja.

A múzeumi tárgy valójában a következő hármas szempont egységében értelmezhető:

- általános értelemben vett kultúrárték, a nemzeti kultúrkincs és állami reprezentáció része (ennek alapján részeseül gondozásban, többek között azzal a céllal is, hogy a következő generációk számára is fennmaradjon;

- a tudományos megismerés eredeti forrása, a természetről vagy a társadalomról, vagy az emberi tevékenység valamely szakterületének fejlődéséről új ismeretek szerzésének eszköze (anyagában és megformálásában annak a kornak és környezetnek hiteles üzenetét hordozza, amelyből előkerült;

- a széles néprétegekre ható nevelés eszköze, amely lehetővé teszi a valóság közvetlen megismertetését, mégpedig természetesen kódban, azaz olyan mesterséges (ábrázolt vagy szóbeli) kódokba való átmenet nélkül, amelyekkel a tömegkommunikációs eszközök dolgoznak.

A tárgy lényeges tulajdonsága, hogy üzenetet hordoz magában, amelynek dekódolásával információkat kapunk keletkezése koráról, környezetéről. A tárgyak nyelvén azonban más, mint a beszédnyelv, információs (közlő-) képessége a mondanivaló tartalmát és minőségét tekintve nem ugyanaz az illetékes szakember,

⁵⁾ V.ö. a következő terminusokat: Museumsgegenstand, Sammlungsgegenstand, Primärquelle, Sachzeuge stb. A szerző a "gyűjteményi tárgy" kifejezést használja; lásd pl. a Příspevek k diskusi o sbirkovém předmětu (Hozzászólás a múzeumi gyűjteményi tárgyról szóló vitához) c. cikkét (Časopis Národního Muzea 1967. 2: 95-100); egyébként STREICHER, KNORR, HÜHNS-NEUESS cikkeire hivatkozik (Neue Museumskunde).

valamint a laikus számára. Amíg a saját szakterületének gondolkodásában és törvényeiben képzett szakember a tárgy szemlélésekor sok információt szerez, addig a laikus, aki nem ismeri ezeket a törvényszerűségeket - és így a kulcsot sem azok nyelvéhez (üzeneteik megértéséhez), - ugyanannak a tárgynak a szemlélésekor sokkal kevesebb információt kap, néha éppen semmit sem, mert olyan helyzetben van, mint az az ember, aki ismeretlen idegen nyelven írt könyvet tart a kezében.⁶⁾

A múzeumi gyakorlat jelenleg nem veszi figyelembe a felfogóképességeknek e lényeges különbségét; a múzeumok azzal a megalapozatlan feltevessel állítják ki tárgyaikat, hogy a látogató látja és érti is azok mondanivalóját. Minden kiállítás szerzőjének a részletek előkészítésekor világosan meg kellene magyaráznia a kiállított tárgy mondanivalóját, esetleg kiegészítő szemléltető anyag használatával kellene bővítenie a magyarázatot. Csak így világosodna meg minden kiállított tárgy szerepe és így volna biztosítva a kiállítás hatása. Manapság - véleményem szerint - inkább a szakemberek számára állítunk ki, mint a széles tömegek számára. Azzal áztatjuk magunkat, hogy ez másképpen nem is lehetséges.

Kulcskérdés tehát a múzeumi kiállítás é r t e l m e z é s e, amely csakugyan nem lehet a tárgyaknak a vitrinekben való egyszerű sorbarakása, hanem bizonyos téma - vagy témák - bizonyos kiállítási formában való, a könyvpublikációkétól, illusztrált tankönyvekétől stb. eltérő feldolgozását kell jelentenie. A kiállításnak múzeumi eszközökkel kell k i f e j t e n i e - nem pedig illusztrálnia! - a tematikát; úgy kell tehát az ismereteket közölnie a látogatóval, hogy az közvetlen, érzéki kapcsolatba kerüljön a tárgyakkal, a valóság első tanúival, hogy a

⁶⁾ BENES, J.: Informačná kapacita národopisných zbierok (A múzeumi néprajzi gyűjtemények információs kapacitása). Múzeum, Bratislava, 1970. 1: 11-17. (Német összefoglalással). - BENES, J.: Problém informační kapacity muzejních sbírek (A múzeumi gyűjtemények információs kapacitásának problémája). Muzejní a vlastivědná práce, 1969. 3-4: 140-145.

keletkező sajátos emocionális élmény tudatának értelmi síkját is befolyásolva alkalmassá tegye ismeretek befogadására.

A múzeumi kiállítás szerepe tehát az, hogy - az egyes tárgyak megjelenési formájának egyszerű regisztrálásán túlmenően - lehetővé tegye a látogató számára az ábrázolt események és jelenségek lényegébe való behatolást. Ebből pedig az következik, hogy a kiállítás akkor jó, ha a mély megismerés és a személyes átélés feltételeit biztosítja: viszont ha nem teljesíti ezt a feltételt, nem jó a kiállítás, még ha külsőségeiben szép és látványos is. Minden esztétikai, technikai és egyéb eszköz és fogás, amelyet a kiállításban alkalmazunk csak egyetlen egy célt szolgálhat: hogy növelje a kiállítás eszmei hatását a látogatókra. Ha ezek az eszközök nem teljesítik valódi céljukat, semmi értelmük sincs, sőt, esetleg károsakká is válnak, pl. ha elvonják a látogató figyelmét magukról a kiállított tárgyakról.

A múzeumi kiállítás azonban nem helyettesíti az eredeti valóságot és ezért nem is szabad vele azonosítani; annak csak mester-séges - felidézett - képe, amely a jelenségek mennyiségében nagyon redukált. Ennek a redukciónak az oka egyrészt t e c h n i k a i (a múzeumi gyűjtemények az eredeti valósághoz viszonyítva mindig csak részlegesek), másrészt p e d a g ó g i a i (a múzeum csak korlátolt számú tárgyat állít ki, annyit, amennyi az adott tematika kifejezéséhez számbavehető). Ezek mellett azt is figyelembe kell venni, hogy nemcsak hatásos és vonzó tárgyak kerülnek a kiállításba, hanem mindazok, amelyeket a társadalom szempontjából szükséges bemutatni. Elhelyezésüknek tehát olyan módozatait kell megtalálni, hogy a kiállítás eszmei hatásossága mellett érdekes és vonzó legyen az átlagos műveltségű látogató számára, akinek tulajdonképpen készül.

A kiállításról szóló muzeológiai bibliográfiák címek szerint ugyan gazdagok, de nem lehet azt mondani, hogy a sok publikáció már eléggé tisztázta volna a múzeumi kiállítás lényegét, azok eltérését a kiállítások más fajtáitól pl. a reprezentációs, a

kereskedelmi, a reklámjellegű stb. kiállításoktól,⁷⁾ amelyekben a tárgyaknak nem mint alapvető kifejező eszközöknek kell érvényesülniök.

A kiállítások kapcsán elméletileg főképpen két problémakört kell tisztázni. Mindenekelőtt is tökéletesen meg kell ismerni a múzeumok kifejezőeszközeit és bemutatási lehetőségeit, azután jobban meg kell ismerni a látogatót, mint a múzeumi nevelőhatás tulajdonképpeni tárgyát. Eddigi ismereteink mindkét tekintetben még csak részlegesek, tehát nem kielégítőek: nem nyújtanak ugyanis elegendő alapot a múzeumi hatás további minőségi javítására s így annak a részfeladatnak kívánatos növelésére sem, amely a felnőttek és az ifjúság nevelésében és oktatásában a múzeumoknak jut.

II. A múzeumi gyűjtemények bemutatásának eszközeiről és módszereiről

Meg vagyok győződve arról, hogy a gyűjtemények kiállításmódjai sok tekintetben meg fognak változni, ha megvizsgáljuk mi és hogyan hat a látogatóra, mi eredményes a bemutatásnál és mi nem. Mindezideig egy adott tudományág eredményeinek érvényesítése céljából rendeztünk kiállítást, nem pedig azzal a céllal, hogy a tudományág ismereteit népszerűsítsük. Elég primitív módon járunk el, ha föltételezzük, hogy a látogató megelégszik azzal, hogy a tárgyakat csupán vitrinekbe helyezzük, a legjobb esetben a korabeli kiállításművészet hatásos csomagolásában szervírozuk.

Milyen feladatok várnak ránk ezen a téren? Elsősorban ismernünk kell a múzeumi környezet minden egyes összetevőjének nevelőhatá-

⁷⁾ NEUBURG, L. H.: International Ausstellungsgestaltung. Zürich, 1969.

sát, amely a látogatóra átfozóan hat, akár észreveszi ezt, akár nem. A mi szempontunkból olyan hatásos környezet kialakítása kívánatos, mint amilyen a színpad vagy a koncertterem. Kellemes és emberivé kell varázsolni tehát a múzeumi környezetet - kiküszöbölve mindent, ami a látogatóra zavaró lehet -, mert azt akarjuk, hogy a látogató a múzeumban jól érezze magát, s ne kelljen rászédett áldozatként menekülnie a látogatás után. Olyan környezetet akarunk kialakítani, amelyben a látogató lelki aktivitásra buzdul, alkalmat talál kényelmesen és elmélyedve gondolkodni olyan problémákról is, amelyekre a mai élet rohanó iramában másutt vagy máskor nincs ideje, amelyben új ihletekkel, ösztönzésekkel gazdagíthatja saját lelki potenciálját, kielégítheti szemét, szívét és fejét: az ismeretszerzés és élvezet befogadót.

Milyen tényezőket különböztethetünk meg a múzeumi környezetben? Ezek elsősorban:

1. technikai jellegűek (tér, világítás, hőmérséklet, színek stb.),
2. kivitelezési jellegűek (kiállítási berendezések, a bemutatás kifejezőeszközei és módozatai),
3. sajátosan múzeumi tényezők (forgalom, a megtekintés egyéni vagy csoportos formája, segédeszközök: élőszóbeli vagy reprodukciós magyarázat, írásban kiadott vezető, stb.)

Mindezek eszközei - legalábbis bizonyos mértékig - a mi kezeinkben vannak, azonban napjainkig nem használtuk őket programszerűen és célszerűen, mégpedig azért nem, mert általában nem ismerjük hatékonyságukat, vagy mert egyszerűen passzív a viszonyunk hozzájuk.

A múzeumi környezet hatása azonban helyenként tudatos vizsgálódás témája is. Példaként MIROSLAV MALIK tevékenységét említhetem, aki a 60-as évek elején a prágai Technikai Múzeumban az "Interkamera" c. kiállítás előkészítése során gyűjtött értékes

tapasztalatokat.⁸⁾ Ő a környezeti összetevők hatását - aszerint, hogy milyen részük van a látogatóra tett összhatásban - a következőképpen sorolta:

1. a kiállított tárgy (nagysága, alakja, mozgása, színe, felülete),
2. a tér (alakja, beosztása, arányai),
3. a világítás (erőssége, kontraszthatása, színe),
4. a kép (mozgása, csillogása, kontraszthatása),
5. a hang (hallhatósága, iránya, tónusa).

Ez a sorrend természetesen technikai múzeum számára érvényes, más múzeumokban bizonyára másképpen alakul.

Más példát szolgáltat JEAN GABUS⁹⁾ megfigyelése, amely szerint a múzeumi környezet harmonikus berendezésénél a következő hat tényezőt kell figyelembe részesíteni:

1. a tér,
2. a világítás,
3. a kiállítási berendezés,
4. a rajzos (grafikus) kiegészítések,
5. a kiállított tárgyak és
6. a közönséggel való kapcsolatok.

Ami a teret illeti: ez kétféle lehet: aktívan hatni akaró, vagy semleges hatású. Az első kategória számára például szolgálhatnak a stílusdekorációval készült történeti kiállítások, ahol a dekoráció emeli a kiállítás hatását, amennyiben összhangban van a tematikával. Ellenkező esetben azonban zavaróan hat, alkalmazása negatív hatású. A semleges hatású teret akkor alkalmazzuk, amikor tudatosan nem kívánjuk a látogató hangulati befolyásolását.

⁸⁾ MALIK, H.: Automation der Erwachsenenbildung im Museum mit optofonischen Hilfsmitteln. Museumskunde, 1963. 2: 104-129. - MALIK, H.: Principles of Automation in Museum Exhibitions. Curator, 1963. 3: 247-268.

⁹⁾ GABUS, J.: Principes esthétiques et préparation des expositions didactiques. Museum, Paris; 1965. 1-2: 2-59, 65-97.

A helyiség alakja sem hatástalan a látogatóra. Fontos követelmény, hogy lehetővé tegye az egyszerű körforgalmat, ami feltétele a kiállítás mondanivalója megértésének. A kiállítást ugyanis a látogatónak olyan témarendben kell megismerlennie, ahogyan azt a szerző elgondolta, nem pedig találomra, a részletek más sorrendjében. A látogatóra hatással van a terem hőmérséklete és levegőjének minősége - tehát a fizikai értelemben vett klímája - is.

A múzeumi kiállítás mindenekelőtt abból a szempontból van a mi irányításunk alatt, hogy tőlünk függ a berendezése és a szemléltetés módja. A kiállítási bútorzatnak általában nem önmagában kell érvényesülnie, mert feladatát azzal teljesíti, hogy tagolja a tematikát, másrészt védi a kiállított tárgyakat a káros hatásoktól.

Ami a szemléltetés módjait illeti, több lehetőségünk van: kiállíthatunk egyedül álló tárgyakat, vagy több tárgyat egységes csoportban.¹⁰⁾ Az utóbbi esetben a különféle rendszerezésnek (származási, időrendi, rendeltetési, faji stb. viszonyok bemutatásának) is lehetősége nyílik. Lehet a tárgyakat összehasonlító vagy ellentétbe állító cézzal bemutatni, elhelyezhetjük őket logikai rendben vagy kötetlen felállításban. Választhatunk olyan módszert, amelynek segítségével mindent megmagyarázunk, vagy pedig olyant, amely a látogatót önálló gondolkodásra készíti.

¹⁰⁾ J. MALIK az "Interkamera"-kiállítás előkészítésénél sok heterogén csoport tanulmányozásával a kiállított tárgyaknak ezt a hatékonyságát állapította meg: az eredeti tárgy 80 %-os hatást ért el, fényképe csak 46 %-ost, grafikus ábrázolása 24 %-ost, a róla szóló szöveg pedig csak 13 %-ost. Ez összhangban van a hatékonyságnak általánosan elismert fokozatosságával: 1. eredeti tárgy, 2. pontos modellje vagy makettje, 3. grafikus ábrázolása vagy fényképe, 4. róla szóló szöveg (leírás). A tárgyszerűség és ábrázolás problémáira K. PATZWALL mutatott rá (Didaktische und methodische Aspekte ..., Schule und Museum 1968: 49-90.). Hasonló értelemben különbözteti meg KOMENSKY alapján a tárgyszerűséget és ábrázolását J. BENEŠ Předpoklady popularizačního působení muzea (A Múzeum népszerűsítő hatásának feltételei) című cikkében (Zpráva Muzea J. A. Konenského. Uh. Brod, 1957:8-10).

A látogatónak a kiállításban sokféleképpen lehetünk segítségére.¹¹⁾ E tekintetben még nem tettünk eleget: nem tisztáztuk sem az élőszóval magyarázó vezetés lényegét, sem a nyomtatásban kiadott kalauz feladatát; mindkét tolmácsolási módban az eddigi gyakorlat tehát még problematikus. A magyarázat szerepe, hogy bevezesse a látogatót a kiállítási tematikába, és ösztönzést adjon a megtekintésre; nem szabad azonban helyettesítenie a közvetlen szemléleten alapuló megértést, vagyis nem szabad szavakkal elmondani azt, amit a látogatónak saját magának kell a dolgokkal való közvetlen kapcsolatában elsajátítania. Nagybőfokú hatást jelent a látással és a hallással együttesen való érzékeltetés, e kétféle befogadás szinkronizálása; ez azonban nagyobb látogatócsoportoknál nehézkesen nagy, esetleg nem is valósítható meg. Ha a látogató más tárgyat szemlél, mint amelyről a vezető éppen magyaráz, akkor számára a magyarázat semmit sem jelent, sőt talán még inkább zavarja is a szemlélésében.¹²⁾

A gyakorlat azt mutatja, hogy a nyomtatásban kiadott kalauz szerepe sincs még tisztázva. Vehetjük úgy, mint a kiállított tárgyak szemlézése közben használható segítséget (a kalauzban lévő szövegek egyidejű figyelemmel kísérése azonban nem kismértékben komplikálja az elmélyedő megfigyelést) és úgy is tekinthetjük, mint a kiállítás megtekintése után megmaradt benyomások későbbi kiegészítésének a lehetőségét. A nyomtatott kalauznak egységes formája nem lehet, a különböző kiállításokhoz szorosan alkalmazkodniuk kell, hogy teljesíthessék feladatukat.

¹¹⁾ E szempontból figyelmet kell szentelni a fáradtság problémájának is. Az elfáradás a nagy múzeumokban jelentősen csökkenti a kiállítás hatását a nézőre. Kiküszöbölésében sokat segít a dramatizálás, vagyis az olyan elrendezés, amely jól meghatározott helyeken alkalmas eszközökkel növeli a figyelmet. A kérdés tehát sokkal bonyolultabb, mint ülőhelyeknek egyszerű elhelyezése a termekben.

¹²⁾ V.ö.: J. BENEŠ: Doprovod v expozici jako muzeologický problém (A vezetés a kiállításon mint múzeumi probléma) c. tanulmányával. Múzeum, Bratislava, 1970. 4: 245-250. Német- és angolnyelvű rezümével.

A múzeumi kiállítás bizonyos mennyiségű ismeretet és ösztönzést tartalmaz, ezeket együtt a kiállítás információs kapacitásának nevezhetjük. Az információs kapacitás egyrészt elméleti, másrészt valóságos (konkrét) adottság. Az elméleti információs kapacitást a múzeumnak azok az általános lehetőségei - a kiállítások lehetséges kifejezőeszközei és módszerei - biztosítják, amelyeket a jelenlegi muzeológia nyújt. A konkrét információs kapacitás lehetőségei az előbbinél kisebbek, mert a múzeumnak rendszerint nem sikerül kiaknáznia kora muzeológiájának valamennyi lehetőségét, sokszor már csak azért sem, mert működésének feltételei korlátozottak (nem megfelelő kiállítási tér, hiányos gyűjtemények, technikai, pénzügyi, személyzeti nehézségek, stb.).

Az eddig elmondottak a probléma objektív oldalát jelentik. Ehhez azonban még egy szubjektív tényező is jelentkezik: a múzeum látogatója, aki a kiállítás megtekintésével a teljes információs kapacitásból rendszerint csak bizonyos lehetőségeket realizál, mégpedig aszerint, hogy mennyire képes felvenni a kiállítás által nyújtott információkat.

III. A múzeumlátogatók tanulmányozásának feladatai

A múzeum eredményes nevelőhatásának feltétele egyrészt látogatóinak ismerete (ez a kulturális nevelőhatás tervezése számára fontos), másrészt a látogatók tudatában végbemenő lelki folyamatok, továbbá a gyűjtemények megtekintése, a különféle szemléltető módszerek megvalósításának ismerete.

Az első problémához rendelkezésünkre áll a szociológiai tanulmányok megállapításainak egész sora, amelyek a látogatók összetételére, különféle kategóriájukra, műveltségükre, foglalkozá-

sukra, korukra, a látogatás indítókaira és a látogatásokon szerzett benyomásaikra vonatkoznak.¹³⁾

A statisztikai vizsgálatok alapján megállapíthatjuk, hogy milyen az arány a múzeumlátogatók két fő fajtája: az egyéni és a csoportos látogatók között. Ezek száma a cseh múzeumokban évente kb. 6-6 millió, tehát egyenlő mennyiségű.¹⁴⁾ Ez a látogatószám - amely nagyobb, mint az ország lakosainak száma - a valóságban meglehetősen alacsony, mert - miután közülük sokan gyakori látogatók - a népnek tulajdonképpen csak egy része jut el a múzeumokba. Van tehát még a múzeumoknak tennivalójuk abban, hogy növeljék vonzó hatásukat olyan néprétegekre és csoportokra, amelyek eddig nem látogatják a múzeumokat. Mirethogy a belépődíj jelentéktelen összegű, ez nem lehet a távolmaradás akadály; az okokat tehát másutt kell keresni.

Nehezebb dolog annak a vizsgálata, hogy a múzeumi kiállítás milyen hatással volt a látogatókra. Eddig a kérdőíves vizsgálatok nagyjából csak olyan általános megállapításokra szorítkoztak, hogy a múzeumlátogatás kielégítette-e a látogatókat vagy sem. A múzeumokat tehát kevésbé érdekelte a múzeumlátogatás valóságos hatása, megelégedtek a csupán mennyiségi, statisztikai módon kimutatható sikerekkel. A kiállítás tényleges

¹³⁾ SUK, R.: Výzkum návštěvnosti v muzeích (A múzeumi látogatótságra vizsgálat). Praha, I. 1966. II. 1968. III. 1970. - BENEŠ, J.: Muzeum z hl'adiska sociologického (A múzeum szociológiai szempontból). Muzeum, Bratislava, 1965. 2: 12-22. - BOURDIEU-DARBEL: L'amour de l'art. Les musées et leur public. Paris, 1966. Lásd még: a Voprosy massovej naučno-prosvetitelnoj raboty muzejev (Moszkva, 1961) című szovjet, a Badania sociologiczne w muzealnictwie (Krakko, 1964) és a Problèmes relatifs aux recherches sur l'activité éducative des musées (Poznań, 1971) című lengyel munkákat.

¹⁴⁾ Ehhez még hozzá kell számítani a galériáknak több mint 2 millió, az állami váraknak több mint 5 millió látogatóját, úgynevezett a múzeumok látogatótsága a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban nemzetközi értelemben véve évente 14 milliónál többet tesz ki, ugyanakkor amikor lakosainak száma 10.5 millió.

hatása az elsajátított ismeretek mennyiségében és minőségében, valamint azok átélésében rejlik. De vajon milyen lehet az eredmény az olyan turisták csoportos látogatása esetében, akik rövid idő alatt - szó szerint véve - átrohannak a múzeumi termekben? Az ilyen látogatók tudatában egyáltalán nem mehet végbe a kiállított tárgyak megértésének folyamata a dolgok tudatosodásával szerzett élményen és az értelmi síkban való visszatükröződéssel keresztül, nem is beszélve arról az esetről, amikor az információhoz való viszonyuk elfogult.

A kiállításlátogatás által kiváltott belső folyamatot sem ismerjük még részletesen, egyrészt azért, mert eddig nem is törekedtünk megismerésére, másrészt azért, mert vizsgálatának lehetőségeiben korlátozva vagyunk, hiszen a belső folyamatoknak csak külső megnyilvánulásait tudjuk megfigyelni. Azonban a látogatóknak a megismerő folyamat alatt tanúsított külső megnyilvánulásai is jelentőségteljesek, persze ezt tudományos módszerekkel kellene magyaráznunk, azaz föl kellene használnunk az e kérdésekkel foglalkozó szakemberek segítségét. Abból a megfigyelésből, hogy a látogató valamelyik kiállított tárgy előtt hosszabb ideig tartózkodott, pl. még nem lehet arra következtetni, hogy mélyebben megértette annak mondanivalóját, mert a látogató az idő alatt véletlenül valami múzeumon kívüli egyéb dologra is gondolhatott.

A kiállítás hatásának az ismeretek síkján történő egzakt vizsgálatára vannak bizonyos lehetőségek. Lehetséges pl. valamilyen alkalmas teszt útján megállapítani a múzeumlátogatás előtti és utáni ismereteket. Mégsem tesszük ezt, mert egyrészt a tesztek előkészítése rendkívül bonyolult és igényes dolog (az információkat úgy kellene elemezni, mint a programozott gépi tanulásnál), másrészt saját kivitelezésben azért nehéz, mert nincs hozzá elegendő személyzet, sem pedig erre a munkára képzett szakember. Arról vannak már megfigyeléseink, hogy kiszemelt látogatók hogyan viselkedtek a kiállítás megtekintése közben, és folytattunk szabványosított beszélgetéseket is látogatókkal. Természetesen mindkét fajta kísérletet bizonyos alapelv szerint

kell végezni, az eredményeket föl kell jegyezni, hogy minősíteni lehessen őket.

Különleges kérdőívek ugyancsak segíthetnek megtalálni a gyűjtemények bemutatásának legjobb módszereit. Meg kellene állapítani, hogy milyen folyamatban szemlélik a látogatók az egységes kiállítási részeket (a vitrineket, panelokat). Valószínűleg nem érvényes az a föltevés, hogy úgy "olvassák" őket, mint a könyvek szövegét, azaz balról jobbra, felülről lefelé, sorban. Hiszen nyilvánvaló, hogy a domináló tárgyak magukra vonják a figyelmet a többi, a háttérben meghúzódók mellett. Kétségtelen, hogy az ilyen ismeretek megfelelő alkalmazásával hatásosabban lehetne kiállítást rendezni, egyrészt a tárgyaknak megfontolt kiállítási egységekbe való rendezésével, másrészt azoknak a lényeges tárgyaknak, amelyeknek nincsen vonzó külsejük, olyanféle kiemelésével, mint például színes alapzatok, alátétek alkalmazása stb.¹⁵⁾

A múzeumi gyakorlatnak tanulnia kellene a színházi rendezésekből, ahol ugyancsak minden eszközt (világítást, mozgást, hangot, beszédet, vetítést, más technikai eszközöket) felhasználnak annak érdekében, hogy a kívánt hatást elérjék a nézőben. A színháztudományi intézetek tanulmányozzák ezeknek a hatásoknak a törvényszerűségeit és hitelt érdemlő, szubjektív esetlegességeket kizáró alapelveket vonnak le a színházi gyakorlat számára. A múzeumokban még mindig csak improvizálnak: van ami sikerül, van ami nem sikerül, de mindebből semmit sem dokumentálnak alaposan úgy, hogy a jövőben megelőzhessük a fölösleges hibák megismétlődését. Így sok energia, eszköz és alkalom marad kihasználatlanul, ami pedig a múzeumoknak - de az egész társadalomnak is - kárára van.

¹⁵⁾ H. MALIK az "Interkamera"-kiállítás előkészítésekor megállapította, hogyan "olvassák" a látogatók a panelt vagy a vitrint: az olvasás a színes foltok azonosításával kezdődik, a színes háttér lassítja az olvasás menetét, a ferde és szürke háttér gyorsítja. A legalkalmasabb élénkítő színek a sárga és a piros bizonyult, a zöld, a kék és az ibolyaszín nyomasztó hatásúnak.

Hogy a múzeumban lejátszódó hatásos vizuális kommunikáció feltételeit rendszerbe foglalhassuk, ehhez igen alkalmas segítőeszköz volna a kísérleti kiállítás. Egy kiválasztott témát - tárgyi anyagáról másolati példányokat készítve - több, egymástól különböző rendezésben kellene megjeleníteni. (Ehhez én pl. egy középkori vár részletes tematikáját szoktam javasolni, amelynek anyaga egy vitrinben elhelyezhető.) Ezek eltérő hatását az összehasonlítás eszközével lehetne megállapítani, amely a különböző jellegű kiállításoknál nem lehetséges.¹⁶⁾ Az ilyen vizsgálódásnak az volna a célja, hogy megtaláljuk a legalkalmasabb módszert egy adott tematika bemutatására. Nagyszámú ilyen kísérleti kiállítás alapján általánosabb érvényű törvényszerűségeket is meg lehetne ismerni.

IV. Következtetések

A múzeumi tárgyaknak eddigi, csupán szubjektív érvekkel támogatott bemutatásmódja nem felel meg a mai társadalmi igényeknek, azoknak a kívánalmaknak, amelyeket a múzeumoknak a nevelőhatás terén teljesíteniök kell. Az eddigi szemléltető módszereket olyan hatásosabbakkal kell helyettesíteni, amelyeket persze zöld asztal mellett nem lehet kitalálni, csak egy sor múzeumi kiállítás hatásosságának pszichológiai-szociológiai tanulmányozása alapján lehet megtervezni. Ez egyrészt a nagy múzeumok, általában pedig a központi muzeológiai munkahelyek feladata (különbségek vannak ugyanis az eszközök és módszerek között a specializáció szerint). Utóbbiaknak valamilyen múzeumpszichológiai laboratóriumot kellene szervezniök, amelyben a pedagógia, a pszichológia és a szociológia szakemberei tudományos módszerekkel közvetlen együttműködésben dolgoznának. Hiszem, hogy az erre az intézményre fordított költségek a társadalom számára az eredményesebb múzeumi kiállítások létesülésével többszörösen

¹⁶⁾ Hasonló kísérletet végzett L. PARSONS a Milvaukee-i városi múzeumban. Ld.: Curator 1965, 2: 107-189.

Véleményem szerint a fejlődés iránya úgy alakul, hogy a múzeumoknak egyre inkább a közönség kiszolgálása felé kell fordulniok. A múzeumok a jövőben egyre több a látogatók érdeklődésének jobban megfelelő speciális szolgáltatásokat is fognak nyújtani: pl. rendszeresen állítanak ki tanulmányi gyűjteményeket kutatók számára, kiállítási szalonokat szerveznek az átlagos felnőtt látogatóknak, és főképpen: a gyerekek számára olyan kiállításokat, bemutatókat rendeznek, amelyek megfelelnek azok szemlélet- és gondolkodásmódjának. Ezeket az igényeket ma még egyáltalán nem veszik figyelembe múzeumaink. Ezek mellett bizonyára tekintettel lesznek a technikai eszközök (világítás, vetítés, hang stb.) jobb felhasználására is, hiszen ezek alkalmazását is a múzeum sajátos környezete szabja meg, amelyben az embernek mindig nyugalommal és kényelemmel kell találkoznia, nem pedig megütközést keltő gyakori technikai sokkokkal. Több kollégám véleményétől eltérően úgy vélem, hogy a múzeumnak nem kell átalakulnia sem iskolává, sem klubbá, sem poliekrán - sokvásznú - mozivá, ahol az eredeti tárgyakat képek helyettesítik - látszólag hatásosabban. A múzeumok a televízió, a mozi, a sajtó, a reprodukálható zene és más technikai vívmányok óriási fejlődése mellett is meg fogják tartani saját, különleges hatáskeltő eszközeiket és módszereiket, amelyek egyedülállóak és ezért nem pótolhatók.

Mindebből következik: a múzeumoknak mind az állandó, mind az időszaki kiállításaikon arra kell törekedniök, hogy

- gyűjteményi anyagukat, mint a múzeum sajátos, különleges kifejezőeszközét hasznosítsák;
- a kiegészítő szemléltető eszközök szerepét - amelyek a jelenségek és folyamatok ábrázolását ugyan teljesebbé teszi - úgy határozzák meg, hogy azok az eredeti tárgyak rendeltetését segítsék elő;
- a mondanivaló tartalmában a tudományos világnézettel alátámasztott szocialista tudományosság eredményei, a megjelenítésben a modern technika és a modern esztétikai elvek érvényesüljenek;

- megtörténjék azoknak a megállapításoknak az alkalmazása, amelyeket a múzeumi gyűjtemények bemutatása módszereinek vizsgálatával feltártak;

- a kiállítások kiegészítéséül saját helyiségekben vagy azokon kívül (klubok, különleges programú körök stb.) rendezzenek különleges kulturális előadásokat (előadás-sorozatok és más rendezvények, amelyeken irodalmi, drámai, zenei műsorszámok stb. is szerepelnek), amelyek a múzeumi gyűjtemények ismertetésével foglalkoznak és így alkalmasak az ifjúság és a felnőttek múzeum iránti érdeklődésének felkeltésére.

Megtalálni a múzeumi gyűjtemények szemléltetésének leghatékonyabb módszereit, amelyekkel ki lehet elégíteni a modern embernek, a szocialista társadalom polgárának szükségleteit és igényeit - ebben látom a jelenkori múzeum központi feladatát. A múzeumok jövőjének feltétele, hogy a modern kulturális életben elfoglalják az őket megillető helyüket. A tömegkommunikációs eszközök óráról órára tudnak hatni az emberek millióira, a múzeumok velük mennyiségi versenyre tehát nem kelhetnek. De minőségi síkon a verseny lehetősége fennáll! Ebben a versenyben a múzeumok előnye: saját különleges módszerük, amelynek érvényesítési formáit - feladva az eddigi kényelmes gyakorlatot - azonban tudatosan keresni kell.

A múzeumok a széles tömegekre gyakorolt nevelőhatásuk szempontjából mindmáig nincsenek kihasználva. Ez többek között a múzeológusok hibája is, akik szívesebben szánják rá magukat a kutatásra, a nevelést kevesebbre becsülik, többnyire azért, mert kevésbé értékes és hasznos tevékenységnek tartják. A társadalom szempontjából azonban a felnőttek és az ifjúság oktatásának és nevelésének a problémája igen jelentős feladat. A modern tudományos kutatás naponta nagy tömegben nyújtja az új ismereteket, felfedezéseket, ezeket segíteni kell a mindennapi gyakorlatba átültetni, mert különben megmaradnak hasznavehetetlen és kiaknázatlan holt anyagnak, nem járulhatnak hozzá az ember életszín-

vonalának emeléséhez. Márpedig ez a szocialista társadalomnak egyik mindenképpen elérendő célja.

A múzeumok számára a jövő útja: sajátos eszközeikre építve, tudományosan kidolgozott munkamódszerrel működve kell biztosítaniok érvényesülésüket a kulturális életben. Ha lemondanak e feltételekről és kényelmesen mástípusú intézmények módszereivel kísérleteznek, előbb-utóbb megszűnnek a szocialista kultúra: a tudomány és a nevelés aktív tényezői lenni, de legalábbis olyan mellékvágányra állítják magukat, amely kívül esik azon a területen, ahol a kommunista társadalom céljainak megfelelően alakulnak a feltételek a további fejlődés számára.

Josef Benes

A magyar őstörténet kutatásának lehetőségei és gátjai

Az őstörténet kifejezés még a szakemberek körében is rendelkezik némi misztikus tartalommal; valami megfoghatatlanul távoli múlt képzetét idézi fel általában. Csaknem természetesen mondható, hogy a történelem iránt érdeklődők népes táborát még inkább jellemzi ez a hitetlenkedő-kételkedő rácsodálkozás, ha a magyar föld vagy a magyarság legősibb eseményeiről hall. Mert szükségszerűen ketté kell választanunk a magyar föld és a magyar nép őstörténetét, hiszen Magyarország földjét nem mindig a magyarok lakták. Őseink keletről érkeztek a Kárpát-medencébe s évezredek teltek el, amíg egységes néppé válva Árpád fejedelem hadai birtokukba vehették azt a földet, amely több, mint egy ezredév óta Hazánk. A hont foglaló őseink véglegesen és széttehettelenül egyesítették a magyar föld és a magyar nép őstörténetét. De a jelenét munkáló embert sem régen, sem most nem hagyja nyugodni: hová tartozik fajtánk a népek nagy családjában, s honnan jöttek őseink? Nem mondhatjuk, hogy az embereknek nincsenek ismereteik vagy inkább sejtéseik a fenti kérdésekre vonatkozóan, de valósággal megdöbbenő, hogy ezek az ismeretek mennyire különbözőek, mennyire ellentmondásosak vagy - nem is ritkán - mennyire felületeseek. De ahelyett, hogy a hiányos ismeretekkel rendelkezőket igyekeznénk elmarasztalni, helyesebb a történeti ismeretek forrásai után nézni.

A ma élők - a mi szempontunkból - három nagy csoportra oszthatók. Az első csoportba azok a 45 évesnél idősebb emberek tartoznak, akik tanulmányaikat teljes egészében vagy csaknem teljes egészében a felszámolás előtt végezték. A második nagy csoportot a 30-45 év közöttiek alkotják, akiknek legtermékenyebb tanulóéveit eléggé beárnyékolta a személyi kultusz idő-

szakának meglehetősen sötét fellegei. Ennek a periódusnak nemcsak azért voltak súlyos következményei történelmünk oktatásában, mert tendenciózus torzítások terhelték, hanem azért is, mert a mai ifjúságot tanító pedagógusok derékhada ezekben az években szerzett diplomát. S a mai ifjúság említésével el is jutottunk a harmadik nagy csoporthoz. A mai fiatalok történelmi ismeretei - valljuk be nyíltan - eléggé nélkülözik a hazánk és népünk őstörténetére, múltjára vonatkozó adatokat, aminek lehet oka a kissé hiányos nevelés is, de legalább ilyen súllyal esik latba a jóhiszemű, de valótlan "történelmi" koncepciók egyre dagadó áradata, amely az őszinte érdeklődőt is összekuszálja, megteveszti.

Manapság már aligha lehet feltételezni, hogy bármelyik generációt komolyabban befolyásolták volna a múlt századi tudósok gyakran nem kis port felkavaró állásfoglalásai, az azonban kétségtelen, hogy ekkoriban rajzolták meg őstörténetkutatásunk alapvető irányvonalait.

A nagy magyar nyelvtudósok, Sajnovics, Gyarmathi és Révai nyomán Hunfalvy Pál, Reguly Antal és Budenz József voltak azok, akik a tudományos nyelvhasználat módszerével kimutatták, hogy a magyar nyelv - s ebből következően a magyar nép - finnugor eredetű. Nem sokkal később - a XIX. század utolsó harmadában - a nagyíró magyar utazó, Vámbéry Ármin éppen ellenkező tanításokkal hívta fel magára a figyelmet. Kutatásai szerint a magyarság török eredetű nép, amely csak átvette a finnugor eredetű magyar nyelvet. E két irányzat hosszú időn keresztül csak a tudományos viták formájában élt, de Trianon után az őstörténetkutatás egyre leplezetlenebb formában a reakciós uralkodó körök politikai eszközévé vált. Ennek egyik legjellemzőbb példája az 1921-ben életre hívott Turáni Társaság, amelynek jellemzését József Ferenc királyi herceg, a Társulat védnöke az alábbiakban foglalta össze 1936. december 12-én: "A Turáni Társaság munkája igen komoly kultúrmunka... nemzetfelébresztő és nemzetmentő munka. Valamint Mussolini az új olasz nemzeti élet erős gyökereit lebecsátotta a római klasszikus talajba, úgy kell nekünk is eljárunk. A mi anyaföldünk Ázsia." A "turáni népek" hatalmas cso-

portjába sorolták. Európában a finneket, észteket, magyarokat, bolgárokat, törököket, Ázsiában a mongolokat, a mandzsutunguzokat, a japánokat, a kínaiakat, a türköket. A történeti népek közül ide sorolandók voltak: a sumírok, szkíták, parthusok, etruszok, hunok, avarok, kazárok, besenyők és a kunok.

S ha valaki azt gondolja, hogy a "turáni gondolat" elszigetelt eszme volt és maradt, keserű csalódással kell tudomásul vennie, hogy még ma is él, sőt bizonyos vonatkozásban fertőzően terjed is. Igaz, terjesztőik elsősorban emigrációban élő "tudósok", de elméleteik szétküldözött könyveiken keresztül olykor elevenül hatnak, különösen a sumír-magyar rokonság - láthatólag reneszánszát élő - eszméjében. "A sumír eredetű Góg és Magóg lezármozottjai a szkíták, a hunok, az avarok s a magyarok, s mindez azt bizonyítja, hogy ezek a népek "joggal használhatnák összefogó névként a sumírt" - írja Rudnay Egyed "Attila trilógia" c. művében (Brüsszel, 1966). A sumírok az Eufrátesz és a Tigris folyamok termékeny síkságain éltek s "joggal tarthatjuk őket az emberi művelődés valódi megalapítóinak", s az is kétségtelen, hogy a sumír és a magyar nyelv: rokon nyelv. (Vö.: I. Bobula: Origin of the Hungarian Nation. Florida, 1966.) Terméketlen talajra hullanak ezek a tanok? Sajnos, ezt nem állíthatjuk, mert a felszabadulás előtt a hivatalos történettudomány nem volt mentes a reakciós, nacionalista túlzásoktól, amely az őstörténeti koncepcióban is felismerhető.

Ismerkedjünk meg hát a Hóman-féle nagy történeti összegezésben olvasható őstörténeti elmélettel, hogy később világosan lássuk hibáinkat és feladatainkat.

A magyarság az erdők embere és a puszták népének a találkozásából született. A finnfajta mágyi (= magyar) és az ogur (török) nép ötvöződött egybe két és fél ezer évvel ezelőtt az Ural vidékén, majd a létrejött onogur törzsszövetség révén a hunokkal a Volga és a Don közötti területre jutott. Az avarok üldözte szavírok nyomására az onogur-magyarok a Fekete-tenger keleti partvidékére, a Kubán és a Don folyók közé szorultak. Az iu. V.

században a hun-bolgár birodalom kötelékeibe kerültek. Később, 558-ban egyesültek az avarokkal, majd 630 körül az onogur-bolgár birodalom részesei. A VII. század végétől a kazár birodalom népei között találjuk őseinket, akik 830 körül a Don-Donyec és Dnyeper közötti Levedianak nevezett területen éltek. A besenyők 889. évi támadása tovább kényszerítette a magyarokat a Dnyeper és az Alduna közötti Etelközbe, ahonnan őseink a IX. század végén a Kárpát-medencébe nyomultak. Ennek az őstörténeti koncepciónak a lényege az, hogy a vadászó-halászó-gyűjtögető finnugor magyarok a sokkal fejlettebb lovasnomád török (onogur) néppel egyesültek s ez utóbbinak néppé formáló akarata tette a magyarságot erős, hódító néppé.

Azért időztünk el egy kissé hosszasan ennél az elméletnél, mert a történettudomány iránt érdeklődők előtt nem kell bizonygatnunk, hogy ez az elmélet már nem légből kapott fantasztikumok gyűjteménye, hanem hatalmas történeti adatanyag átdolgozása látszólag egységes képpé. Ha figyelembe vesszük, hogy a két háború között látványos és értékes összefoglaló munkák egész sora látott napvilágot (Magyar Történet, Magyarság Néprajza, Magyar Föld-Magyar Faj, Magyar Művelődéstörténet), egyáltalán nem csodálkozhatunk azon, hogy az 1945 után megszületett marxista őstörténeti kutatás eredményei - a szembetűnő gyermekbetegségek ürügyén - nem váltak népszerűkké az értelmiség széles köreiben, annak ellenére, hogy tulajdonképpen történetileg nem igen tértek el a felszabadulás előtti koncepciótól. Erre nézve érdemes fellapozni a "Magyar nép története" c. rövid áttekintést nyújtó könyvet (Bp. 1953) vagy a csaknem azonos szövegű iskolai tankönyveket.

Valódi minőségi változást az őstörténeti kutatásokban is Molnár Erik munkássága hozott, aki abból indult ki, hogy "Az őstörténetírás a történettudománynak egyik része ... világnézeti tudomány." Ugyanakkor azt is világosan látta, hogy a "marxista-leninista őstörténetírásunknak azzal a nehézséggel kell számolnia, hogy a magyar nyelvészet, régészet, néprajz stb. eredményekben egyenlőre lényegileg csak a burzsoá korszak megállapításai áll-

nak rendelkezésre." Függetlenül attól, hogy őstörténeti könyvében olyan hipotézist állított fel, amely szerint a finnugorok az Altáj-Szaján vidékéről származtak s ez az elmélet csakhamar megdőlt, elvitathatatlan érdeme az őstörténetkutatás új útjainak megmutatása.

Lényegesen kedvezőtlenebb hatású volt az a magyar honfoglalás és államalapítás korának megítélésében elfoglalt tendenciózus álláspont, amely szerint a nomád magyarság az új hazában a sokkal fejlettebb szlávoktól vette át az ekés földművelés termelőmódját, a felépítmény csaknem valamennyi elemét(államszervezés, megyeszervezet, adóztatás stb.), sőt odáig mentek el, hogy a létrejött új magyar állam teljes egészében a dunántúli ún. Pri-bina-féle szláv "állam"-ra épült.

Mindazok, akik történeti ismereteiket az elmúlt évtizedben szerezték vagy egészítették ki, jól tudják, hogy a marxista magyar történettudomány, amelynek elvitathatatlan szerves része a régészet is, hatalmasat lépett előre, de nem minden területen egyformán. Őstörténetkutatásunk, - ide értve természetesen a honfoglalás- és az államalapítás korát is - nagy erőfeszítéseket tett, de a lelkes igyekezet nem hozta meg a kívánt eredményt. Nincs okunk és jogunk elmarasztalni a kutató szakembereket, akik a saját szakterületükön kimagasló eredményeket értek el - az adott lehetőségekhez viszonyítva. De vajon megvoltak-e szükségszerűen kívánatos lehetőségek?

Legyen szabad kérdésünkre egy kis kitérő után válaszolni, hiszen meg kell ismerkedjen az olvasó az őstörténetkutatás módjaival is. A magyarság őstörténetének kutatása kezdettől a mai napig döntő mértékben a nyelvészeti eredményekre épült. A magyar nyelvtudomány - túlzás nélküli higgadtsággal jelenthetjük ki - európai viszonylatban is kimagasló helyet vívott ki magának s éppen a finnugrisztika révén.

A nyelvészek munkálták ki a magyar nyelv rokoni kapcsolatait s nekik köszönhető őstörténetkutatásunk ma már vitathatatlan a-

laptétele, hogy ti. nyelvünk a finnugor (uráli) nyelvcsalád tagja. Köztudottá vált, hogy rokonaink a finnek, észtek, lap-pok, vogulok, osztyákok, zürjének, votjákok, cseremiszek, mord-vinok. Őstörténetünk egyes szakaszaira is szavaink tanúságai a-lapján igyekeztek fényt deríteni s néptörténeti következtetése-
ket is a jövevényszavak alapján tudtak levonni. A nyelvtudomány
eredményei nélkül nemcsak az írásos források nélküli, messze
múlt, de a honfoglalás kora is kutathatatlan lenne. Mégis szóvá
kell tennünk némely nyelvészünk erősen túlzó, kizárólagosságra
törekvő álláspontját, amely szerint az őstörténet csakis a nyelv-
vészet révén vizsgálható. Az efféle nézeteket valló kutatók fi-
gyelman kívül hagyják a modern történettudomány egyedül járható
útját: a komplex kutatási módot. A komplex kutatás, mint mód-
szer azt jelenti, hogy a nyelvtudomány, a forráselemzés, a nép-
rajz, az embertan és a régészet e g y ü t t kell működjön s
csak azok az eredmények valószínűsíthetők, amelyek valamennyi
részterület szempontjából elfogadhatók. A saját szakterület i-
ránti elfogultság látszatát kerülendő idézem ismét Molnár Erik
akadémikust, aki megállapította, hogy "a régészeti anyag az ős-
történelem legfontosabb forrásai közé tartozik". Min alapszik
ez a kijelentés? Lehetséges-e, hogy a régészet döntő adatokat
szolgálhasson, hiszen a föld alól feltárt település- és épület-
maradványok, emberi temetkezések, állatcsontok, növényi magvak,
munkaeszközök, háztartási kellékek, fegyverek, ékszerek nem
tudnak "beszélni", tehát közvetlenül nem lehet tudni, milyen
etrikum életével voltak egykor kapcsolatban. Ez kétségtelenül
igaz, s ezt a régészek tudják a legjobban. Mindannyian érezzük
a felelősséget, amikor archeológiai kutatásokat végzünk, hiszen
az apró megfigyelések tömege révén juthatunk csak el a régésze-
ti kutatások legfontosabb alapkövetelményéhez: a szilárd idő-
rend megállapításához. Ha a kronológiai adatoknak és támpontok-
nak már a birtokában vagyunk, akkor az írott történeti források
és a történeti antropológia segítségével meghatározhatóvá válik
az etnikum. Így történt ez a honfoglaló magyarság esetében is.
Másfél évszázaddal ezelőtt figyeltek fel először azokra a te-
metkezésekre, amelyekben IX. századvégi - X. század eleji pén-
zek voltak, s a sírok lótartó keleti népre utaltak. Ezek a te-

metkezések tehát nem származhattak a IX. század utolsó évtizedeinél korábbi időből, s mivel az írott források egyértelműen igazolták, hogy őseink, a IX. század végén foglalták el a Kárpát-medence területét, az azonosítás nyilvánvaló és kétségbevonhatatlan lett. A magyarság népi tömegeinek temetőit azonban nem jellemzi a pénz-mellékletes és lócsontos temetkezések nagy száma, sőt inkább annak hiánya tűnik fel. Hosszú évtizedek apró munkájával sikerült összeállítani a köznépi tömegek régészeti hagyatékát s közben bizony súlyos buktatók visszahúzó következményeit is viselnünk kellett. Különösen az 50-es évek szláv-centrikus túlzásai nyomasztották régészetünket a hazai földön. Mindezek előrebocsátása után joggal kérdezhető: hogyan lehetséges régészetileg nyomozni a magyarság őstörténetét?

Tulajdonképpen kétféle út lehetősége kínálkozik. Az egyik a nyelvészeti, életföldrajzi adatok alapján megkeresni azt a feltételezett területet (őshaza), ahol a magyarság még együtt élt a nyelvrokonaival s ahonnan sokezer évvel ezelőtt elvándoroltak és lassan szétszóródtak. E terület körülhatárolása után a rajta virágzó egykori régészeti kultúrák alapos jellemzését kell elvégezni, a fejlődési útját nyomon követni egészen a történeti korokig, amikor már biztosabban tudjuk egy-egy népről, hogy hol élt és kik voltak a szomszédai. Ennek a módszernek a lehetőségével élt a magyar őstörténet kiemelkedő tudósa László Gyula professzor (Őstörténetünk legkorábbi szakaszai. Bp. 1961) s arra az eredményre vagy inkább hipotézisre jutott, hogy a finnugor őshaza területe a Riga - Oka folyó közötti hatalmas területen kellett legyen, ahonnan a finnugorok egyrészt északra, másrészt keletre elvándoroltak. Könyvében, amely a magyar régészetben mindmáig egyedülálló kísérlet, az őskőkori műveltségektől eljut egészen a fémkorokig, beérve azonban szerény utalással a kialakuló etnikumok helyét illetően. László Gyula könyve felkavarta a már-már megüledni látszó őstörténeti vizeket, a monumentális kísérlet azonban nem hozta meg az áhított eredményt. Részben azért nem, mert ez az út egyelőre még a bizonytalanságok szülte elháríthatatlan akadályoktól terhes.

Ez az állapot a magyar őstörténet egyik legsajátosabb helyzeté-

ből is fakad, hogy ti. a magyar nép őstörténelmének messzi évezredek mai hazánk területén nem kutathatók. A régészet szigorúan materiális forrásanyaggal, természettudományos módszerek segítségével von le humán-jellegű következtetéseket, s ez magától értetődően azt is jelenti, hogy a régészeti anyaggal rendelkeznie kell. Egyetlen fázisa van őstörténetünknek, amelynek emlékeit országunk földje zárja magában, s ez a honfoglalás kora a magyar állam kialakulásának idejéig. (Ettől az időtől kezdve nem beszélünk őstörténetről, hanem Magyarország történetéről.) Nos, ha így van, akkor nyilvánvalóan az lenne a legkezenfekvőbb, ha a hazánk területén is kutatható, biztosan magyar etnikumhoz kapcsolódó leletanyagból indulnánk el visszafelé. Ez a lehetőség sok év óta csábítgatja a magyar régészeket s éppen László Gyula és iskolája igyekezett legelőször alkalmazni ezt a módszert.

Évtizedeken keresztül úgy látszott azonban, hogy ez az út sem játható könnyebben, s ami a lényegesebb: eredményesebben, mint az előző. Az olvasó miért-jeire csak vázlatosan lehet e hasábo-
kon felelni, azt azonban mindjárt szeretném kiemelni, hogy a miért-ek tulajdonképpen a magyar régésztudomány összes alap-
problémáját magukban foglalják. Az első felelet-csoport a régészet helyzetére vonatkozik. A társadalmi megítélés mindenkor nagymértékben befolyásolta egy-egy tudomány jelenét, de különösen jövőjét, tekintet nélkül arra, hogy az reál- vagy humán tudomány-e. Az őstörténetkutatás nemcsak világnézeti tudomány, de nemzeti tudomány is. De azért mert nemzeti, nem szükségszerűen nacionalista, különösen nem jogsértő nacionalista. Le kell ír-
nunk végre: minden nemzetnek kötelessége múltját megismernie s őstörténetét megírnia! Hiába mentegetőzünk azzal, hogy múltunk tárgyi emlékei zömmel orosz földön vannak, a magyar őstörténetet szovjet kutatók sem eddig nem írták meg, sem ezután nem fogják megírni! Meg kell találnunk azokat a lehetőségeket - erőfeszítések árán is - amelyek lehetővé teszik azt, hogy egyrészt országunkban, másrészt a Szovjetunió területén kutathassunk. E program megvalósításának személyi és anyagi feltételei vannak. Alig egy évvel ezelőtt volt Tallinnban a III. Nemzetközi Finnu-

gor Kongresszus, amelyen közel 280 előadás szerepelt s bár az előadások 1/5-ét magyarok tartották, a régészeti szekcióban mindössze 2 előadás volt a miénk a 28-ból. S ha mégelöbbre tekintünk, ugyanezt látjuk. 1965-ben Helsinkiben 160 előadás közül 59-nek magyar volt az előadója, de régészetünket csak 2 fő képviselte. Érdemes megemlíteni, hogy a rokonnépek régészei 5 év alatt 4 előadó helyett 26-ot delegáltak, addig mi megrekedtünk a bűvös 3-as számnál, amely 1960-ban a budapesti I. Finnugor Kongresszust is jellemezte. Pedig a finnugor kongresszusok sokkal régibb múltra tekintenek vissza, hiszen az első ilyen jellegű kongresszust 1924-ben tartották Tallinnban, amelyen a magyar küldöttséget gr. Teleki Pál vezette. Csaknem félévszázad telt tehát el s mi éppen úgy képviseltettük magunkat 1970-ben, mint 50 évvel ezelőtt. A szakemberhiánynak nyilvánvalóan súlyos és nyomós okai vannak. Ha egy tudományágnak nincs társadalmi elismerése és anyagi megbecsülése, sőt hosszú időn át még az ún. nagyon kényes témákat sorolták csak ide, akkor érthető, hogy a felnövő új régész-nemzedék szívesebben választotta a legnemzetközibb ősrégészetet vagy a leglátványosabb római régészetet élethivatásául, mint a magyar őstörténetet. Elég egy pillantást vetni az országos helyzetre s a számok önmagukért szólnak. Budapesten és az egész országban finnugor őstörténettel jelenleg hét kutató foglalkozgat (szándékos az írónikus igealak), magyar honfoglaláskorral pedig 18 fő. Elenyészően kis kutatógárda ez, ha szétnézünk szomszédainknál és Európában. Számunkra szinte elképzelhetetlen intenzitással és anyagi ráfordítással folynak a kutatások a szomszédos szocialista országokban is (Csehszlovákia, Lengyelország, Szovjetunió). A kutatás homlokterében szinte mindenütt a nemzeti állam kialakulásának kérdése áll s különösen a lengyel régészeti ásatások mutatták meg, milyen hatalmas eredményeket adhat az archeológia a történettudomány egészének. A magyar marxista történettudomány kiemelkedő eredményeket mondhat magáénak, különösen a nomád feudalizmus alapos jellemzése révén, amely lehetővé tette a IX.-X. századi magyarság társadalmi fejlettségének helyes megismerését, mindenekelőtt az ekés földművelés honfoglalás előtti ismeretét, s a magyar - szláv viszony reális megítélését. E témában Bartha Antal

érdemei elvitathatatlanok. De a kutatásoknak még csak a kezdeténél vagyunk. A magyar őstörténetkutatás legfőbb feladatait az alábbiakban látjuk:

1. A honfoglaláskor és a magyar államalapítás korának nagyarányú kutatása, különösen a X-XI. századi megyeszékhelyeken, hatalmi központokban, elsősorban Esztergom és Székesfehérvár viszonylatában. Igen öröndetes, hogy a szabolcsi földvárban már folynak az ásatások és úgy látszik, hogy a megyék kulturális vezetői hamarabb megértették a régészet nagy feladatait és biztosítják a szükséges feltételeket olyan kiemelkedő lelőhelyek esetében, mint amilyen Somogyvár és Békés.

2. Sem a X-XI. századi központok kutatása, sem egyéb kulcsfontosságú lelőhelyek vizsgálata (mint pl. Szabolcs, Ipoly-mente) nem hozhat minőségi változást, ha a régészeti kutatások technikai színvonalát nem igyekszünk felemelni a nemzetközi szint közelébe (elérni a belátható 10 éven belül úgy sem lehet!). S a jelenlegi helyzet jellemzésére hadd idézzem történész-kollégám szavait, hiszen kevésbé pirul az arcunk, mint ha más mondja ki helyettünk a takargatnivalót: "A tudomány disztíngvált, de inkább finomkodó légköréhez talán nem illik a mostoha körülmények emlegetése. Holott az eredmények jogos számonkérése és méltatása nem reális a kutatás feltételeinek mérlegelése nélkül." Pedig kétségtelen, hogy a régészet az egész világon forradalmi változás előtt áll, különösen a természettudományos segítség révén, amely végső soron azt célozza, hogy a régészetnek időrendi támpontokat nyújtson és összehasonlítási alkalmakat teremtsen. A komplex kutatások lehetőségei korlátlanok.

3. A Magyar Nemzeti Múzeum által támogatott és Dienes István vezetésével szerkesztett honfoglaláskori corpus minél lendületesebb készítése és közrebocsátása.

4. Tudományos expedíció szervezése a Szovjetunió területén.

tén végzendő kutatásokra, amelyben résztvennének régészek, néprajzosok és történészek. A szovjet-magyar történelmi vegyesbizottság egyik nagy feladata lehetne ennek megvalósítása.

5. Egész őstörténetkutatásunk egyik legnagyobb gyengéje azonban abban rejlik, hogy nincs Magyarországon egyetlen olyan intézmény sem, amely önállóan képviselhetné néptünk és földünk múltjának vizsgálatát. Időszerűnek látszik ilyen létesítmény életrekeltése, amely nemcsak irányítaná és koordinálná a kutatásokat, de otthont adhatna mindazoknak, akik élethivatásuknak tekintik a magyarság múltjának felderítését.

Az első feltett kérdésre tehát eléggé egyértelműen lehet azt válaszolni, hogy mindeddig nem voltak meg a kívánatos feltételek. A második kérdés, hogy ti. hogyan nyomozzuk őstörténetünket, egyelőre még nyitott marad, de aligha találhatunk más megoldást, mint a IX-XI. század alapos megismerésén keresztül haladni visszafelé, részben a hazai föld korábbi évszázadainak régészeti emlékanyagát tanulmányozva, részben a szovjet kutatások eredményeit állandóan és alkotóan felhasználva.

Bakay Kornél

Új - legújabbkori muzeológiánk kritikus pontja

Sok minden vitatott az új-legújabbkori muzeológiában és sok minden vitatható is; így ágazatainak helye a társadalom-tudományok rendszerében, az ágazatok periódus-határai, az, hogy ágazatai közül miért és mennyiben nem történetiek a nemtörténetiek, és ha ezek mégis történetiek, mennyivel történetibb az, amit új-legújabbkori történeti muzeológiának nevezünk.

Nem vitatható azonban a vita indokoltsága, az a körülmény, hogy kirívó hiányok tapasztalhatók az új-legújabbkori muzeológia forrás-bázisának azon a táján, amely fölött a vita középpontjában álló új-legújabbkori történeti muzeológia helyezkedik el, pontosabban ennek jelentős része. Az új-legújabbkori múzeumokban vagy múzeumi részlegekben hiányoznak ugyanis olyan tárgyfajok, amelyek elődeinek jelenléte pl. a megelőző időket kutató középkori régészet gyűjteményeiben természetes, magától értetődő. Hiányoznak továbbá a már speciálisan az új-legújabbkorban keletkezett tárgyak is. Nem alakult ki tehát az a helyzet, ami pl. a néprajznál, amely - ha a feudális parasztság nyomait kutatva is - a paraszti életforma tanulmányozása révén felgyűjti az újkori falu "tárgyi világának" jelentős részét is, sőt tevékenységének időbeli határát bizonyos vonatkozásban napjainkhoz közelíti. Ez az oka annak, hogy a "tárgyi világ" térképén a legmarkánsabb fehér foltot a városi társadalomtörténet, és ezen belül a városi népelet alakulása emlékanyagának hiánya okozza. Az összefüggések révén ez a hiány vált az új-legújabbkori muzeológia főelmentmondásának alapjává.

E hiány érzékelését az új-legújabbkori s különösen a munkásmozgalom-történeti kiállítások rendezési gondjai élezték ki, népművelési tevékenységének igényei sarkallják tehát jórészt a muze-

ológust sürgős leküzdésükre, akit azonban az is nyugtalanít, hogy megfelelő forrás-bázis nélkül múzeumi eszközzel semmilyen tudományos felismeréshez sem juthat el. Manapság az új-legújabbkori történész-muzeológus, ha tudományos munkát akar végezni, általában a történetírás módszereihez és eszközeihez folyamodik, s így publikációs tevékenysége nem a muzeológia értéktárát gyarapítja. Nyilvánvaló ezért: nem elegendő csak arra gondolni, hogy a munkásmozgalom-történeti kiállításokat élénkíteni lehet néhány testes - "háromdimenziós" - tárggyal, hanem azt is látni kell, hogy a munkásmozgalom a munkásélet talaján fejlődik, és ezért nem lehet a város többi rétegeinek életétől függetlenül sem tanulmányozni, sem megérteni, sem bemutatni. S ha egy-egy legújabbkori - főleg kortárástörténeti - kiállításba a papírtenger ellensúlyozására beillesztenek néhány hirtelen megszerzett tárgyfajtát, a műtárgyak egyensúlya helyett sívár tarkaságot észlelünk. Az előzményekben ugyanis hiányoznak e tárgyfajták "elődei", s ezért nem egy bemutatott fejlődési folyamat elemeinek, hanem valamilyen ipari vásár cikkeinek tűnnek ezek az objektumok.

Olyan tárgyak hiányáról van itt szó, amelyeket a városi népeség többsége használt a maguk korában, s ezért nem iparművészeti vagy népművészeti remek. Jellemző tartozékai ezek az újkori, majd más fajta jegyében a legújabbkori városi életnek: a kezdeti, majd kifejlődő gyárilipar termékei, tömegcikk, amelyeket a növekvő városi lakosság dolgozó rétegei - köztük jelentős mértékben készítője: a kialakuló és egyre gyarapodó munkásosztály - használtak és fogyasztottak.

E tárgyfajtákat a kortárs muzeológus sem a múlt században, sem később nem gyűjtötte, és megmaradt példányait utódja még a felszabadulás után sem kutatta fel. Ebben elsősorban a művészettörténeti szemlélet akadályozta őket, amely a legtöbb múzeumban minden új-legújabbkori testes emléktárgy befogadását és az ezeket magába foglaló gyűjtemények meghonosításának igényeit cenzúrázta. Márpedig a művészettörténeti értékítélet egy kor rohamosan pusztuló emléktárgyai selejtezésénél csak képző- és ipar-

művészeti műtárgyak vonatkozásában lehet döntőbíró, mert a társadalom legkülönbözőbb rétegeinek használati tárgyai - és főleg az őket jellemző tömegcikk-gyártmányok - általában nem művészeti értékek, és a társadalmi élet és tevékenység terén sok tekintetben nem is lehetnek azok. E megállapítás igazságát az a tagadhatatlan tény sem csorbítja, hogy a művészet kort jelző szerepe többszörös: meghatározott társadalom produktuma, azt maga is befolyásolja, körülményeit is tükrözi; nem nagyobb mértékben azonban, mint a muzeológus által a történettudomány számára szolgáltatható egyéb forrásanyagok, köztük a használati tárgyaknak nem művészi kivitelű válfajai is. S mint ahogy utóbbiakat nem kárhóztathatja el a "parlagi" kivitel eredendő bűne, muzeológiai vonatkozásban nem válhatnak értéktelenné azon kedvezőtlen körülmény következtében sem, hogy nem temette be őket a föld vagy a levéltárak pora.

Ha nem leszünk képesek a gyűjteménygyarapítás nézőpontját valamely szakágazat oldaláról az új-legújabbkori muzeológia egészének történeti álláspontjára helyezni - amely a politika-történet; s benne a munkásmozgalom-történet, ipartörténet, művészet-történet stb. és az életmódtörténet szempontjait magába foglalja -, furcsa képet hagyunk hátra a jövő korosztályoknak. Azt hiszik majd, hogy pl. Budapesten a múlt században romantikus díszkutak látták el vízzel a Dob utcai bérházakat és nem azok a vaspumpák, melyeknek utolsó alkatrészeit most hordozzák a MÉH-be; hogy az emberek többsége díszmagyarban járt, Steindl bútort használt; a munkáosztály tagjait kívülről jelvények, belülről tagsági igazolványok jellemezték. Azt azonban már sejteni sem fogják, mivel telt el a dolgozó családok napja, mik voltak a szokásaik, és mi volt a fogalmi világukban. Nem volna reális elhallgatni ugyanis azt a tényt, hogy a művészet-történeti szemlélet szelektív szerepe mellett má s i r á n y ú favorizáló tényező is közrejátszott; hogy a felszabadulás után bizonyos tárgynemek aránytalanul sokasodtak az új-legújabbkori műtárgy-állományban.

Az új-legújabbkori muzeológiában - beleértve a munkásmozgalom

történetét is - a papírananyag eluralkodásának történeti alapja az a tény, hogy a nyomdaipari és fotográfiai termékek a kapitalizmus és a szocializmus kora mindennapjainak tömegtermékeivé váltak. Szinte kizárólagos felhasználásuk nálunk, már mint nemzetközileg elterjedt szokás honosult meg. Mindazonáltal megemlíthető, hogy a spontán okok mellett, a könnyebb ellenállás elvét törvényesítve, még a hatvanas évek derekán is erőltettük e múzeumi tárgyak alkalmazását, noha már jelentkeztek egy tudatos, igényesebb kibontakozás követeléseit. Jellemző, hogy ezeket a kizárólagos szerepkörben számunkra már hagyományosnak minősülő anyagokat egy brossúra milyen friss felfedezésként ünnepli: "Az új- és a legújabb kor, tehát az egész kapitalista és a népi demokratikus korszak történetére vonatkozó "hagyományos" értelemben vett muzeális tárgyak (termelőeszközök, fegyverek, zászlók, bútorok, ruhák stb., valamint képzőművészeti alkotások) jellegüket tekintve lényegében nem különböznek az előző korszakok, valamint a többi muzeológiai és hasonló anyagaitól. Ezzel szemben azoknak a hagyományoktól eltérő jellegű anyagoknak - amelyeket jobb önálló elnevezés híján dokumentációs anyagoknak nevezünk - a helye, szerepe a múzeumokban, felhasználása a kiállításokon, egész másként, újszerűen jelentkezik, a jelzett korszakok történetének vonatkozásában." (Múzeumi Módszertani Füzetek 4. sz.)

Most eljutottunk odáig, hogy újszerűnek tartanánk, ha volnának az új-legújabbkori muzeológiai gyakorlatunkban az idézetben hagyományosnak aposztrofált műtárgyaink, nevezetesen: termelőeszközök, fegyverek, zászlók, bútorok, ruhák stb., valamint más használati tárgynemek is, egyszóval: a "tárgyi világ" testes részei. Sőt, hajlamosak vagyunk arra, hogy elsődlegességet követeljünk számukra még a kiállításokon is, azzal együtt, hogy a "dokumentumoknak" a korábbi korok történelméhez képest nagyobb szerepét továbbra is elismerjük. Kihangsúlyozandó volna azonban, hogy a nagyobb szerep nem jelenti minden példány nagyobb jelentőségét is egyúttal, mert a történettudomány számára Hammurabi törvénykönyve nem kisebb jelentőségű bármilyen egykorú szobornál, vagy egy első világháborús hamistalpú bakancs minden

egyidős röplapnál. Sőt, ha a jelentősebb információs tartalmú tárgyak száma gyarapodna, szerepük is megnőne. Mivel tehát egyes tárgynemeknek a történettudományban, illetve a szokáson alapuló spontaneitásnak is nyilvánvaló a jelentősége, reális arányuk helyreállítása végett nem elég a diszciplínák forrásbázisban eddig elfoglalt helyüket figyelembe venni csupán, hanem számolni kell a kiállításon - tudományos elemzés révén - rekonstruálandó életben betöltött szerepükkel is.

Reális arányok kérdése van tehát napirenden és nem a "tárgyi világ" bevonultatása az új-legújabbkori muzeológiába, hiszen a "dokumentumok" is a tárgyi világhoz tartoznak. Le kell szögezni azt is, hogy mi általában az emberi tevékenységet magukon viselő tárgyakra gondolunk és nem pl. a természeti környezet objektumaira, amelyek ugyancsak a tárgyi világ részei. Olyan jószándék tehát, amely az egyoldalúan és aránytalanul sok papíryananyag szerepének csökkentését a múzeumi gyakorlatban azon a címen irányozza elő, hogy az írás - mint a világot fogalmilag tükröző eszköz - nem muzeológiai forrásanyag, kénytelen engedményeket tenni a fényképek, röplapok és plakátok tárgynemei vonatkozásában, amelyeket vagy kizárólagosan vagy párhuzamosan gyűjtenek a múzeumok - illetve a múzeumok is - egyúttal figyelmen kívül hagyva, hogy a történettudomány és tudományszakai, valamint segédtudományai komplexumán belül a muzeológia egyik ága csak azon a címen öltheti fel még külön a történeti jelzőt, hogy azt a történelmi időszakot műveli, amelyben az írásos kultúra elterjedt.

Végül is bármilyen elvvel igazoljuk a hiányzó tárgynemek szükségességét az új-legújabbkori muzeológia forrás-bázisának megjelenésénél, nyilvánvaló, hogy itt a forrás-bázisnak nem szűkítéséről, hanem bővítéséről van szó. Ennek során nem kielégítő csupán a tárgy fogalmának körére támaszkodni. Nem tárgyjellegű anyagok - mint a fény és a hang - is ide tartoznak. A reprodukálható hang és mozgókép, ha történeti információt tartalmaz, szintén a

legújabbkori és kortárstörténeti muzeológia alkotóeleme, noha csak technikai hordozójuk (a film- és a hangszalag) tárgyjellegű (működésükben nem tárgyjellegű anyagformát élesztenek fel: fényt és hangot). Gondoljunk Lenin vagy akár nála kisebb személyiségek eredeti hangjára, melyet viaszlemez továbbít, és nem kisebb mértékben az életmód és politikatörténeti kutatás számos mindennapi célfelvételére (melyek közé pl. Lukács György munkásmozgalmi emlékeiről készült hét kisfilmem is sorolható). Egyik-másik esetben rendkívül jelentős történeti forrásanyag lehet az ilyesmi, ezért - véleményem szerint - a történeti muzeológia keretei megvonása során, nem mondhatunk le hasonló értékek vállalásáról és továbbiak produkálásáról.

A felsorolt tárgynemek és anyagfajták beiktatásával az új-legújabbkori történeti muzeológia olyan forrás-bázisra tehet szert, amely nemcsak az egyes korszakok kiállítási megjelenítését emeli magasabb színvonalra, hanem tudományos tevékenységének induktív oldalát is fejlesztheti. A bővítés gyakorlati megvalósítása indokolttá teszi majd annak megállapítását, hogy ez a múzeumi szak az anyagi világ társadalomtörténeti emlékeit gyűjti, történeti tulajdonságait muzeológiai módszerekkel tanulmányozza, a történettudomány kérdéseinek e sajátos tisztázásával résztvesz a társadalmi fejlődés folyamatának és törvényszerűségeinek feltárásában, egyúttal ezek kiállításon való bemutatását és forrás-bázisán alapuló más jellegű publikálását végzi.

+ + +

1969 és 1971 tavasza között viseleti, személyi-, házi- és konyhai használati tárgyak vonatkozásában intenzív gyűjtőmunkát végeztem és Budapest új-legújabbkori lakosságától - főleg annak dolgozó rétegeitől - származó tárgyakat kutattam fel. A gyűjtés célja ugyan tudatos volt - az életmód tárgyi tartozékainak módszeres megszerzése, - azonban leletmentés-jellegű sürgető igények is (pusztulásra ítélt, korszakot és életszínvonalat jellemző használati tárgyak gyakori felbukkanása) befolyásolták.

Mindazonáltal a viseleti tárgyak kor-, eredet- és használati-alkalom adta jellemzése mellett a többi emléktárgy tárgynem-csoportjainak körvonalai is rövidesen kirajzolódtak a száz év használati tárgyai c é l j á t (tisztaságfenntartó-, kézimunka-, arc- és szépségápoló-, író-, dohányzó-, főző-, tároló-, tálaló- és étkező-, szórakozást szolgáló eszközök, játékok, iskola-, hang- és kegyesek stb.) a l k a l m á t (születési-, eljegyzési-, szerelmi-, esküvői-, névnap emléktárgyak, gyászt jelző tárgyak) és k ü l ö n ö s k o r á t (első vagy második világháború, a forradalmak, a felszabadulás, az ellenforradalom) illetően.

Bármennyire vitathatatlan azoknak a tárgyaknak elsődleges múzeumi jelentősége, amelyek alapvető társadalmi folyamatokra utalnak, a gyűjtemény növekedésével világossá vált, hogy amennyiben ezek egy viszonylag rövid történeti időszak során nem mennek át szembeötlő változáson, a tőlük távolabb álló tárgyak múzeumi jelentősége megnövekszik, ha az időszakot jellemző technológiai vagy stílusbeli, s nem utolsósorban: gazdasági színvonalat illető különbséget tanúsíthatnak.

Mivel gyakori kíváncsi, hogy a tárgyakat a társadalmi rétegek életének tanulmányozása céljából, - de elsősorban kiállításon való alkalmazásuk végett - társadalmi eredetüket illetően tipizáljuk, és féltő, hogy ennek során erőszakoltan sematizálunk, a további gyűjteménygyarapítás módszertani tanulmányaként néhány reprezentatív tárgy-csoportot is célzatosan felgyűjtöttem. Közük van 50 db különböző divatú, más-más technológiával készült és egyes minőség-színvonalú, különböző évtizedekből származó női városi vállkendő, továbbá hasonló összetételű 50 gyárilag készült ág- és asztalterítő-garnitúra, 50 pár függöny és egyéb lakástextil - szintén gyáripari termék -, és 12 hálószoba-bútor. Egy-egy reprezentatív csoport darabjait számbavéve, nagyrészt az azonos jellegű, még használatban lévő tárgyak eredetének is-

1. kép. Munkáslány-ábrázolás az Athenaeum 1876. évi Kis Képes Naptárában.

A pénzváltó-kirakat előtt.

A pénzváltó boltok kirakatait arany-nyal, ezüsttel, részvénytáblákkal, sorsje-

zőkén száz és száz szem pihen meg egy órában, s ezernyi gondolatot fakasztanak. Képtünkön egy fiatal leány nézi a pénzt. Szegény leány, ki meglehet éppen most jött

A pénzváltó kirakata előtt. (Szövegét l. a 43. lapon.)

gyekkel stb. rakják tele. Az arany-, ezüst-
pénz szeszélyes alakzatokban van egymás
mellé letelve, vagy halomba állítva. E kirakata-
katokat bámulják legtöbben. A csillogó ér-

a keserves munkából, mely reggeltől estig
tart, s melyért alig kap néhány fillérenyi
díjat. Meglehet egy másik kirakat elől jön
már, hol a selyem- és bársonyszöveteken so-

meretében, már ennyi példányszám alapján is valószínűvé vált, hogy alig van olyan darab, amely kizárólagosan csak egy réteg, vagy osztály céljait szolgálta. Egy-két tárgyfajtától eltekintve nincs is olyan, amely önmagában a munkásosztály életét képviseli, noha a céhvilág egy-egy szakmára jellemző típusának, de inkább öltözködési szokásainak nyomai néha fellelhetők. A kispolgári viselet ismerve szinte meg sem állapítható, lakástextilnél, bútornál még kevésbé vonható meg réteghatár. Ötven variáns alapján is már feltételezhető viszont, hogy a variánsok skáláján belül - ideális esetben is csak hozzávetőlegesen - csupán egy-egy tartomány határai vonhatók meg a munkásság vagy a kispolgárság által használt tárgyak számára, és e két tartomány is nagyrészt fedi egymást, ha különböző tárgynemeknél nem egyforma mértékben is. Átfedés mutatkozik a kispolgárság és a középpolgárság használati tárgyainak skálatartománya között is; ez lényegesen kisebb a munkásság és a középpolgárság tárgyai vonatkozásában. A kapitalizmus korában ugyanis rohamosan csökken a tradíciók szerepe és egyes rétegek tárgyválasztását a kor divatja formálta variánsok között elsősorban vásárlóképességük és az árucikkek ára közötti viszony szabja meg és csak azon belül műveltségi és izlésbeli tényezők. Tehát nem egy rétegnek szánt típusal, hanem a számára hozzáférhető minőségi kivittel találkozunk.

Ha azonban lemondunk arról a törekvésről, hogy egy-egy osztály tipikus bútorát vagy más tipikus használati tárgyát deklaráljuk, nagyobb eséllyel tudjuk megjeleníteni komplex környezetét, tekintve, hogy több tárgyfaj skálatartományból merítve, a tartomány széleit gyakrabban alapul vehetjük, de a tartományok közepének gyakori alkalmazása is együtthatásában sokkal jellemzőbb.

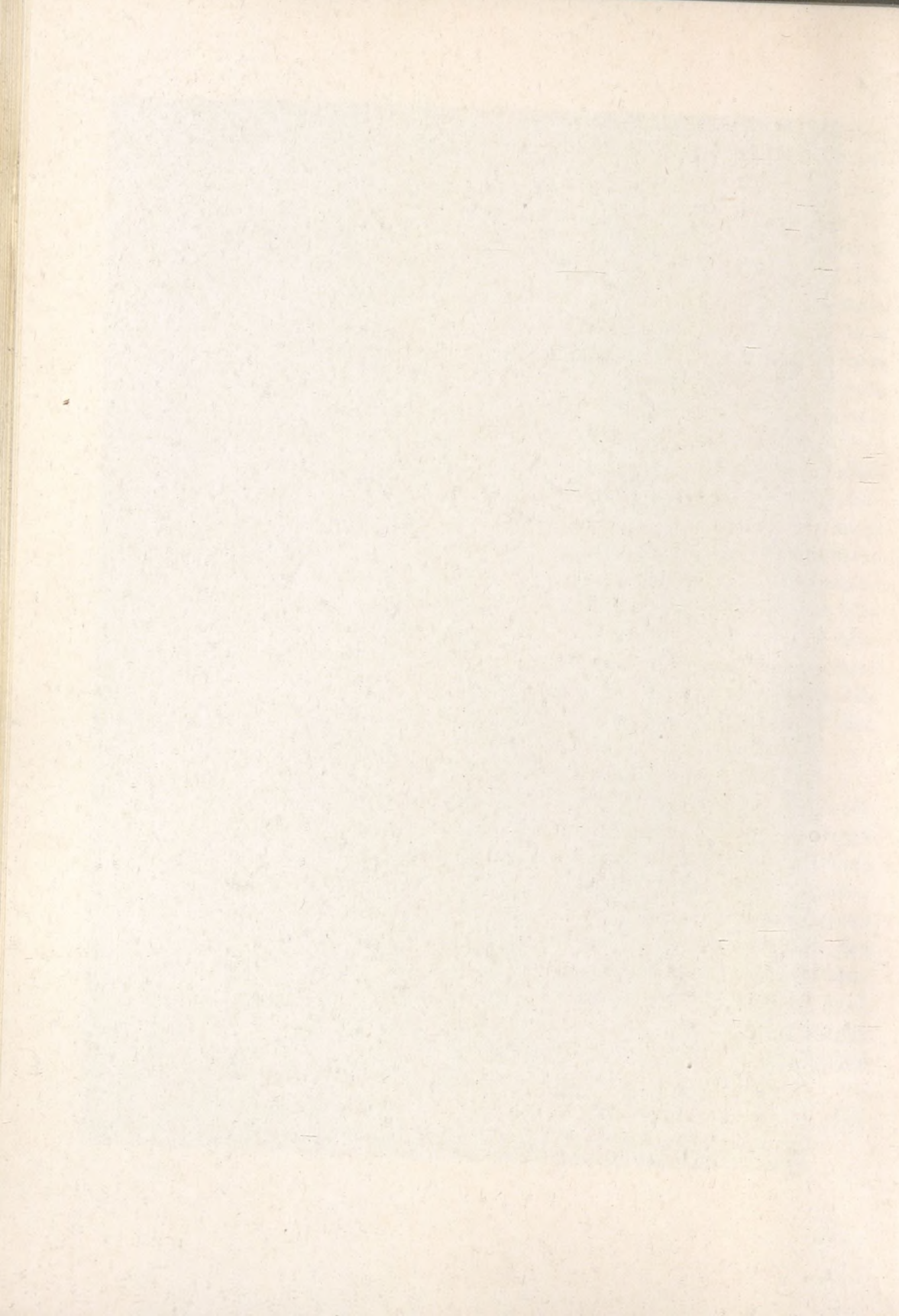
A tipikus, kizárólagosan egy osztályt jellemző tárgy illúziós voltát hadd bizonyítsam egy közel száz éves illusztrációval, amelyen a grafikus az egykorú divat jegyeit magán viselő, de szerény kivitellű ruhában a munkáslányt ábrázolja (l. kép), továbbá egy fotóval, amely gyűjteményem egyik darabjáról: egy vasmunkás fiatal felesége milléni-

umra készült divatos vászonruhájáról (2. kép), és egy másikkal, amely a vállkendő-gyűjteménynek egy olyan századeleji példányáról készült, amelyen az akkor divatos, gyapjú-anyagú, ún. kaszír szövet mintái olcsó, könnyű pamutanyagra vannak nyomva (3. kép). Felfogásomat az egykorú irodalom számos kitétele igazolja. Ime néhány sor a gyárból hazatérő munkaslányokról: "... Néha kacagnak. A cifra kalapos vígan csengőn, gondtalanul, a nagykendős rekedt, mély hangon. Talán egy év sem múlik el, s ez a csinos eleven lány is felveszi az ínség jelvényét, azt a nagy gyapotplédet." (Bródy Sándor: Két vén cseléd, 1883.) Vagy talán perdöntőn: "A szegényember rendszeren részletfizetésre vásárol, nagy gyári raktárakban, ahol nem ritkán a hazai és bécsi bútorgyártás alja fitogtatja összelopkodott formáit. S mit kap a szegény ember az ilyen helyeken? Nem ám olyan bútort, mely foglalkozásához, életrendjéhez illik, hanem jómódú házakban látható bútorok rossz kivitelű, elnagyolt másolatait. A szegény ember bútora manapság csakis abban különbözik a gazdagétól, hogy rosszabb. Stílusa, formái, cicomái ugyanazok, csak silányabb a kivitele, csak az anyaga romlandóbb... Külsőségekben való tetseizés hangulata szállja meg a szegény embert az ilyen környezetben. A tulajdon otthonában sincs otthon, egy idegen osztály miliójébe szorul, mely folyton hívogatja életrendjéből." (Lyka Károly: A munkásember bútora. Magyar Iparművészet 1900.)

Mindez persze nem jelentheti azt, hogy minden múzeum gyűjtsön minden tárgyfajt és abból minden variánst. A tipikus a valóságban különböző egyedi megoldásokban jelentkezik és egy-egy múzeum megelégedhet vele, ha birtokába jut egy gyári szakmunkás, napszámos, kereskedő, orvos vagy polgármester teljes szobabelső- vagy más tárgy-együttese, még akkor is, ha egyik-másik darab minősége meghaladja, vagy éppen el sem éri társadalmi átlagszintjét. Valamelyik fővárosi múzeumban azonban helyet kell biztosítani az e téren végzett terjedelmesebb, rendszeresebb gyűjtőtevékenység számára, részben az országos mőtárgyállomány

2. kép. Munkásfeleség divatos vászonruhája a millenium évéből (a szerző felvétele).

teljesbítése, részben az általam vázoltakhoz hasonló módszertani kérdések magasabb szinten való tisztázása és tudományos általánosítása végett.

+ + +

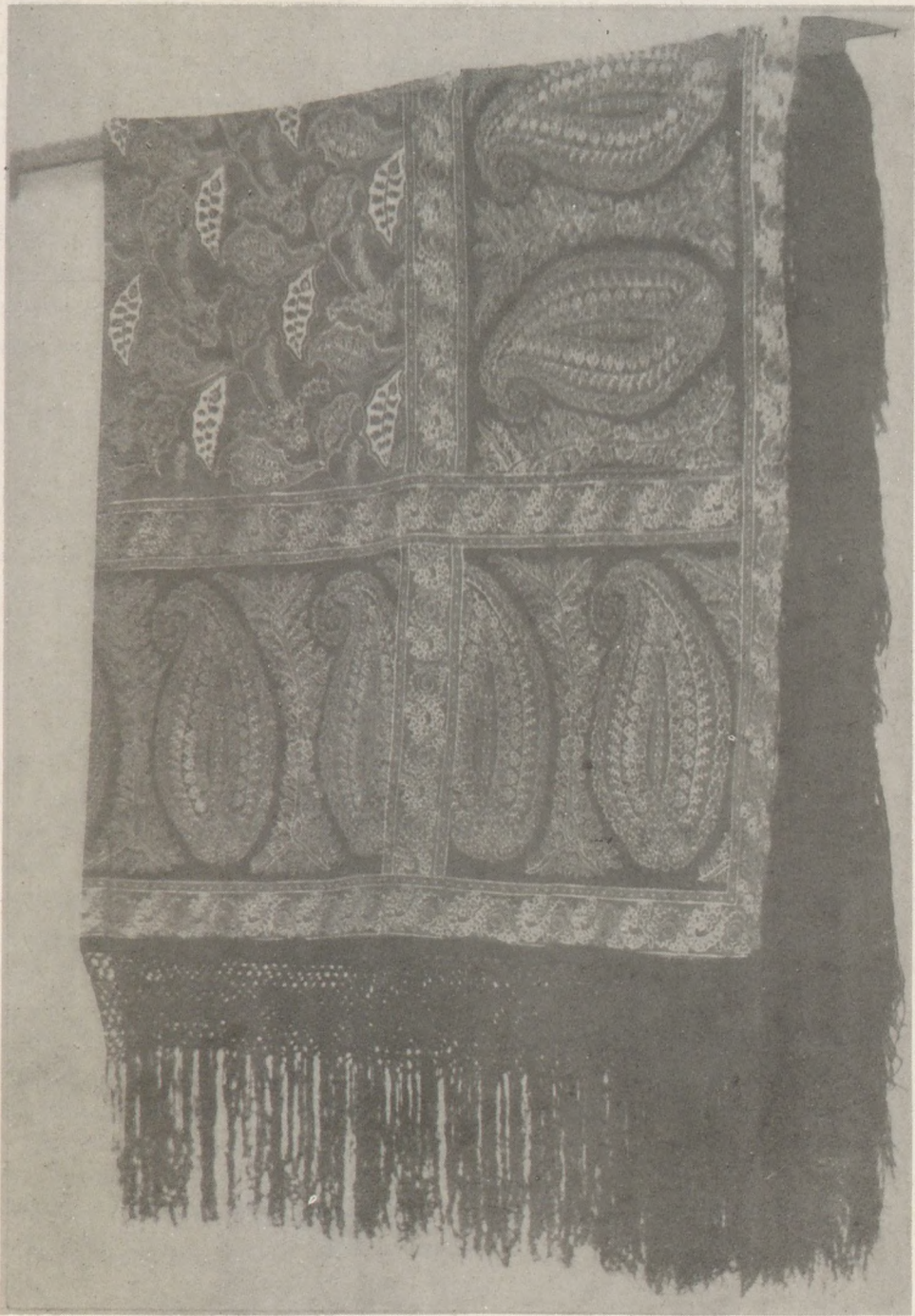
Közel egy évtizede annak, hogy az új- és legújabbkori múzeumi kiállítások rendezésének elvi-módszertani elemzése is kritikánk napirendjére tört. Ez az évfordulók tapasztalataiban bővelkedő időszak már kikoptatta a talajt a spontaneitás érvelése alól, amely éveken át vonakodott elismerni a kiállítások rendezési koncepciójának szükségességét, vagyis azt, hogy a műtárgyak és feliratok képviselte "tartalom" és a tőlük független, esztétikai igényű dekorációs kellékek összeadásával a kiállításon sem pattan ki váratlanul a tartalom és a forma egysége, ha azt a lényegi tényező, a rendezés alkotó tevékenysége nem tervezte meg előre. Az elemző törekvések fékezése napjainkra halasztotta a kérdés tisztázását, s ezzel láthatóvá mélyült az "ad hoc" rendezési gyakorlat krízise, annak ellenére, hogy a gyakorlatban többé-kevésbé már olyan szándék is megfogant, mely a rendelkezésre álló alkotó elemeket: testes gyűjteményi anyagot, iratokat, fényképeket, ábrázolásokat, feliratokat, a felhasználni tervezett installációt és egyéb technikai eszközöket a közölni valónak megfelelő rendben kívánja egybeépíteni.

Hogy az életképes szemlélet szórványos térhódítása nem hozta meg az őt megillető gyümölcsöt, annak objektív oka az, hogy a megfelelő módszertani követelménynek - az eddig tárgyaltak szerint: a komplexitásnak - általában hiányoznak a feltételei. Egy-egy korszak vagy esemény megjelenítéséhez a rendezőnek nem áll rendelkezésére a múzeumi szakágazatok sokféleségében elhelyezett, a kort és a hangulatot jelző, jellemző és felidéző emléksanyag sokasága. Ezt pedig alkalmilag felbukkanó rendezői óhaj nem tereutheti meg. A megállapítás, amely a politikát a gazdaság sűrített kifejezőjének minősíti muzeológiaiánk gyakorlatában szinte visszajára fordult. Ez a gyakorlat a kiállítóterekben és a gyűjteményi raktárakban csonka párlatként idegeníti el a

legújabbkor legfőbb politikai tényezőjét: a munkásmozgalmat atól a valóságtól, amelynek talaján létrejött és él. Az amúgy sem túl alaposan felgyűjtött mozgalmi ereklyékből és a már közismert fotóanyagból hol a társadalom tövéről lenyesett munkásmozgalom képét építi fel "politikai" kiállításain a múzeum, hol pedig - történeti kiállításokon - nélkülük alakít korrajzot, hogy "musz"-anyagként a kiállítási tér egyik részébe száműzze a mozgalmi vonásokat, esetleg az illemből serkent munkás és munkásmozgalmi "politikumot" árnyaltabban, elosztva adagolja. Példázza ezt a "Fővárosunk ezer éve" c. állandó kiállítás újkori része, amelyen ugyan már nem tapasztalható a maradéktalan sarokbaszorítás vagy izolálás sem az illusztráló anyag, sem a magyarázó-szöveg vonatkozásában. Itt már a témakör beépítésére irányuló törekvés mutatkozik meg, noha a Tanácsköztársaság időszakáig (csak az addig terjedő részt kívánom itt érinteni) a múzeumi eszköz csupán kétsíkú: papírananyag.

E kiállításban az időrendi sorrend megfelelő helyén - szétszórta - jelentkeznek: 1948-ból Táncsics Munkások Újságjának címlapja. 1865-ből a kéményseprő legények újévi üdvözlő formanyomtatványa, 1878-ból a Pannónia Gőzmalom tűzoltóinak képe. Vizualis alátámasztásként gyári kovács felnagyított fényképe magasodik néptelen műhelybelső ábrázolásai fölé a gyáripárt taglaló résznél, hogy kísérőszövegének zárómondata megállapítsa: "A gyáripár fejlődése a munkásosztály jelentőségének növekedését is eredményezte." A "Sztrájk és bérharc a Ganz Villamossági Gyárban 1890 körül" feliratú három írásos dokumentumanyag indokán a kísérőszöveg már összegezi: "A kiegyezés éveitől kezdve a fővárosban a munkásságnak nemcsak létszáma nőtt, hanem ereje, öntudata és politikai aktivitása is. A budapesti munkásmozgalom a század végére vezetőszerepet játszott Magyarország munkásmozgalmában." Ezek után az első világháború fénykép-tárlóiban a 15 db-ot kitevő 18x24 cm átlagos nagyságú mozgalmi képek komplexumának "szőrmentén" ihlett kísérő mondatai - alig fél évszázados

3. kép. Századeleji, kasmír-szövet mintáit utánzó olcsó kivitelű városi vállkendő (a szerző gyűjtése).

késéssel - megmagyarázzák az osztályviszonyok létét, létrejöttét és alakulását: "A főváros gyorsütemű fejlődése különemű, egymáshoz kevésbé kapcsolódó elemekből álló társadalmi szerkezet kialakulását eredményezte, amelynek következménye a társadalom különleges feszítettsége, robbanékonysága volt. A társadalmi robbanékonyság Budapesten különösen nagy erővel jelentkezett. A fővárosi munkásság, értelmiség és kispolgárság harcának eredményeként 1918 október 31-én polgári forradalom tört ki, és győzedelmeskedett. 1918 novemberében megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja és harcot indított a munkásosztály hatalomra juttatásáért..."

Nem reklamálok itt statisztikai adatokat, grafikonokat vagy villanótérképet, sőt arra vonatkozó u t a l á s t sem, hogy a statisztikai adatok szerint az "ipari népesség" 1890-ben meghaladta Budapest lakosságának 30 %-át, 1900-ban 43 %-át, 1910-ben 45 %-át, a peremvárosok lakosságának pedig általában még nagyobb hányadát. Sőt, hangsúlyozom, hogy a grafikonok és képletek, mint a gondolatközlés szinte harmadik jelzőrendszerének elemei, nem tartoznak az új-legújabbkori muzeológia forrásbázisához.

Felmerül mégis a kérdés: a kiállított, szemnek szóló tárgyak közé iktatott, felsorolt elemek érzékeltetik-e csak megközelítő arányban is e "népesség" életét? De hogyan is bukkantsa fel a rendező a főváros kialakuló és századelejei munkásosztálya életének fel nem gyűjtött tárgyi emlékéanyagát, ha már a céhvilág életének rendelkezésre álló objektumaival szemben is önmegtartóztatást tanúsított.

Úgy vélem egyébként, hogy talán most, az új-legújabbkori muzeológiánk gyenge pontjait őszintén orvosolni szándékozó időben a kiállításrendezés vonatkozásában is előre lépünk, s az érdekeltek nem elégszenek meg olyan malasztmeggoldással, hogy "a tematikai tervet csak tárgyjegyzékkel szabad elfogadni". Ez t. i. a gyakorlatban ma is úgy érvényesül, hogy nemcsak a tárgyjegyzék készül pótlólag, hanem néha az abba felvett tárgyak sincsenek

még meg. A látogatói létszám és az egy látogatóra eső költség tükrében nézve a kérdéseket, a kiállításrendezés vonatkozásában hihetőleg kritikusabbá válunk és még kritikusabbá kell válnunk ha a kiállítások politikai jelentőségét, a társadalmi elvárást tartjuk szem előtt.

Csak egy kiút van: ha a kiállításrendezést valóban alkotó tevékenységnek tekintjük és valóban azzá is fejlesztjük. Erre az újlegújabbkori muzeológia kibővült forrás-bázisa majd lehetőséget is nyújt. Ha ez megvalósul, nem lesz többé aktuális az, amit nyolc év előtt e folyóirat hasábjain is már hangsúlyoztam: "Baj, ha afféle hadparancs formájában csupán megszóvegezik a kiállítás elé állított eszmei-politikai követelményt, majd lajstromba veszik az idevágó dokumentációs anyagot, összekötő szöveggel is ellátva, s azt forgatókönyv címen a díszletező szerepébe állított rendezőnek adják tovább."

Garai Tibor

Gondolatok a múzeumi vezetésekről

A Múzeumi Közlemények szerkesztőjének megtisztelő felkérésekor könnyűnek látszott a feladat, hogy a tapasztalatátadás és a gondolatébresztés - esetleg a vitára késztetés - igényével összefoglaljam azokat az ismereteket, amelyeket a múzeum és látogatóközönsége kapcsolatainak alakulása terén az elmúlt évek során - nagyjából a közvetlen gyakorlatból, de az idevágó irodalomból is - szereztem.

Mondanivalóm vázlatának összeállításánál azonban már nem várt nehézségekkel talákoztam: kiderült, hogy az a tevékenység, amelyről szólnom kell, általános érvényű kifejezéssel nincs még meghatározva. A "tárlatvezetés" szó jó ugyan, de nyelvünkben kizárólag a művészeti kiállítások számára van fenntartva, az ennek mintájára készült, más tárgyú kiállításokhoz használatos - és cikkem címében is szereplő - "múzeumi vezetés" szó a vele jelölni szándékozott tevékenységet pontosan nem fedi, kívülál-

⁺ A Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban - e speciális szakmúzeumnak tekinthető intézményünkben, - az első állandó kiállítás megnyitása óta nagy figyelmet fordítanak a látogató hazai és külföldi közönség fogadására, tájékoztatására, "kiszolgálására". A cikk szerzője - aki az intézmény Szervezési és Ismeretterjesztési Osztályának vezetője - felkérésre vállalkozott e tevékenység tapasztalatainak, valamint az ezek által kiváltott megfontolásainak - a kísérleti jelleg miatt nem kis gonddal járó - összefoglalására, közreadására.

Itt kell megjegyezni: érdekes felfigyelni arra, hogy ennek a szándékosan lehatárolt témájú tanulmánynak sok megállapítása, következtetése, és általában: mondanivalójának tendenciája megnyíre összecseng Josef Beneš csehszlovák múzeumi szakember kötetünk más helyén közölt, szélesebb gondolatkörben indított tanulmányának tartalmával. Ez a találkozás nyilván nem a véletlen műve, a két szerző által érintett témák általános aktualitására utal. (Szerk.)

lók számára meg egyenesen félre is érthető. A második hasonló probléma: a szóbanforgó tevékenységnek nemcsak elnevezése, hanem a tartalma sincs még definiálva, legalább is annak megnyugtató megszövegezésével sem előszóban sem az idevágó irodalomban még nem találkoztam.

Úgy érzem, hogy az elnevezés szóalkotás-gondját itt mellőzhetem, bízva abban, hogy - mint annyi sok más esetben is - az élet vagy a nyelvészet segíteni fog kialakításában. A tevékenység tartalmának meghatározását azonban meg kell kísérelnem már csak azért is, mert ez ad alapot a későbbiekben tárgyalt kérdések szándékom-szerinti értelmezésének. Tehát: "múzeumi vezetés" a kiállítás anyagához fűzött tudományos érvényű, de közérthető módon, színesen előadott magyarázat, amely hatásosan járul hozzá a kiállítás mondanivalójának tudatosításához, a látogatóban tartalmas és maradandó élmény keltéséhez. E gondolat teljesebbé tételéhez segítségül a svájci Paul Gisint idézem, aki arra a kérdésre, hogy mit kell a vezetésnek nyújtania, így felel: "Hosszantartó élményt és olyan tapasztalatot, amelyet új elemként tud a látogató hasznosítani a mindennapi életben".

+ + +

A Múzeumi Főosztály adatközlése szerint⁺ 1969-ben fővárosi és vidéki múzeumainkban összesen 49.242 alkalommal tartottak vezetést. Ez az adat önmagában is bizonyítja ennek a tevékenységnek a jelentőségét, még akkor is, ha tartalmi értékéről sejtésszerű következtetést sem enged.

Miután a vezetések hatásos módszereinek tudományosan is megalapozott, korszerű szinten való kialakításában, ilyen ismeretek iskolázásában, elterjesztésében - a vezetéseket megtartó személyek kiképzésében - vajmi kevés történt eddig, felvetődik a

⁺ Kiss László: A múzeumok 1969. évi munkájának adatai. Bpest, 1970. p. 65.

kérdés: miért ilyen mostohan kezelt téma ez nálunk? A válasz csak szubjektív lehet, hiszen erre vonatkozó szervezett tájékozódás, felmérés tulajdonképpen még nem történt. Az a hasznos és értékes munka, melyre a továbbiak során többször fogok hivatkozni: S. Nagy - Makara - Vitányi: Szociográfiai vizsgálat három múzeumban, Bpest, 1971. (kézirát a Múzeumi Főosztályon), ezeket a kérdéseket csak közvetve tárgyalja, szinte csak érinti, a megoldást - nem feladata - nem is keresi. Meggyőződésem, hogy egységes és kötelező irányelvek híjában a múzeumok - és fenntartószerveik is - helyi kérdésnek, "belső ügynek" tekintik ezt a tevékenységet, sok helyütt még talán nem is érkeztek el igazi jelentőségének felismeréséhez, s így ha tesznek is valamit, azt "jól ható" látszateredmények elérésének szándéka motiválja.

+ + +

Furcsa, hogy amikor világszerte egyre többet beszélnek - különösen a növekvő szabad idő értelmes kihasználásának kapcsán - a múzeumok növekvő jelentőségéről, a közönséggel való kapcsolatuk fejlesztésének szükségességéről, ugyanakkor az e cél szolgáltatásban álló munkatársak kiképzésére létrehívott intézményekről alig hallunk. Magam kettőt ismerek: az egyik a párizsi École du Louvre, a másik az egyetem az angliai Leicesterben.⁺ Mindkettőről - sajnos - egyelőre csak keveset tudok; az előbbiről annyit, hogy a muzeológusoknak az egyetem elvégzése után hároméves kurzuson kell résztvenniök, majd ennek anyagából sikeres vizsgát kell tenniök, hogy a "Charges de Conférences des Musées" címet használhassák. A leicesteri egyetemen (Angliában is csak ezen a helyen) a párizsi célkitűzésekkel azonos szándékkal foglalkoznak a szaktanulmányaikat befejezett - postgraduate - muzeológusokkal. Ha a legelőkelőbb francia múzeumnak külön tanfolyamon képzett vezetőkre van szüksége a kiállításaiiban, vajon

⁺ "A brünni egyetemen harmadik éve önálló Muzeológiai Tanszék működik, amelynek oktatási anyagában a közönség-szolgálat témaköre is szerepel. Lásd: Barbarits Lajos "Tudomány-e a muzeológia" című cikkét kötetünk más helyén. Szerk.

nálunk nem kézenfekvő-e a hasonló igény felmerülése? Úgy vélem e kérdésre gondolkodás nélkül válaszolhatunk igennel, különösen ha múzeumainknak a szabad idő megnövekedésével kapcsolatos jövőendő feladataira is gondolunk.

+ + +

Bár ez nem hivatalos álláspont, szakmai közvéleményünkben - tapasztalatom szerint - a muzeológus-tevékenységnek még ma is úgyszólván döntő értékmérője a tudományos publikáció, az ismeretterjesztés - és benne a múzeumi vezetés - e miatt nem kívánatos teherként jelentkezik muzeológusaink előtt, sok helyütt talán le is nézett feladat.

Úgy érzem, hogy miután az utóbbi időkben több szó esik a múzeumi munka tudományos szintjének emeléséről, ennek kapcsán azonban az ismeretterjesztő tevékenységet nem - vagy nem elég gyakran - emlegetjük, megbecsülése sok helyütt tovább csökken s különösen a hosszabb ideje működő muzeológusok jó része, önmagát kizárólagosan kutatónak minősítve, attól magát visszatartani törekszik s a kezdők és fiatalok feladatának minősíti. Ebben az állapotban nagy ellentmondást látok: az igazán jó kiállítások készítésénél a fejlettebb muzeológusok által nyújtható magas szintű szakmai ismeretek mellett azonos fontosságú szerepe van a látogató közönség igénye, érdeklődése, befogadóképessége ismeretének, ez pedig csakis az ezzel való tartós foglalkozás során - tehát éppen a vezetések folyamán - sajátítható el biztonságosan.

Sietek megjegyezni: magam is tisztában vagyok azzal, hogy a múzeumi vezetés fontos problémája többféleképpen is megoldható. A muzeológusok - és lehetőleg minden muzeológus - rendszeres kiállítási szolgálatán (sok helyütt "inspekciónak" nevezik) kívül hivatásos, tehát e célra egyetemi szinten képzett ismeretterjesztő-népművelő szakemberek, továbbá vezetésre betanított művelt, idegen nyelvet is beszélő teremőrök beállításával. A mu-

zeológusok vezetési szolgálatának nálunk hosszú hagyományai vannak; lehetséges, hogy ezt a múzeumok szakmai működésével szemben erősödő igények - a muzeológusok fokozódó szakmai leterhelése - miatt egyre inkább fel kell adnunk, de akkor sürgősen gondolni kell a másik két megoldás valamelyike feltételeinek megteremtéséről.

+ + +

A vezetés fogalmának előbb megkísérelt közelítő tisztázása után vessünk egy pillantást arra a komplexumra, amelyet ez a kérdés takar: milyen funkciót tölt be a vezetés a múzeum feladatkörében?

A kiállításnál kell kezdeni. Minden kiállítás jó kísérlet annak megállapítására, hogy a rendező múzeumi gárda tudta-e, hogy mi a helyes, az érdekes és a nevelő hatású a látogató számára. A kiállítás közönségsikere önmagában még meglehetősen nem az egyedüli értékmérő. A látogatók sokasága csak mennyiségi és nem minőségi tényező. A rendező muzeológusnak és segítőinek tudni kell felmérnie, meg kell éreznie a kiállítás nézőre gyakorolt hatásának erejét is. A siker ill. a hatás sokrétű segítőinek egyike - és egyben a felmérés egyik eszköze is -: a jó vezetés.

"A munkások és a múzeum" c. témával foglalkozó 1956 évi delphii konferencia éppen a vezetést ajánlotta a múzeumok számára hatá-
sos hívogató eszközként. A konferencia tárgyalási anyagának egy adata szerint még ingyenes lehetőségek mellett is kétszázszor kevesebb a múzeumlátogató, mint a fizető mozilátogató. 1957-ben az UNESCO állapította meg, hogy a múzeumok mellőzött területei a kultúrának, a látogatók száma világviszonylatban sokkal kisebb, mint amennyinek lennie kellene. Az elmúlt másfél évtizedben ez a tendencia jó irányban változott, de a növekvő szabadidő múzeumlátogatással is kitölthető felhasználásának tudatosítása terén még világszerte - és nálunk is - bőven van tennivaló. Ennek egyik eszköze a széles néprétegeket érdeklő, sok jó

és tartalmas, és éppen ezért "jól vezethető" kiállítás lehet. Kár lenne megengedni, hogy a múzeumok - bármily értékes helyei is a kutatásnak - a nemzeti ereklyék és más műtárgyak halottas-házaivá minősüljenek.

+ + +

Közbevetőleg egy apróság: az egyik Egyesült Államokbeli múzeumban stopperórával ellenőrizték, hogy a látogatók mennyit időznek a termekben balról és mennyit a jobbról elhelyezett tárgyknál. Meghatározott számú mérés elvégzése után megváltoztatták a kiállítást; ami eddig bal oldalon állt, áthelyezték a jobb oldalra és viszont. Az eredmény meglepő volt: a látogatók, függetlenül a tárgyak minőségétől mindkét mérés alkalmával a jobb oldalon elhelyezett tárgyknál időztek hosszabban. Gondolom, hogy egy harmadik kísérletet is el kellett volna végezni, nevezetesen, hogy vezetéssel milyen eredményt értek volna el: a vezetés valószínűleg kiküszöbölte volna a tárgyak elhelyezésében és az emberek megrögzött szokásaiban rejtőző koincidenziát és az értékek szemléletének objektív sorrendje jutott volna érvényre. Ez a tapasztalat részben válasz is arra a kérdésre, hogy milyen funkciót tölt be a vezetés: helyére tudja tenni a dolgokat a maguk sajátos értékrendjén belül.

+ + +

A vezetés funkcióbeli lényegét megközelíthetjük személyi oldalról is. Mikor kerül a muzeológus szorosabb kapcsolatba a közön-séggel? Két jellemző esetet emelnék ki. Az egyik a muzeológus nyilvános előadása nem szakmai közönség előtt. Maga az előadás kevésbé áll közel ahhoz az általam ideálisnak tartott érintkezési formához, amelyet jobb szó híján "public relation"-nak nevezünk, de az utána sokszor következő kötetlen beszélgetés az előadás tárgyáról már annál inkább. A másik jellemző eset a vezetés. A jó vezetés sajátos atmoszférát teremt, amelyben az ér-

deklődés hőfoka igen közel hozhatja egymáshoz a hallgatóságot és a vezetőt, függetlenül az esetleges tudásbeli különbségtől. Ezt tartom a vezetés leglényegesebb funkciójának.

+ + +

A vezetésnek a múzeumokban elfoglalt helyzetére a már említett muzeoszociográfiai munka egyik statisztikájából következtethetünk. A vizsgált három múzeumban a látogatóknak kiosztott kérdőív "Hogyan szeret múzeumot látogatni?" kérdésére kapott válaszok - két periódusban történt a felmérés - százalékos megoszlása a következő:

periódus	Bp. Tört. Múz.		Kiscell		Aquincum	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
szervezett látogatás szakképzett vezetővel (109 ⁺):	17%	20%	19%	16%	24%	13%
hozzáértő ismerőssel, baráttal (87 ⁺):	35%	0%	11%	0%	28%	23%
egyedül (298 ⁺):	40%	70%	50%	64%	24%	50%

E statisztika teljes értékelése számos kérdést vet fel, ezek megválaszolása külön tanulmány feladata lehetne. Számunkra itt utolsó sorának adatai a legérdekesebbek: a múzeumi vezetések erős kritikája csendül ki belőlük. Tanulságuk alighanem széles körben általánosíthatók, nemcsak a három felmért múzeumra vonatkozik.

A vezetés szempontjából "rejtett tartalékainkról" is tájékoztat ez a statisztika. A második sorában szereplő személyek sokasága a magunk számára könnyen elhódíthatónak látszik, mert miért ne

⁺a megkérdezett személyek száma.

lehetne a "hozzaértő ismerős, barát" maga a muzeológus? Ez csak rajtunk, hozzáállásunkon múlik.

+ + +

Úgy gondolom, hogy problémáink fő forrása az, hogy a múzeumi vezetést sem elméletben, sem gyakorlatban nem tettük még igazi helyére, s így az bizonytalanul lebeg a muzeológus ügykörében. Pedig tőlünk keletre és nyugatra egyaránt találunk már példát arra, hogy a vezetés megbecsült múzeumi munkakör, olyan diplomás szakemberek látják el, akiknek ez a főfeladatuk, nem egyszer kutatási témájuk is. Nálunk éppen napjainkban olyan tendencia kezd érvényesülni, hogy ezt a terepet szép csendesen az idegenvezetőknek, a TIT-munkatársaknak és a pedagógusoknak engedjük át. Tévedés ne essék: ez is nyilván eredménnyel bíztató eljárás, és meggyőződésem, hogy az említettek jórésze igyekszik is megtenni a tőle telhető legjobbat. De vajon múzeumi szempontból valóban elegendő-e ez? Úgy vélem nem, mert működésükből szükségszerűen hiányzik az a többlet, amivel a múzeumban az anyagukkal együtt élő szakemberek feltétlenül rendelkeznek s akik ezért úgy vezethetik a látogatókat, hogy azok az őket ért megragadó élmény hatása alatt "barátként" távozzanak s újra és újra visszatérjenek, esetleg további érdeklődőket is magukkal hozva.

+ + +

Itt összegyűjtött gondolataimnak szülője, tapasztalataimnak legfontosabb terepe természetesen saját munkahelyem - teljes nevén: a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár - volt. Intézményünk néhány vonatkozásban ugyan eltér a "hagyományos" típusú múzeumoktól - inkább tudománytörténeti intézet -, azonban feltétlenül múzeumi funkciót végez gyűjtőtevékenységével és a medicina történetét bemutató "Képek a gyógyítás múltjából" című állandó kiállításával.

Ez a kiállítás a köztörténetbe ágyazva tárja a látogató elé a leghumánusabb tudomány: az orvoslás fejlődését. Szerkezetileg a következő három alappilléren áll: az orvoslás elmélete, az orvosi gyakorlat és a gyógyszerészet. E kérdések teljes történetét nem tudjuk bemutatni a jelenleg rendelkezésünkre álló hat teremben, így a tudományág mérföldköveinél megállva, a fordulópontok kiemelésével kíséreljük meg a fejlődés folyamatának érzékeltetését.

A kiállításnak ez a szerkezete kimondottan megkívánja a jó vezető-szolgálat megszervezését, s az a körülmény, hogy a látogatók között sok külföldivel is kellett számolnunk - a kiállítás feliratozása pedig magyar nyelvű - az idegennyelvű vezetések rendszeresítését is.

Attól az ideális kívánalomtól, hogy a vezetéseket állandóan muzeológusaink tartsák, kis szakember-létszámunk miatt el kellett állnunk, bár a kiállítás megnyitását (1968. IV. 16.) követő hónapokban - már csak a módszer kialakításához szükséges tapasztalatok megszerzése miatt is - ezt a feladatot még ők látták el. Kényszermegoldásként alakult ki tehát az a helyzet, amely ma is fennáll, hogy t. i. a termék őrzésére beállított munkatársaink látják el egyben a vezető-szolgálatot is.

E megoldásnak alapfeltétele volt, hogy a kettős munkakör ellátására jó megjelenésű, intelligens, nyelvet - mégpedig lehetőleg több nyelvet - jól beszélő munkatársakat találjunk. Ez, ha nem is könnyen, végtére is sikerült. Körülbelül 1 évig tartó szakmai felkészítésük után, - tehát most már évek óta - a magyar mellett további hat nyelven (orosz, német, francia, angol, olasz, szlovák) látják el megfelelően, jó szinten a vezetési munkát.

A kiállítás bemutatásához szükséges ismereteiknek frissen tartása, újabakkal való gyarapítása, a munkaközben adódó tapasztalatok értékelése céljából teremőr-vezetőinket sűrű időközökben megbeszélésre hívjuk össze. E megbeszéléseken a vendégkönyvben talált elismerő és bíráló megjegyzéseket is értékeljük csak-

úgy, mint ahogy megfontoljuk azokat a kedvező és negatív tapasztalatokat is, amelyeket más múzeumokban, azok mintegy 150 vezetésén való részvételem alkalmából szereztem. Úgy vélem, hogy e nem formális jellegű tapasztalatcserék segítenek bennünket abban, hogy vezetéseinket a rutinmunkában való megmerevedéstől mindmáig sikerült megóvnunk.

Ami a számszerű adatokat illeti: az 1968. év IV. hónapjától 1971. év IV. hónapjáig eltelt 3 év alatt (= 939 nyitvatartási nap) összesen 1298 vezetést tartottunk, ebből magyar nyelven 468-at, idegen nyelveken 830-at.

+ + +

A három budapesti múzeumban végzett szociográfiai felmérés többször idézett anyagának egy megállapítása: "Sok a panasz... a múzeumi dolgozók viselkedésére, beleértve a tárlatvezetőket is" adta a gondolatot, hogy szót ejtsek a jó kiállítási vezető személyi tulajdonságairól is.

Kezdem a külsőségeken. A jó megjelenés kétségtelen előny, nőknél, férfiaknál egyaránt hatásos ajánlás. A kevésbé jó adottságokkal rendelkezőknél a barátságos fellépés könnyíti meg kezdetben a jó kontaktus megteremtését.

A jó megjelenést a jó fellépés egészíti ki. Ez mindenekelőtt udvariasságban, szolgálatkészségben nyilvánul meg, de kelléke a vezetőnek a feladata iránt érzett - és ki is nyilvánított - szeretete és lelkesedése is.

A vezető előadásmódja a vezetés sikerének kulcskérdése. A muzeográfiai felmérés a kérdőívekről a látogatók ilyen megjegyzéseit idézi: "nem túl jó a tárlatvezetés", "sokat locsog az idegenvezető", "a szakemberek is mellébeszélnek". E megjegyzések elég jól jelzik a vezető személye iránt a látogatók által támasztott igényeket. Magvas, szabatos vezetősövegeket érdekesen, jól kell előadni, sohasem tévesztve szem előtt, hogy azért

mégsem az előadás, hanem a bemutatott tárgy a fontos. A vezető szerepe tehát egy kicsit a színházi narrátoré is: kellő pillanatban visszavonulni is kell tudnia, hogy a tárgyban lévő esztétikai és más szellemi értékek nem a szónak, hanem magának a tárgynak hatására tudatosodjanak a nézőben.

+ + +

Mit kell tudnia egy vezetőnek? Röviden: mindent, ami a kiállítással kapcsolatban érdekelheti a látogatót. Ha valamely kérdésre nincs válasza, ezt be kell vallania, s ha lehet, még a vezetés folyamán a helyes válasznak utána kell néznie. E magatartás jelentőségét személyes élményemmel példázhatom: egy idegennyelvű vezetés alkalmával az erősen érdeklődő látogató egy a kiállításban lévő numizmatikai tárgy hébernyelvű feliratának értelmezése felől érdeklődött. Nem tudtam válaszolni kérdésére. Gyorsan kikerestettem a tárgy leírókartonját, s mire két teremmel előbbre értünk, meg volt a megfejtés. Nem egyéni, hanem múzeumi sikert értünk el ezzel a gesztussal, mert a kérdező - amit korábban nem tudtunk róla - az e fajta tárgyakkal szakembere: egy héber intézmény vezetője volt.

+ + +

Szabad-e politikai természetű kérdésekre válaszolnia a vezetőnek? Ha a helyes feleletnek birtokában van, udvariasan és határozottan: igen, tétován vagy kétértelműen: sohasem. Az őszinte érdeklődés problémát nem okozhat, de találkozunk a vezetések során provokatív, hátszándékú kérdezősködéssel is. Tudni kell a vezetőnek békét kötnie a nem nyílt szándékú látogatóval is, bár ehhez nem egyszer jókora önuralomra is szüksége van. Alapszabály (az idegenvezetőkre fogalmazták meg, de áll a múzeumok munkatársaira is): "... megfelelő színvonalú politikai, gazdasági és kulturális tájékozottsággal kell rendelkezni s a tények figyelembevételével hazánkat politikusan kell bemutatni".

Kényesek lehetnek a külföldieknek a múzeum anyagi ellátottságára vonatkozó kérdései, mert az ilyenekre adható válasz számukra gyakran nem értelmezhető helyesen. Egy múzeumfenntartó nyugati alapítvány igazgatója érdeklődött az egyik vezetés során tárgyvásárlási költségkeretünk összege iránt. Ha a választ megtagadjuk, abba a látszatba kerülhetünk, hogy erről "nálunk nem lehet beszélni", ha viszont röviden közöljük az összeget, ez a tájékoztatás a hazai viszonyok - pl. a műtárgypiac árainak - ismerete nélkül félrevezető lesz. Egy albarellóra mutatva megkérdeztük tőle: mennyiért tudná megvásárolni ugyanezt a tárgyat egy Christy vagy Sotheby árverésen? Némi habozás után 500-1000 fontban jelölte meg a vételárat. Erre közöltük, hogy 700 forintért - tehát kb. 7 fontért - vásároltuk. Őszintén meglepődött, s arra a további kérdéseinkre, hogy a magyar és a nyugati árak közötti ilyen mértékű árkülönbség esetén is érdeklő-e a mi vásárlási költségvetésünk, nemmel válaszolt és megjegyezte, hogy ezek szerint nincs mód közös alapon összehasonlítást tenni.

+ + +

A vezetés időtartamáról az a kialakult vélemény, hogy esetenként az egy órát nem haladhatja meg. Ezt aligha lehet kategórikusan kimondani, mert sok a szabályozó tényező, amelyek hatása alatt rövidebb is, hosszabb is lehet. Ilyen pl. a kiállítás terjedelme, anyaggazdagsága, a hozzáfűzhető ismertetés mennyisége, a vezető előadásának figyelemlekötő érdekessége, a látogató szellemi befogadóképessége és - amire a vezetőnek nagyon kell ügyelnie - a látogató szellemi vagy fizikai, vagy mindkét értelemben vett kifáradása. Ezt észre kell venni! Jelei az új ismeretekkel telítődő látogatón kiütkeznek, ettől kezdve számára az idő lassan múlik, érdeklődése rohamosan csökken. Erőltetni tehát ilyenkor a "teljes szöveg" elmondását értelmetlenné válik.

+ + +

A magyar nyelvben éles a határ a b e s z é l n i és a m o n d a n i igék jelentése között. A mi témánkban ez a különbség

így érzékeltethető: ha csak beszél a vezető, akkor a látogató n é z, ha mond valamit, akkor már l á t is. Magyarázatunkat tehát világosan, tisztán, érthetően kell elmondani, nem hadarva, hanem tempósan. A legszebb mondatokat is tönkretetheti a prele-gáló stílus, a monoton beszéd pedig - bármennyire is tartalmas - altat. Beszédünknek legyen tehát zeneisége, legyenek pianói, crescendo-i. Nem drámai előadásmódra gondolok! Arra, hogy hang-hordozásunk legyen változó, legyen tónusa, regisztere. Időnként új, friss hang megütése elősegíti a figyelem fenntartását. Változtassuk a beszéd ritmusát, kis szünet után más intenzitással folytassuk mondanivalónkat.

A közérthetőség, a világosság a beszélő udvariassága. Ne használjuk a szakzsargont, a hallgatóságot ez ingerli, mert nem érti meg. Amit az átlagember nem tudhat, arról ne "leereszkedve" beszéljünk, hanem barátilag, egyenrangú partnerként. A hallgatóságban amúgy is gyakran meglévő kisebbségi érzést semmi körülmények között nem szabad elmélyíteni!

A vezetői mentalitás elengedhetetlen kelléke a közvetlenség. Ha módjával és szívből jövően élünk vele, biztos a siker. Színpadi hasonlattal szólva: minden vezetőnek át kell tudni menni a bűvös zenekari árok felett, hogy közte és a hallgatósága között a kapcsolat megteremtődjék. Ez a magatartás azonban nem azonos a közvetlenkedéssel - amely a múzeumi vezetésben az, amit a színházban "rájátszásnak" - ripacszkodásnak - neveznek. Ez mindenképen kerülendő, mert eredménye a teljes bukás lehet. A vezetés e szempontból komoly vizsga, még akkor is, ha osztályzatot a vezető nem is kap érte.

+ + +

Az elmondottak után jogosan vetődik fel a kérdés: a múzeumi munka melyik kategóriájába sorolható a múzeumi vezető tevékenysége? Ha összefoglaljuk, hogy az előbbieken milyen igényeket fogalmaztunk meg: legyenek széles körű és biztonságos szakmai ismeretei, legyen megnyerő modorú, jó stílusú előadó, jó érzékű

pedagógus és pszichológus, és legyen hite, meggyőződése abban, amit csinál, munkáját a más múzeumi szaktevékenységgel egyenrangúnak kell ítélnünk. Nem kevesebb fogalmazódik itt meg bennem: ha a múzeumi vezetés ügyét - tisztelet a mutatkozó kivételeknek - a mai rutinfeladat jellegétől meg akarjuk tisztítani, s a társadalmi elvárás szerinti magasabb szintre akarjuk emelni, végzésére hivatást érző, e célra speciálisan kiképzett szakembereket kell nálunk is - minél hamarabb és minél többet - alkalmazni.

+ + +

A kiállítási vezetés helyzetének, formai és tartalmi követelményeinek, a kiállítási vezető kívánatos készségeinek, továbbá működésének vizsgálata után, helyesnek látszik szót ejteni a látogatókról is, tehát azokról akikért mindez történik, akikkel a vezetések során szemközt állunk. Ennél végképpen a magam személyes tapasztalataira kell hagyatkoznom; ha tehát az előbbi kérdések összefoglalását csupán kísérletnek tekintetem, még inkább annak kell tekintenem - vagy még ennek sem, csak próbálkozásnak - mindazt, amit a szintén rövid összefoglalás igénnyel rólok az alábbiakban elmondhatok.

A múzeumlátogatókat intellektuális érdeklődésük és élmény-igényük feltétlenül azok fölé emeli, akik ezzel a tulajdonsággal nem rendelkeznek. Tömegük azonban nem egységes, egyéni műveltségük és érdeklődésük intenzitása szerint több csoportra oszthatók. Közülük a rendszeres múzeumlátogatók négy csoportját kell a legtöbbre értékelnünk. Ők ugyanis már nem csak élvezői és elismerői, hanem mint tapasztaltak, egyben legfontosabb kritikussai - és talán egy kicsit propagandistái is - soha véget nem érő munkánknak. A ma még nem kevés számú, szabadideje "agyonütésének" szándékával a múzeumba betévedő látogató csak látszólag kevésbé értékes kategória tagja, nyilván közöttük sok olyan akad, aki egy-egy megragadó múzeumi élmény hatása alatt rendszeres látogatóvá válik. A felnőtt és az isko-

laskorú látogatócsoportok tagjai egyénekenként tulajdonképpen az előző két kategória valamelyikébe tartoznak, róluk ugyanis nem lehet tudni, hogy a "közös érdeklődés" vagy valamiféle program- vagy tantervi előírás készítette őket a múzeum felkeresésére. Mindenesetre különleges figyelmet érdemelnek, mert feltehetően ők is azok közé tartoznak, akik "aktivizálódnak" a múzeumok számára, közülük a fiatalokban egyenesen a múzeumok jövőendő tömegbázisát kell látnunk.

Ehhez hasonló felsorolást részletesebben is, más szempontok figyelembevételével is lehet csinálni, hiszen - némi túlzással szólva - ahány a látogató, annyi az egyéniség. Abban azonban jórészt megegyeznek, hogy mindannyiójuk számára egy kicsit kaland is a múzeumlátogatás, s más élmények mellett a felfedezés örömét is nyújtja. Sokszor találkozunk a múzeumok vendégkönyveiben olyan bejegyzésekkel, amelyek ennek az elvárásnak a beteljesülését is jelzik.

+ + +

A szervezett csoportokon kívüli látogatók zöme szintén többnyire magával - családotól, baráti társaságban - jön a múzeumba. Bőven akad azonban magányos látogató is, akinek irányítása, tájékoztatása - különösen, ha erre való igényét nem jelzi - nem lehet a kiállítási vezető feladata, lehet viszont - "epizód-szerpben" - az okos és tapintatos teremőröké. Egy példa erre a magatartásra: megfigyeltem az egyik múzeumban, hogy egy látogató Egry egyik szép képében kívánt volna gyönyörködni, de az rosszul volt megvilágítva. A figyelmes teremőr, látva a látogató küszködését, odalépett, a képet kissé megbillentette úgy, hogy az teljes pompájában vált láthatóvá. "Ugye, így már szép?" - kérdezte a látogatótól, aki hálás mosollyal nyugtázta a teremőr figyelmességét. Egy udvarias gesztustól, szolgálatkész mozdulattól, barátságos hangtól az egyedül levő múzeumlátogató megszabadul magányosság-érzetétől és a múzeum közösségi atmoszférájának jótékony hatása alá kerül. (A teremőr, aki csak őrzi

feladatában látja kötelességének teljesítését, rosszul dolgozik, az élő kiállítási tartozék egysíkú szerepét vállalja.)

+ + +

Sok tapasztalat szól amellett, hogy a néhány személyből álló kis csoportok vezetése kevésbé problematikus, a kapcsolat általában azonnal megteremthető, a vezetés ilyenkor nem előadás-, hanem szinte beszélgetésszerű s éppen ezért színessége is szinte önként adódik. A nagyobb csoportoknál a tartalmi-szellemi színvonal eltalálása már nehezebb dolog, s különösen az, ha a csoport az igények és a befogadóképességek szempontjából heterogén összetételű. Úgy találtam, hogy ilyen esetekben mérsékelt információ-mennyiséggel, egyszerű, szórakoztató stílusban helyes indítani a kiállítás-vezetést, s annak menetét a csoport tagjainak érdeklődéséből, kérdéseiknek tartalmából ítélve kell módosítani. A látogatók aktivitását minden esetben szabályozóként kell értékelni, itt azonban annak figyelembe nem vétele egyenesen súlyos hiba lenne. A vezetésnek tehát nem lehet állandó, mindig alkalmazható, végleges formája; az előadóművészettel sokban rokon tevékenysége ez: minden egyes "előadás" sikeréért külön-külön meg kell küzdeni.

+ + +

Nem vitás, hogy a múzeumok tevékenysége korunkban világszerte módosul. Helyesebben: kiteljesedik. Megtartva az emberiség értékeinek összegyűjtésére és megőrzésére vonatkozó fontos feladatát, több akar lenni, mint a múltat idéző tárgyak raktára vagy kirakata. Egyre tudatosabban és kiterjedtebben vállalja a kultúrát sugárzó, művelő és nevelő intézmény szerepét. Ezzel együtt nő minden olyan kapcsolat jelentősége, amely a múzeum és a tömegek közt szövődik. Nő a kiállítási vezetésé is. A ma emberének időhiánya, az ismeretek rohamos gyarapodása ösztönzi a vizuális információk auditív eszközökkel való elmélyítésére. A kiállításban a tárgy és a hozzátartozó szűkszavú felirat min-

denkihez szól, ebből személyes élmény, maradandó hatás éppen azzal keletkezik, hogy a kiállítási vezető magyarázatát csak annak a személynek vagy csoportnak fogalmazza meg, amelyet éppen vezet. Ez a körülmény feltétlenül hozzájárulhat a múzeumlátogatóban olyasfajta érzelem felkeltéséhez, amelyről Illyés Gyula szól Múzeumzárás című versében:

A csöndet csak a nagy Munkácsy-kép
sűríti kitartón és időtlen -

E tiszta vasárnapi ég:
ez a nagy élmény: hogy kijöttem:

az isteni
szempróba: ú j r a k e z d e n i !

+ + +

Az idegenforgalom - a modern népvándorlás - állandóan fokozódó üteme a múzeumokra is vetül: egyre több külföldi turistával is találkozunk kiállításainkban. A velük való érintkezésre is áll mindaz, amit az előzőekben már elmondottam, de kiegészítésként néhány további gondolatom összefoglalását még szükségesnek tartom.

A magyar múzeumok ellen gyakorta hangoztatott kifogás, hogy kiállításainkban kevés helyen található idegennyelvű felirat, így a külföldi látogatók részére tájékozási lehetőségként csak a szóbeli felvilágosítás marad. A külföldiek vezetésének pedig alapvető kérdése a nyelvtudás. Az ideális helyzet természetesen az lenne, ha a tárlatvezetők idegen nyelveket anyanyelvi szinten beszélnének. Ez a feltétel egyelőre még nincs mindenütt meg. Viszont tapasztalataim szerint hiányos nyelvtudással is gyakran lehet boldogulni, tehát a nyelvtani helyességnek, a beszédfordulatok árnyaltságának, a kifejezések választékosságának, a kiejtés tökélyének bizonyos mértékű hiányai még önmagukban feltétlen akadályt nem jelentenek. Az udvarias idegen méltányolja azt, hogy ha hibásan is, de beszéljük anyanyelvét. Ilyen esetekben jó, ha a vezető legalább a magyarázatához leg-

szükségesebb szak kifejezésekkel tisztában van, viszont hiba, ha hiányos nyelvtudását azzal igyekszik pótolni, hogy az előre megírt idegennyelvű szöveget "bevágja" és azt "mondja fel".

Míg a magyarnyelvű vezetésnél a látogató személyére szabott mondanivaló megfogalmazására kell törekedni, külföldi látogatóknál inkább a látogató nemzeti hovatartozására célszerű figyelni. Meg kell keresni és ki kell emelni a magyarság és a látogató hazája történelmének érintkezési pontjait. A közös múlt-ra való emlékezés - ha van - hangulatteremtő erő és összekötő kapocs. Nem szabad elfelejtkezni a látogató nemzete múzeumunkban esetleg fellelhető emlékeinek megemlítéséről. Minden külföldi örül, ha nemzetének egy-egy történeti eseményére, nagy fiára emlékeztető tárgyakkal találkozik kiállításainkban.

+ + +

Valószínű, hogy mindaz, amit itt a múzeumi vezetésről elmondtam, az olvasóból is elsősorban azt a gondolatot fogja kiváltani, ami nálam írásom indítója volt: ha nem is állunk e feladat leg-elején, sok még a tennivaló ahhoz, hogy kialakult módszerű tevékenységnek ítélhessük, s végzésének megfelelő feltételei biztosítva legyenek. Tulajdonképpen ez is volt a célom, s ezzel együtt a kérdés napirendre segítése, ill. napirenden tartása.

A múzeum Janus-arcú intézmény. Az egyik arca a múltba tekint, a másik a jövőbe néz. Ez teszi parancsoló kötelességünké, hogy azt, ami a j ö v ő t munkálja, ne késlekedjünk m é g m a megtenni.

Pataki Zoltán

I r o d a l o m :

ALBERTINI, Béla: A múzeumi népművelés szakirodalmából. Múzeumi Közlemények, 1970, 2. sz. p. 107-123.

- ALLAN, D. A.: The museum and its functions. The Organisation of Museums practical advice. UNESCO, Paris, 1960. p. 13-27.
- BALKÁNYI, Enikő: Az irodalmi múzeum tárlatvezetéseinek módszertani problémái. Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve, Budapest, 1964. p. 15-19.
- BÉNI, Miklósné: A képzőművészeti ismeretterjesztés múzeumi feladatai. Múzeumi Közlemények, 1963. 3. sz. p. 23-25.
- BÉNI, Miklósné: A magyar múzeumok népművelési munkája 1961-1965. Múzeumi Közlemények, 1966. 1-2. sz. p. 11-19.
- CHOUDHURY, A. R.: Art Museum Documentation and Practical Handling. Hyderabad, 1963-1964.
- CSÓK, Csaba: Idegenforgalmi ismeretek. Jegyzet idegenvezetők részére (Kézirat gyanánt). Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Budapesti Szervezete, Budapest, 1969.
- DAIFUKU, H.: Museums and Research. The Organisation of Museums practical advice. UNESCO, Paris, 1960. p. 68-72.
- DAIFUKU, H.: The Museum and the Visitor. The Organisation of Museums practical advice. UNESCO, Paris, 1960. p. 73-80.
- DOMONKOS, O.: A tudományos és népművelő munka aránya a múzeumokban. Múzeumi Közlemények, 1965. 1. sz. p. 1-5.
- ELISSEEFF, V.: Museums and Computers. Museum, Vol. XXIII. No. 1. 1970/71. p. 3-6.
- Etikett és protokoll. Tudnivalók a kapcsolattartás szabályairól, előírásairól. Külkereskedelmi Minisztérium Protokollosztálya, 1969.
- FEJŐS, Imre: A múzeumlátogatás művészete. Múzeumi Közlemények, 1962. 1. sz. p. 50-51.
- GUTHE, C. E.: So you want a good museum. A guide to the management of small museums. American Association of Museums publications, 1957. No. 17.
- HOLL, Imre: Beszéljen az anyag. Megjegyzések a történeti kiállítások rendezésének kérdéséhez. Múzeum Híradó, 1955. 1. sz. p. 25-26.
- IBUSZ Idegenvezetők kézikönyve. Készítette az Idegenvezetői Osztály munkaközössége, Budapest, é.n.
- KATONA, Imre: A múzeumok szerepe a népművelésben. Múzeumi Közlemények, 1962. 1. sz. p. 38-42.

- KOVÁCS, László - LANTOS, György - MARKOS, Béla - PÁLMAI István: Az idegenforgalom szervezése. Tankönyvpótló jegyzet, 1968.
- LÁSZLÓ, Gyula: Múzeumrendezés és köznevelés. Múzeumi Közlemények, 1968. 2. sz. p. 104-124.
- MARCOUSE, R.: Personal Response. Museum Journal, London, 1967. XII. No. 3. p. 53-59.
- MARKOS, Béla - KOLACSEK, András - LANTOS, György: Az idegenforgalom elmélete. Tankönyvpótló jegyzet, Budapest, 1967.
- S. NAGY, Katalin - MAKARA, Péter - VITÁNYI, Iván: Szociológiai vizsgálatok három múzeumban. Kézirat. Budapest, 1971.
- NEUSTUPNY, J.: Museum and Research. Praha, 1968.
- PORTER, M. C.: Behaviour of the average visiter in the Peabody Museum of National History, Yale University. American Association of Museums publications, 1938. No. 16. p. 74-89.
- REIMANN, I.G.: The role of a University Museum in the education of Students and the Public. Museum News, Washington, 1967. Vol. 46. No. 3. p. 36-39.
- RICHARDS, G. T.: Exhibitions for the blind and the partially sighted. The Museums Journal, London, 1951. Vol. 52. No. 12. p. 284-296.
- ROBINSON, E. S.: The behaviour of Museum visitors. American Association of Museums publications, 1928. No. 5. p. 38-47.
- STOWELL, A. M.: The Living Museum. New York, 1956.
- SZÉKESSY, Vilmos: A múzeumlátogatók száma a statisztika tükrében a Természettudományi Múzeumban. - Múzeumi Közlemények, 1965, 3. sz. p. 183-200.
- UZSOKI, András: Kiállításrendezés, tárlatvezetés. Múzeumi Közlemények, 1969. 1. sz. p. 70-82.

A múzeumi és a honismereti ismeretterjesztés tanácsi problémái

Eloadásom lényegében a megye múzeumi tevékenységének és az azal sokban rokon honismereti mozgalomnak a tanácsi munkával kapcsolatos problémaköréről szóló tájékoztatás. Aktualitását az a körülmény szolgáltatja, hogy a közelmúlt éveinek számos, a folyamatosan jelentkező társadalmi fejlődést érvényesítő reformja a "múzeumi- korábban tudományosan zárt - tevékenységet is fokozatosan feloldja és népművelési jegyekkel gazdagítva a lakosság egyre szélesebb rétegeihez hozza közelebb. Az 1970-ben megtartott Országos Népművelési Konferencia a "népművelés" fogalom helyett a "közművelődés" fogalmat fogadta el általában, jelezve ezzel is azt, hogy a társadalmi gyakorlatnak ezen a területén is kiteljesedés, korszerűsödés folyamata megy végbe. Az új, nagyobb tartalmat, szélesebb társadalmi hatókört jelölő fogalom egyúttal a múzeumok bővülő informáló-művelő-nevelő tevékenységét is jelzi és a jövő fejlődésre is utal.

1962-ben történt tanácsi kezelésbe vétele után megyénk múzeumügye nagy fejlődésnek indult. Addig csak a nyíregyházi Jósa András Múzeum működött nálunk, minisztériumi irányítással, csekély anyagi bázissal. Azóta - 10 év alatt - egész hálózat: 6 múzeumból és 9 emlékgyűjteményből álló megyei múzeumi szervezet alakult ki, amely tízszer annyi költségvetési erővel működik, mint amilyennel az átvételkor rendelkezett.

Ez a szervezeti kiterjedés és a társadalmivá válás bizonyos jegyeit is hordozza; az anyagiak nyújtásán túl - tehát tartalmi-

⁺ Múzeumi-hónapi előadás. Elhangzott a vajai múzeumban 1971 októberében, a Múzeumbaráti Kör ünnepi ülésén.

eszei vonatkozásokban is - megmutatkozott ez az egységek létrehozásának előkészítő szakaszaiban és - bár korántsem azonos mértékben - a gyűjtemények bemutatásában: a múzeumok informáló tevékenységében is. Az informáló funkció növelésének számos lehetősége van még a múzeumi szervezetnél, de a tanácsi-társadalmi szerveknél és egyéb művelődési intézményeknél is. Vizsgáljuk először a múzeumi szervezet néhány lehetőségét, és azt, hogy miként él a szervezet ezekkel.

A Múzeumi Hónapon - a múzeumi eszközökkel folytatott koncentrált népművelő tevékenység időszakán - túl, év közben is egyre színesebbé válik a múzeumi hálózat informáló eszköztára. A legfőbb informálóeszköz maga a múzeumi gyűjtemény; ennek folyamatos gazdagításáról minden múzeumi egységünk megfelelően gondoskodik. A múzeumi anyag felkutatásához, feldolgozásához és bemutatásához, valamint a gyűjteményeket, kiállításokat befogadó épületek megszerzéséhez és fenntartásához a tanácsi szervek az őket megillető segítséget általában megadták. Jelentős eredményeink ezen a téren: a nyírbátori rendház átalakítása, a tiszavasvári múzeum épületgondjának megoldása, a kisvárdai és a vajjai várak múzeum befogadására és működtetésére alkalmassá tétele, a vásárosnaményi volt pártház teljes átengedése múzeumi célokra, az emlékgyűjtemények elhelyezéséhez helyiségek átadása.

A tanácsi-társadalmi-közművelődési vonalon még mutatkozó hiányosságok között a leletmentő hálózat kiépítésének problémáit lehet elsősorban megemlíteni. Még ha nem is teljesen kialakult ez a szervezet, a helyi tanácsoknak, illetve művelődési intézményeknek széles körben tudatosítaniuk kellene, hogy ez a szerv (vagy megbízottja: ez a személy) illetékes a régi idők tárgyi emlékeinek gyűjtésére.

A múzeumi tárgyak előkerülésénél a hivatalos tényező jelenlétének fontosságát a közelmúlt tyukodi példája hangsúlyozottan igazolja.

Az történt Tyukodon, hogy egy odaváló gazda évtizedek óta szántotta ide-oda azt a gazdag tatárkori kincsleletet, amelynek e-

gyik darabját tavaly ősszel végül is bemutatta Szalay Zsiga bácsinak, a pár éve ott aktívan régészkedő-néprajzoskodó iskolai gondnoknak. Ha az ő hozzáértése az öntevékeny és széleskörű mozgása révén nem vált volna közismertté a környéken, a gazdag kincslelet ma is ott töredezne - ki tudja meddig? - a lápi kotuban, nem nyújtva történelmünk egyik érdekes és szomorú szakaszának tárgyi tanújelét.

A Szalay Zsiga bácsik tevékenységi formája az egyszerű emberek számára idővel mintegy hivatalossá avatja a föld régészeti kincseivel való találkozást és kiváltja belőlük a bejelentés kötelesség-érzetét. Ez az eredmény pedig önmagában is meghatározza a régész-néprajzos-honismereti-helytörténeti öntevékeny szakköri vagy egyedi tevékenység fontosságát, értékfeltáró és megőrző jelentőségét.

A másik hiányosság - amelyet egy újabb alakuló múzeumi eredménnyel együtt kell említenem - az épülő nyíregyházi Szabadtéri Múzeum kijelölt objektumainak elbontásában jelentkező állampolgári tiszteletlenség a népi értékek megőrzése iránt. Igaz, nehezen épül az a szabadtéri múzeum, munkálatát még az árvíz miatt elvont építési kapacitás is lelassította, az itt-ott elkövetett barbár pusztítás azonban további nehézségek forrása lett: pótolhatatlan értékeket tüntetett el. Az egyesek ilyen magatartását a múzeumon túli erőknek is meg kellene állítaniok, hogy minél gazdagabb népi-építészeti emlékek tegyék szabadtéri múzeumunk szépnek ígérkező gyűjteményét valóban tanulságossá, látványossá. Ebben egyébként szerepük lehetne a honismereti szaköröknek és az egyéni gyűjtőknek is: sokat segíthetnének a régi paraszti házak és gazdasági épületek védelmével népi foglalkozások és szokások tárgyi emlékanagyának mielőbbi összegyűjtésével.

Hogy milyen hátráltató lehet a helyi tanácsi szervek részvétlensége, közreműködésüknek hiánya, arra jó példa a botpaládi ház megvételének meghiúsulása a rokonok rossz viszonya miatt. Ezt az akadályt a községi tanács talán el tudta volna hárítani, ha

akarta volna, de nem tette. Így ez a muzeális értékű épület már nem kerülhet kijelölt méltó helyére: a szabadtéri múzeumba.

A megye természeti viszonyait bemutató gyűjteménnyel múzeumi szervezetünk még nem rendelkezik. Ennek elsődleges oka: a természettudományi muzeológus hiánya. Pedig sok a tennivalónk e múzeumi szak tudományos és ismeretterjesztő tevékenysége vonatkozásában egyaránt. Gondoljunk csak az aporligeti rezervátum, a batorligeti és a csarodai láp jégkorszaki maradvány növényeire és állataira, a baktai erdő, a vajai és a cégénydányédi kastélyparkok, a nyíregyházi erdő sajátosságaira, a Szamospart, a Tiszakanyar természeti szépségeire: mindezt a közeljövőben fel kell tárnai, kiállításokon, kiadványokon ismertté kell tenni. A természet szépségeinek és gazdagságának bemutatásához szorosan kapcsolódik a szabolcs-szatmári ember természettel való kapcsolata: a halászat, vadászat, az ártérrendezés, vízszabályozás, az állat- és növénynevelés múltjának és jelenének bemutatása is. Ez sem történetelt meg eddig, ezt a mulasztásunkat is nyilvánvalóan sürgősen pótolni kell.

Néhány általános érvényű észrevételt - tanácsi, tehát múzeumon túli szemszögből - a múzeumi kiadványokra is kívánok tenni.

A megyei múzeum évkönyvének megjelentetése is a tanácsi közlésbe vétellel vált rendszeressé. Bár erősen tudományos jellegű tanulmányok gyűjteménye az évkönyv, de mert a megye szinte minden járását érintő adatokat is bőven közöl, a községi és városi tanácsok eddiginél elevebb érdeklődését is megérdemelte volna. A néprajzi, képzőművészeti és népmesei füzetek már köznyelvibb formában készülnek s így ezek iránt még indokoltabb lenne a nagyobb s főként szélesebbkörű érdeklődés. "Terítésük" hiányai mögött alighanem a Jósza András Múzeum gyenge terjesztő munkája áll, bár ez talán éppen most javulóban van a sajtó és a rádió - mint propaganda eszközök - igénybevételével.

A kisebb múzeumi egységek közül elsősorban a vajai, továbbá a nyírbátori múzeum kiadványai gazdagok, de tőlük e tekintetben a kisvárdai múzeum sem sokban marad el.

A vajai múzeumot más tekintetben is jellemzi többlet: aktív és széleskörű kapcsolatokat teremtő múzeubaráti körének eredményes munkája. E területnek köszönhető többek között a megyeszerte ismert - de a megye határait is messze túllépő - Rákóczi-kutató tevékenység, az országos méretű Rákóczi-émlékülések megrendezése, továbbá az a - ma már szintén országos kapcsolatokkal rendelkező - képzőművészeti gyűjtőtevékenység, amely a magyar kortársfestők - szép katalógus által is publikált - páratlan gyűjteményének összeállítását eredményezte.

A múzeumok fontos informáló tevékenységi formái a kiállítások. Új állandó múzeumi kiállítások létrehozásában az illetékes tanácsok - legutóbb a mátészalkai, a vásárosnaményi és a nagykálói - minden segítséget megadtak. Talán a kiállítások propagálásában lehetett volna aktívabb is a tanácsi közreműködés.

Igen jó szolgálatot tett a megye múzeumi szervezete a képzőművészeti, iparművészeti, természettudományi vándorkiállítások szervezésével a tudományos és művészeti ismeretterjesztésnek, a jubileumi vándorkiállításokkal pedig a politikai felvilágosítás és nevelés ügyének. A közeljövő elsőrendű tanácsi feladata, hogy ismeretterjesztő munkájához a múzeumi szervezet kisbusszal is rendelkezzen, a helyi tanácsok pedig minél több községben kiállításra alkalmas helyiségeket hozzanak létre.

Valamennyi múzeumunk gondoskodott arról, hogy önálló kiállítás keretében mutassa be községe, járása, megyéje felszabadulás utáni 25 éves fejlődését. Az illetékes községi, járási és megyei erők ehhez is nyújtottak megfelelő segítséget. Ennek az adatgyűjtő, feldolgozó és kiállító munkának az volt egyébként egyik tanulságos - sajnos negatív - tapasztalata, hogy kevés fényképes dokumentum készül megyénkben.

A közeli jövő újra nagy lépésekkel fogja a megyei múzeumügyet a fejlődés útján előre vinni. Várható, hogy a Jósa András Múzeum végre méltó elhelyezésbe kerül: megkapja a Párt megyei székházát, s ezzel az eddiginél sokkal nagyobb, teljesebb, körjáratos - irodalmi, képzőművészeti és politikai pantheonnal bővített -

állandó kiállítását is megrendezheti. Nagyokat lépünk előre az 5 holdas szabadtéri múzeum felállításában és berendezésében, és elkészül a mátészalkai múzeum reprezentatív kiállítása. Ezek a főfeladatok állnak a közeljövő múzeumi tevékenységének homlokterében, de igen kívánatos lenne ezek mellett, hogy egy megyei szintű természettudományos gyűjtemény létrehozása is a megvalósulás stádiumába kerüljön. Mint a múltbeliek, ezek a feladatok sem képzelhetők el a községi, városi és megyei tanácsi szervek érdemi és állandó közreműködése nélkül.

Bár a következőkben a honismereti ismeretterjesztés problémáiról kívánok szólni, elengedhetetlen lesz, hogy egy-két múzeumi kérdést is újra megemlítssek.

Egyik legégetőbb honismereti problémánk a helytörténeti, néprajzi és nyelvjárási pályázatok meggyökereztetése, kiterjesztése (már ennek kapcsán is kell a múzeumügyet - a múzeumi néprajz szak munkáját - érintenem).

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat 1952-ben, a vele kapcsolódó honismereti pályázat pedig 1962-ben indult. A kezdeti években - 1953 és 1959 között - megyénkben Turi Sándor, Babus Jolán, Gombás András, Molnár Mátyás és Farkas József jelentkeztek pályamunkával. A beregdaróci Papp Zoltán Sándor 1960-tól, a kocsordi tsz-tag Máté Miklósné 1963-tól, Balogh László rohodi nevelő pedig 1967-től kapcsolódott be ebbe a tevékenységbe. Ők tehát az úttörők, és még ma is törzsgárdája egy olyan mozgalomnak, amely az 1960-as évek óta a honismereti-helytörténeti kutatással egészült ki.

A legtöbb pályamunka eddig a földrajzi nevek gyűjtését tűzte ki célul. Ilyen jellegű munka dolgozta fel - iskolások közreműködésével - pl. a volt baktai járás dülő- és határneveit (a munka tanácsi támogatással nyomdai kiadványként is megjelent és terjesztéséhez is jelentős segítséget nyújtott a tanács). Más ifjúsági pályamunkák főleg népszokásokkal, a község történetével, illetve a tsz fejlődésével foglalkoztak.

A honismereti tevékenység terén kiemelkedő Sándor Miklós (Tunyogmatolcs), Kalydy Jenő (Fehérgyarmat) és dr. Gyarmati Zsigmond (Vásárosnamény) munkássága. Utóbbi módszertani levelet is állított össze "A vásárosnaményi honismereti szakkörök 10 éves munkájáról" címmel. Reméljük, hogy ez a kiadvány sok segítséget fog majd nyújtani mind az ifjúsági, mind a felnőtt honismereti szakkörök tevékenységéhez.

Már működő szakköreink közül eddig eredményes és dícséretes munkát fejtett ki a nyíregyházi Pénzügyi Technikum, a mátészalkai Baross László Mezőgazdasági Technikum és a nyíradai általános iskola honismereti szakköre. A most induló iskolai honismereti szakköröktől a következő pályázatokon várunk jó eredményeket. Szeretnénk, ha a megyei művelődésügyi osztály által minden évben meghirdetett és minden általános iskolának és gimnáziumnak, valamint művelődési intézménynek megküldött pályázat végre a megérdemelt figyelmet kapná meg.

Sajnálatos, hogy a megye felsőfokú iskoláiban kevés az érdeklődés a szakköri pályázatok iránt. Egyedül a Tanárképző Főiskola magyar-szakos hallgatói képviselnek komoly erőt a néprajzi nyelvjárási gyűjtésekben: több pályamunkájuk nyert országos elismerést és jutalmat.

A honismereti tevékenységet a megyei művelődési központ is támogatja, egyebek mellett a szakkörvezetők részére rendszeresített nyári 3-4 napos, bentlakásos tanfolyammal is igyekszik segíteni. 1967 óta rendezik meg ezt a tanfolyamot, kár hogy hallgatósága nagyobbára a törzstagokból áll. A tanfolyam fő célja eredetileg a felszabadulás 25. évfordulójára esedékes emlékenyag-gyűjtéshez módszertani tanácsok nyújtása volt, s külön előadás foglalkozott az ifjúsági honismereti szakkörök gyűjtőmunkájának módszereivel, illetve a művelődési intézményekben működő felnőtt honismereti szakkörök tevékenységével. A tanfolyamokon a megyei múzeum és a helyi múzeumok munkatársai is - mint szakmai közreműködők - résztvettek.

A megyei művelődési központ honismereti szervezőmunkáját a gon-

dosság és az összetartó szándék jellemzi. Honismereti szakbizottsága tervszerű - a megye különböző járásait érintő - gazdag program készítésével igyekszik felszínen tartani ezt a szocialista hazafiságra nevelő mozgalmat. Igyekszik ebbe a munkába bevonní a történelem-szakos tanárokat és járási szakfelügyelőket is, sajnos, eddig kevés sikerrel. Pedig ez a tevékenység középiskolai tantervi feladat is, s a történelem-tanítás rossz hatásfoka is igényli az ifjúság érdeklődésének felkeltését a hazafias témák, a történeti kérdések iránt.

A tanácsi vezető-funkcionáriusok között elenyésző azok száma, akik - mint a bükönyi és tuzséri tanácselnökök - közvetlenül is bekapcsolódnak a helytörténeti munkába. Igaz, hogy a teendő nem tartozik a tanácsi vezetők közvetlen feladatai közé, de az új tanácstörvény értelmében az már igen, hogy gondoskodjanak községük kulturális-közművelődési igényeinek kielégítéséről és fejlesztéséről. A honismereti mozgalom helyét közművelődésünkben, szerepét a hazafias nevelésben az Országos Honismereti Konferencia 1970 októberében mélyrehatóan elemezte. Megállapította, hogy a helyi tanácsok vezetői számára sem lehet közömbös a gondjaikra bízott állampolgárok hazafias szemlélete, a község dolgai: múltja, jelene és jövője iránti széleskörű érdeklődés. Nyilvánvaló, hogy az előbb említettekre is, utóbbira is a honismereti munka szorgalmazása és segítése igen előnyösen hathat vissza.

Lényegében a honismereti mozgalom ösztönzi az emlékhelyek létesítését is. A megye sok községe büszkélkedhet azzal, hogy nevét együtt említik jeles személyekkel, fontos történeti eseményekkel. Így van ez a Báthoryak ősi fészkevel, a műemlékekben gazdag Nyírbátorral, a Rákóczi-emlékeket, valamint a kuruc hagyományokat őrző Vajával, illetve Tarpával, a Simonyi őbesterről, vagy akár az emberi szervezetet támadó kórok ellen eredményesen harcoló Korányi Frigyesről híres Nagykállóval. E községek közé számít Tunyogmatolcs, ahol Zalka Máté munkásmozgalmi vezéralakját, Tiszabercel, ahol Bessenyei György életművét, Szatmárcseke, ahol Kölcsey Ferenc, Tiszacsécse, ahol Móricz Zsigmond életét és tevékenységét már egy-egy emlékgyűjtemény vagy kiállítás is-

merteti színvonalasan. Nyíregyháza sem marad ki a sorból: itt Benczur Gyula és Krúdy Gyula összegyűjtött emlékeit találja meg az érdeklődő a Városi Színház épületében. E hosszú sorban is sajátos helyet foglal el az aporligeti Fedics Mihály Emlékház, amely az Ortutay Gyulának 1000 mesét mondó s meséiben a megye népének gazdag fantáziáját tükröztető parasztember alakjának állít méltó emléket.

Az emlékmúzeumok, illetve emlékszobák létrehozása azonban még nem minden. Nem biztos, hogy életre lehet velük kelteni azt, a kulturális kincset, mely létrehozásuk indokát adta. Kulturális hatásuk teljesebb érvényesítése a helyi művelődési szervek vagy akár a honismereti szakkörök hálás feladata lehetne. Kár, hogy többségük mellett nem működik a megfelelő hivatalos vagy társadalmi segítség. Sürgős, és szinte mozgalmi jellegű feladat volna, hogy a már működő vagy ezután létesülő honismereti szakkörök kidolgozzák az emlékhelyek nevelő hatása kiaknázásának módozatait és - a helybeli kulturális tervbe illesztve - hozzákezdjenek az ezzel kapcsolatos közművelődési akcióprogram végrehajtásához. Az emlékhelyek látogatásának szervezése, összegyűjtött anyaguk feldolgozása és méltó közreadása jó szolgáltatást adná ennek az új, a szocialista hazafiságra nevelés szempontjából jelentős közművelődési munkaterületnek.

Az új tanácstörvény is nagy hangsúllyal szól a társadalmi szervek segítő, közreműködő munkájáról is, és azt a tanácsi munka fontos kiegészítéseként, erősítő tényezőjeként említi. Ez a megállapítás nyilván vonatkozik a közművelődés problémáinak kezelésére is. A honismereti munkán is sokat lendítene, ha az olyan fontos társadalmi szervek, mint a Hazafias Népfront, a KISz, a Nőbizottság támogatást adnának számára.

A segítő, szervező erők tehát nem elégségesek még. Mind a tanácsok, mind a társadalom felől fokozni kell a múzeumügy és a honismereti mozgalom, de az egész közművelődés ügye iránt a figyelmet, hogy a múltunk és jelenünk felé forduló érdeklődés elsőrendűen a fiatalok körében - de a felnőttek körében is - jelentősen növekedjen.

Papp Ágoston

A múzeumok szerepe a korszerű történelemtanításban

I. A történelemtanítás és a múzeumok kapcsolata

Tantervi igények. Az iskolareform közismert tantervelméleti célja, hogy a múzeumokat bekapcsolja történelemtanításunk egész rendszerébe. Az általános iskolai tanterv és a középiskolai tantervek didaktikai szempontból is meghatározzák a múzeumlátogatások órakeretét és szerepét.

Az általános iskolai tanterv az alábbiakban fogalmaz: "A tanterv helytörténeti kirándulásokra az 5-6. osztályban 3 órát, a 7-8. osztályban 2 órát ír elő. Ez az órakeret nem helytörténeti órák tartására szolgál, hanem hangsúlyozottan helytörténeti kirándulásokra akár önállóan, akár pedig más tárgyakkal társulva." (Tanterv és Utasítás az általános iskolák számára; csak szaktárgyi kiadás 28. oldal 3. bekezdés.)

A középiskolai tantervek közül a gimnáziumi tantervben ezt olvashatjuk: "A helytörténeti ismereteket az új anyag tárgyalása során a megfelelő helyen kell az anyagba beépíteni, illetőleg az ismétlés-rendszerezés alkalmával (esetleg múzeumban vagy levéltárban tartott óra keretében) lehet őket felhasználni." (Tanterv és Utasítás a gimnáziumok számára, csak szaktárgyi kiadás 36. old. 6. bekezdés.)

Mindkét iskolatípus alapidokumentumai megadják tehát a lehetőséget a múzeumok anyagának felhasználására. A főkérdés: a hogyan? - azonban nagyon összetett, hiszen hazánk iskoláinak - legalább is általános iskoláinak - zöme vidéken van. Innen a múzeum-

látogatás lehetősége nagyon korlátozott vagy sokszor lehetetlen. A tantervekben megadott órakeretek csak a múzeummal rendelkező helyiségek (többnyire nagy városok) iskoláinak adja meg azt a lehetőséget, hogy a tanulók sokoldalúan tanulmányozhassák az elmúlt idők és korok anyagi és szellemi kultúrájának emlékeit és az emberiség fejlődéstörténetének tárgyi bizonyítékait.

A tárgyi emlékek és a történelemtanítás. Tantárgytanításunk mai gyakorlatában a tankönyvekben elhelyezett - didaktikai szempontból célszerűen válogatott - múzeumi jellegű tárgyi és egyéb bizonyítékokról készített fényképek szolgálják elsősorban a múlttal-találkozás pedagógiai igényeit. Ezek a fényképek valóban sokat segítenek a múlt megértésében, megjelenítésében, de távolról sem olyan hatással, mint azok tárgyi valósága. A mai tanulók - a technikai forradalom természetes gyermekei - mindazonkon kívül olyan szemléleti igénnyel fordulnak a múlt anyagi és szellemi kultúrájának emlékei felé, hogy abból a civilizáció mai fejlettségét megértsék és eredményeit magukévá tegyék.

Tanulóink számára a csép, a hadaró, a csobolyó, az ugar, a képes, a summás szavak értelme és tartalma éppúgy történelem, mint az ökölkő, az amfora vagy a nyomásos gazdálkodással kapcsolatos fogalmaké.

A múlt megértésének igénye ma sokkal intenzívebben jelentkezik már az iskoláskorban is, mint bármikor más korban. Erre kényszeríti a felnövekvő nemzedéket a "rohanó idő".

Talán ezzel is megmagyarázható, hogy iskoláinkban egyre inkább szaporodik a tájjellegű gyűjtések és néprajzi természetű tárgyi emlékek kiállítása. Annak is tanúi vagyunk, hogy az iskolák mellett magánszemélyek is szívesen gyűjtik össze a múlt, s főleg a közelmúlt emlékeit.

Pedagógiai szempontból ezek a vidéki kezdeményezések, iskolai gyűjtések, sőt múzeumjellegű tárlatok - jobb híján - alkalmasak a szemléltetésre. Igazi múzeum helyett a néprajzi gyűjtés: csak pótlék.

A vidéki tanulók és tanárok számára azonban ezek a lehetőségek nem pótolhatják a múzeum keltette élményt.

Az igazi múzeumlátogatás helyett megyénkben a nagyobb helyi múzeumok anyaga képezhetné a pótlást. Ezek azonban sok szempontból nem felelnek meg a követelményeknek. Pl.:

- a helyi múzeum anyaga nincs szinkronban a tanítással,
- a látogatás hatása múlandó, az impressziók gyengék,
- nem kötődnek a tanulók érzelmi és gondolati világához.

A megyeközpontban lévő múzeumok hatása - amellet, hogy megközelítésük sok nehézséggel jár - nem segítheti állandó jelleggel az ismeretszerzést. Ennek okai is többfélék:

- az utazás fellazítja az iskola "menetrendjét",különösen, ha ez egy évben többször is előfordul,
- az egy-kétszeri látvány mennyisége elnyomja a befogadás minőségét (sokat lát a tanuló,de ebből keveset ért meg),
- nem érvényesülhet a pedagógiai-didaktikai légkör.

A múzeumok és a történelemtanítás mai kapcsolata tehát nagyon is alkalmi, esetleges, hatásában inkább az élményszerző kirándulást, s kevésbé a tudatos ismeretszerzést szolgálja.

II. A múzeumok vezetőinek és munkatársainak szemléletváltozása - segítőkészsége: a történelemtanítás korszerűsítésének egyik döntő tényezője

Múzeumok az iskolában. A történelemtanítás hazai történetében nem ma kopogtat első ízben a pedagógia a múzeumok kapuján. Az I. világháború előtt - egyebek mellett az 1911. október 20-án kelt kultuszminiszteri rendelet írta elő: "... szorgalmazni

kell az iskolai történelmi múzeumok felállítását. Ennek feladata: hogy a történelmi múzeum megvesse az iskolai múzeum alapját."

Az 1930-as években pedagógiai szempontból világosan látó tanárok - Dékány István és Ember István - sürgetik a múzeumi hatások intenzívebb felhasználását. "Közvetlen élmény ereje csak a közvetlenül ható valóságnak van. A múlt maga az élet volt ..., azt nemcsak rekonstruálni, hanem revivifikálni kell." - vallották. Mennyivel inkább fontos lenne ezt ma, kicsit szélesebb körben a mainál, a szocialista oktatási-nevelési és képzési feladatok szolgálatába állítani.

Jelenlegi helyzetünkben a múzeumok segítőkészsége a múzeum-pedagógiai szemlélet mellett egyre inkább a pedagógiai jellegű történelmi múzeumok jelentőségének felismerése irányában bontakozik ki. A megye néhány iskolájában már sikerül a múltat nemcsak "rekonstruálni", de "revivifikálni" is.

Ehhez az új eredményhez - a történelemtanítás magasabbszintű megvalósításához - nyújtott segítséget Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a miskolci Herman Ottó Múzeum.

A gyakorlati megvalósítás. A fenti elvi és pedagógiai-didaktikai igények felismerésében született meg a Megyei Művelődésügyi Osztály és a Herman Ottó Múzeum olyan célú közös összefogása, hogy a megye közigazgatási centrumaiban (járásai központok, járási jogú városok) néhány olyan iskolában, ahol a személyi és tárgyi feltételeket biztosítani tudjuk, létesítsünk iskolai történelmi múzeumot.

Ez az összefogás és segítség emelte ki "a jóindulatú többretörekvés" igényein alig túllevő történelmi szaktantermi mozgalmakat a megrekedés kátyújából. Így alakulhattak meg a ma már működő szaktantermünk:

- Kazincbarcikán a Központi Általános Iskolában, és
a Ságvári Endre Gimnáziumban.

- Bükkábrányban az Általános Iskolában és
- Szerencsen az Általános Iskolában.

1971. szeptembere óta a Múzeum vezetője és munkatársai igen komoly segítséget nyújtottak a történelmi szaktanterem berendezéséhez. Sűrű vendégei voltak a Múzeum munkatársai az érdekelt iskoláknak. A közös megbeszéléseknek célja volt, hogy a múzeumi anyagot rendeltetésüknek megfelelően feldolgozzák és elrendezték az üvegezett tárlókba. Ez a szakmai segítség biztosította a didaktikai elrendezés igényein túl a múzeumi szakmai és esztétikai követelmények érvényesülését is.

A legnagyobb problémát az összeválogatás pedagógiai követelményei jelentették. Hiszen azt valamennyien tudtuk, hogy a múzeumi anyag csak akkor biztosít teljes értékű indukciót a tanításhoz, ha alkalmazkodik az iskolai történelmi anyag jelenlegi elrendezéséhez, feldolgozási sorrendjéhez (őskor, ókor, középkor, újkor, legújabbkor). E szemléletet sikerült érvényesíteniük a tervezett szaktantermekben. Az összeválogatásban nem törekedtünk a mennyiségi szemlélet érvényesítésére. Koronként csak a legtipikusabb (a múzeumban legmellőzhetőbb) emlékek, leletek, technikatörténeti, kultúrtörténeti elemek szereplését igyekeztünk biztosítani.

A fenti indukciós anyag mellett néprajzi jellegű eszközöket, a felszabadulás utáni időből származó politikai plakátokat is rendelkezésünkre bocsátott a Múzeum.

A tárlókban elhelyezett indukciós múzeumi anyagok a tanévben már közvetlen jelenlétükkel is szolgálták az eredményesebb történelemtanítást a szaktantermi rendszer más kormegjelenítő eszközeivel együtt (állandó, képi jellegű kortörténeti igényű indukciós anyag, audio-vizuális eszközrendszer, koronként és témánként állandóan változó szemléltetési tényezők, térképek, diagramok stb.).

1. kép: Iskolamúzeum-részlet. 2. kép: Kiállításmegnyitás a kazincbarcikai szakközépiskolában. (Fotó: Bróckó Tamás)

A nagy gonddal összeválogatott tárgyak, eszközök "megmozdulnak" az órákon, "emberközelségük" biztosítja, hogy a költő szavai a történelemtanításban is érvényesüljenek:

Csak a múltat őrző jövő boldog,
Erte állandó forradalmat vívjátoki
(Váci Mihály)

Tovább a megkezdett úton... Amikor a történelemtanítás korszerűsítésének egyik döntő tényezőjeként értékeljük a múzeumok által biztosított anyagot, számolnunk kell a realitásokkal a múzeumoknak is, a pedagógiai igényeknek is. Nem lenne szerencsés, hogy a történelemtanítás ürügyén a múzeumokat "kifosszuk". Ilyen igények fel sem vetődhetnek. Mégis keresnünk kell a továbbjutás lehetőségeit és formáit.

Járható útnak bizonyult - most a kezdeti időben - a Herman Ottó Múzeum elvi, személyi és tárgyi segítsége, megadva az induláshoz szükséges "kezdősebességet". Erre - a realitások határain belül - a továbbiakban is számítunk.

Új lehetőségeket is fel kell kutatnunk, amelyek között jobban be kellene kapcsolnunk a vidéki tájmúzeumokat, hogy sajátos gyűjteményük egy részével járuljanak hozzá elsősorban saját helységük, járásuk iskolájának történelmi szaktantermi anyagához (Hejőkeresztúr, Monok, Szerencs).

Az egyéni érdekek humanisztikus és anyagi vonatkozásainak érvényesítésével be lehetne kapcsolni a magángyűjtemények (főképpen pedagógus-gyűjtések) egy részét is a cél érdekében (Mezőkövesd IV. sz. Általános Iskola, Ónod).

Nagyobb figyelemben kell részesítenünk és intézményesebben támogatnunk mind muzeológiai, mind pedagógiai szempontból az iskolai szintű néprajzi elemek: a háziipar, szövés, fonás, varrás

stb., a népi készítésű eszközök: a fazekasok, szűcsök, vargák stb. alkotásainak, továbbá a múlt és a közelmúlt termelési eszközeinek gyűjtését. Ezeket a tárgyakat a múzeumok értő irányításával és feldolgozásával kapcsolhatjuk be az egyes korok (főképp a XIX. és a XX. sz.) történelmének tanításába.

A pedagógiai igényeknek e vonatkozásban tehát szélesebb körben kell keresniük a történelmi múlt megelevenítésére és megjelenítésére szánt tárgyakat. Kiegészíthető a történelmi szaktanteremanyag a társadalmi összefogás alapján készült makettek, egyéb készítmények elemeivel is.

Igen használhatók az eredeti múzeumi tárgyakról készített másolatok is, mivel a történelemórákon nem az eredetiségtől függ döntően a múlt "megszólaltatása", hanem a pedagógiai gyakorlattól. Természetesen az eredetit semmi sem helyettesíti, csak pótolja s felkelti az eredeti leletek megtekintésének igényét.

Mint az eddig megtett út, mind a jövőben járható továbblépés felzárkózást jelent megyénkben egy országos, sőt nemzetközi történelemtanítási korszerűsítéshez.

III. A muzeális értékek pedagógiai szerepe

A történelmi szaktanteremben döntő szerepet betöltő iskolai múzeum oktatási-nevelési-képzési szerepét a többi eszközökkel együtt ma még nem tudjuk semmiféle egzakt módszerrel nézni. Ez a jövő feladata országosan is, megyei vonatkozásban is, sőt: iskolai összefüggésekben is. Az eddigi országos és megyei tapasztalatok azonban minden optimizmusra feljogosítanak. A szaktantermi rendszerben tanító iskolák nevelői vallják, hogy olyan érdeklődéslélektani hatásokkal találkoznak, mint a fokozott aktivitás, a tanulói gyűjtőmunka spontán kibontakozása és a tantárgyszeretet, - hogy csak a legfontosabbra utaljunk. A múzeumi

tárgyak "megszólaltatása" az órán olyan neveléslélektani és értelmi nevelési funkciót tölt be, amellyel semmiképpen sem veheti fel a versenyt a csak szóbeli magyarázattal, a tanári élőbeszéd bármely formájával közvetített tanítás. (Nem kívánom tagadni a tanári élőbeszéd variációinak szerepét és helyét.)

Mind a múzeumi, mind a történelemtanári szemlélet sikeres találkozása elvezetheti a tanulókat a dialektikus és történelmi materialista szemléletnek az eddigieknél szilárdabb megalapozásához és továbbfejlesztéséhez. A hatások összessége, túl a szorosan vett szaktárgyon, olyan személyiségformálást is eredményez, amely több csatornán át is megtalálhatja majd a pályaválasztás lehetőségeit.

Az "utánpótlás": a jövő muzeológusa és történelemtanára minden bizonnyal a ma "elkötelezett tanulók" közül kerül majd ki. Ehhez segít egyebek mellett a maga eszközeivel a történelem-szaktanteremben alkalmazott múzeumi anyag.

Rézműves János

Megnyitó beszéd a Bakonyi Természettudományi Múzeum első kiállításán

Országos jelentőségű eseménynek vagyunk tanúi, akik jelen lehetünk a Bakonyi Természettudományi Múzeum alapításának és első állandó kiállításának megnyitását. Új önálló múzeum született Veszprém megyében, sorrendben a negyedik. Ez az esemény önmagában még nem jelentene sem Veszprém megyében, sem országosan valami rendkívülit, hiszen itt jól szervezett és irányított, kitűnő múzeumi hálózat működik. Zircen azonban természettudományi múzeum avatásáról van szó, amely országosan is az első a tanácsi irányítású múzeumi hálózatunkban.

Hogy ez az esemény valóban milyen jelentős, szabad legyen ennek

⁺A Veszprém megyei Tanács VB. 1972. májusában hozott határozatával megalapította Zircen a vidék első önálló természettudományi múzeumát. A határozat nyilvánosságra hozatala az új múzeumban 1972. május hó 17-én, a Bakony természeti képéből szemelvényt bemutató kiállítás megnyitásával kapcsolatos ünnepségen történt meg.

Az ünnepi eseményre nagyszámú közönség gyűlt egybe. Soraiban ott láttuk többek között Papp Jánost, a megyei pártbizottság első titkárát, Dr. Ditrói Józsefet, a megyei tanács elnökhelyettesét, Kapor Károlyt, a megyei tanács Művelődésügyi Osztályának vezetőjét, Papp Jánosnét, a megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetőjét, Viszló Lászlót, Zirc nagyközség pártbizottságának titkárát, Planéta Jánost, a nagyközségi tanács VB-elnökét. Résztvett az ünnepségen a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának küldöttsége Verő Gábor főosztályvezetőhelyettes vezetésével, és népes, az intézmény vezetőiből és tudományos munkatársaiból álló küldöttséggel képviseltette magát a szakfelügyeleti szerv: a Természettudományi Múzeum is.

Az esemény jelentőségéről fenti beszéde - kiállítási megnyitója - keretében Dr. Kaszab Zoltán, a Természettudományi Múzeum főigazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja szólt.

magyarázatául néhány szót a természettudományok szerepéről és magyarországi helyzetéről szólnom.

A tudományos és technikai forradalom, a jelen idők demográfiai robbanása, környezetünk elszennyeződése világszerte olyan új kérdéseket vetett fel, melyek olykor drámai hangú jóslatokban jutnak kifejezésre. A "biológiai pokolgéppel", a néma erdőekkel, a rádióaktív szennyezéssel fertőzött világgal, az éhező emberiséggel fenyegető jóslatok, ha azokat túlzásaik miatt vissza is kell utasítanunk, arra mégis jók, hogy mindezekre a kérdésekre felhívják a figyelmünket. A drámai hangú fenyegetések mögött ugyanis ott lappang az igazság. Ki merné azt állítani, hogy egyszer-s mindenkorra megszűnt az atomháború veszélye, amely az emberiséget el nem képzelhető kataklizmába sodorhatja? Köztudomású, hogy a ma élő emberiség kétharmada alultáplált, egyharmada pedig kifejezetten éhezik! Ázsia, Afrika, Latin-Amerika egyes országaiban az élelmiszertermelés nem tud lépést tartani a lakosság szaporodásának ütemével és így a progresszív társadalmi fejlődés ellenére még kirívóbb a tömeges nyomor. A fejlett nagyipar és gépesítés, a mezőgazdaság kemizálása olyan mértékben szennyezi a talajt, a vizet és a levegőt, hogy drákói intézkedéseket kell hozni az emberiség életét fenyegető környezeti ártalmak leküzdésére. A veszélyeztetés sok esetben oly nyíltan jelentkezik, hogy azt még a nem természetbúvár is észlelheti. Ki ne figyelne fel egy erőmű környezetében a növényzet pusztulására? Vagy kinek emlékezetében nem él még élénken a balatoni halpusztulás? Városainkban, üzemeinkben sok helyen elviselhetetlen a zajártalom, a levegőben a korom és a füst, a kátrány és az égéstermékek. És ez nyilván még csak a kezdet, számolnunk kell környezetünk további változásaival.

A világ haladó erői, tudósai jól látják a veszélyeket. Az első számú ellenség az éhezés. Ma még ugyan nem az a probléma, hogy a világ élelmiszertermelése nem volna elegendő az egész földkerekség lakosságának, hanem a nehézségek a javak igazságtalan elosztásában, a termőterületek nem megfelelő szintű kihasználá-

sában jelentkeznek. A demográfiai robbanással azonban már gyökeresen más helyzet állhat elő. A futuroológusok szerint az emberiség lélekszáma az ezredfordulóra megkétszereződik. Hogyan lesz képes ellátni hat milliárd embert az élelmiszeripar a mai fejlettségi szintjén? Az UNESCO keretében a világ tudósai felméréseket végeztek a növényi és állati produkció, a szervesanyagtermelés mennyiségére vonatkozóan. Megállapításaik biztatóak. Szerintük a termelésbe vonható szárazföldi és vízi produkció összesen mintegy 60 milliárd embernek képes táplálékot nyújtani, ami egyben azt is jelenti, hogy - elméletben - a jelenleginél 20-szor több ember élhet a földön, mint ma. Óriásiak tehát a ma még ki nem használt lehetőségek, az óceánok szinte kimeríthetetlen szervesanyag produkciója. A lehetőségeket azonban fenyegeti az emberiség második számú ellensége, a természetes környezet pusztulása, a talajerő romlása, természetes vizeink olyan mértékű szennyeződése, amely már az Antarktisz jegében is kimutatható.

Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a környezetvédelmi kérdések a világ minden fejlett iparú országában előtérbe kerülnek, s a tudósok ezrei foglalkoznak e problémakör biológiai, társadalmi összefüggéseivel.

Talán kissé messzire kalandoztam, amikor ezeket, az egész emberiséget izgató kérdéseket érintettem és feltehetnék a kérdést, mi köze mindennek a Bakonyi Természettudományi Múzeum alapításához és kiállításának megnyitásához?

Mielőtt erre válaszolnék, ismét ki kell térnem annak magyarázatára, mi is az a természettudományi múzeum és hogyan függenek össze múzeumainkkal a produkcióbiológiai és környezetvédelmi kutatások?

Az a kifejezés, hogy "természettudományi múzeum", kissé félrevezető, hiszen ez esetben a természettudományoknak csak a régebben "természetrész" címszó alatt összefoglalt tudományterületeit értjük, tehát ásványtant, földtant, őslénytant, növénytant, állattant és embertant. Ma már ezek is oly mértékben differen-

ciálódtek, hogy múzeumi vonalon ezen tudományterületeknek szin-
te kizárólag csak az úgynevezett klasszikus ágai művelhetők. A
fizika, kémia, matematika stb., nem is szólva a műszaki tudomá-
nyokról, kívül esnek a mi múzeumi kutatási és ismeretterjesztő
tevékenységünkötől.

A természettudományi muzeológia kialakulása hazánkban is a nagy
európai múzeumok mintájára és azokkal többé-kevésbé egyidőben
történt. Az 1802-ben alapított Magyar Nemzeti Múzeumban már meg-
alakulásakor megvoltak a természettudományi anyaggyűjtés kezde-
tei. Igazi fejlődésnek azonban csak a kiegyezést követő években
indult, ami az első világháborúig tartott. A csaknem 50 éves
periódus alatt a Természettudományi Múzeum majd minden klassz-
ikus ágában olyan szintre jutott, ami megfelelt az általános eu-
rópai fejlődésnek. A két világháború között történtek ugyan
szervezeti változások, amelyek helyenkint kedvező, máskor előny-
telen hatását még ma is érezzük, de lényegében a természettudo-
mányi muzeológia fejlődéséről - eltekintve néhány kezdeménye-
zést - alig beszélhetünk. A felszabadulás hozta meg számunkra
is az igazi fejlődés lehetőségeit. A budapesti Természettudomá-
nyi Múzeum az ország egyik igen jelentős tudományos kutatóműhe-
lyévé, számos tudományterület, elsősorban egyes biológiai alap-
tudományok bázisintézményévé lett. A tervszerű gyűjtő- és kuta-
tómunka, az országos tervekben, az MTA távlati tudományos ter-
veiben való szoros részvétel, a dinamikus és eredményes publi-
kációs tevékenység, a nemzetközi kapcsolatok kiépítése, távoli
földrészekre szervezett expedíciók, az igen jelentős ismeret-
terjesztő és kiállítási tevékenység messze földön elismerést és
rangot biztosított a magyar természettudományi muzeológiának.

A természettudományi múzeumok jelentőségét világszerte növelte
az a felismerés, hogy a korszerű környezetbiológia, a kártevők
elleni védekezés, a mezőgazdasági termelés, az állat- és ember-
egészségügy, a mezőgazdasági és ipari termékek védelme, a kör-
nyezeti ártalmak minden szinten történő tanulmányozása, a ter-
mészetvédelem általános nagy összefüggéseit feltáró kutatásai,
nem nélkülözhetik a múzeumokban folyó természettudományi alap-
kutatásokat. Földünk állat- és növényvilágának a feltárása az

első lépés és a kiinduló pont minden gyakorlati irányú vagy elméleti síkú kutatásnak. A nyersanyag és energiabázis feltáráshoz az ásvány-öslénytani, geológiai alapkutatások nyújtanak segítséget. Az ismeretterjesztés pedig - túl a materialista világszemlélet kialakításán, a fejlődés törvényeinek, útjának a bemutatásán - hozzásegíti a nézőket a mind inkább távolkerült természet megismertetésével, megmutatva annak szépségeit, értelmét és azokat az erőket, amelyek ezt a rendkívül bonyolult rendszert szabályozzák, életben tartják vagy amelyek éppen létét fenyegetik.

A hazai fejlődésnek igen jelentős szakasza a jelenlegi, amikor is múzeumunk az országos távlati kutatási tervfeladatokban mind a produkcióbiológia, mind a környezetvédelem terén fontos és jelentős kutatási feladatokat kapott.

A magyarországi természettudományi muzeológiának van azonban egy igen jelentős árnyoldala, nevezetesen a túlzott mértékű központosítás. Nem az a baj, hogy a budapesti Természettudományi Múzeum mérték nélkül fejlődött volna, hiszen erről távolról sem beszélhetünk, hanem ellenkezőleg: a vidék természettudományi múzeumi fejlődése maradt le. Nem akarom ebben a tényben a mi saját felelősségünket csökkenteni. Sajnos mindezideig nem szenteltünk kellő figyelmet erre és nem ragadtunk meg minden alkalmat, hogy az egészséges helyi kezdeményezések mellé álljunk. Beszéltünk csak a vidék elmaradottságáról és sajnálkoztunk azon, hogy egymás után veszítjük el a még meglévő csekély pozíciókat is.

Most azonban új helyzet van kibontakozóban. A vidéki múzeumok tanácsosítása nem várt kedvező helyzetet teremtett a természettudományi muzeológiában. Sokfelé felismerték, hogy szükség van a helytörténeti, régészeti, művészeti, néprajzi múzeumokon kívül természettudományi részlegekre is és ma már országos szinten is kibontakozik a fejlődés. Valamennyi múzeumi szervezet között mégis Veszprém megye tette meg a legdöntőbb lépést, amikor Zircen létrehozta a Bakonyi Természettudományi Múzeumot.

E létesítménynek több évtizedes gyökerei vannak. A veszprémi Bakonyi Múzeumban már a tanácsosítást megelőzően is létezett természettudományi gyűjtemény, s 1962-ben - éppen 10 éve - dr. Papp Jenő muzeológus vezetésével egy nagyszabású program indult meg, amely a Balaton-Felvidék és a Bakony természeti képének tudományos feltárását tűzte ki feladatul. Ez a program országos visszhangot keltett a tudományos közvéleményben, ami abban is megmutatkozott, hogy mintegy 50 tudományos kutató vett részt ebben a munkaközösségben és számos összefoglaló tanulmány látott máris napvilágot a Bakony-kutatás programjából.

A legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznünk mindazokról, akik az új Zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum létrehozásában közreműködtek. A Veszprém megyei Pártbizottság és Tanács, a zirci Pártbizottság és Tanács végrehajtó bizottsága, a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság hathatós segítsége nélkül gondolni sem lehetett volna egy új, jelentős anyagi áldozatot is követelő múzeum létrehozására. A befektetett tőke azonban kamatozik. A Bakony-kutatás része az országos távlati tudományos tervnek, különösen pedig az "Ember természeti környezete" című, a Magyar Tudományos Akadémia által patronált témának, amelyben a múzeumok a természetes és mesterséges ökoszisztémák összehasonlító vizsgálatát végzik. Az itt elért eredmények a produkcióbiológiai és környezetbiológiai ismereteinket viszik előre, melyek elengedhetetlenek az ember környezetének változásait regisztráló folyamatban.

Egy új múzeum csak akkor igazán életképes, ha megvannak hozzá a reális feltételek: az anyagi ellátottság s a működést biztosító személyzet. Nem kevésbé fontos azonban az a mód sem, ahogyan az új múzeum a társadalmi igényekre reagál, ahogyan szolgálja a gyűjteménygyarapítás, a tudományos feldolgozás és a múzeumlátogató nagyközönség igényeit.

A Bakonyi Természettudományi Múzeum mindhárom vonatkozásban különlegesen előnyös helyzetből indul. Tudományos és muzeológiai profiljában nem kell új utakat keresnie. "A Bakony Természeti képe" kutatási programja biztató indulást jelent számunkra. Ha-

zánk egyik legszebb tája a Bakony, a Balaton közelsége és népszerűsége, a nagy idegenforgalom, az ismeretterjesztő-kiállítási tevékenység számára nyújt előnyöket, sőt predesztinálja a múzeumot arra, hogy reprezentatív kiállításával, a hallatlan változatos táj állat- és növényvilágának, természeti kincseinek, az ott élő nép természettel kapcsolatos foglalatosságának, az erdészet, vadászat és természetvédelem eredményeinek bemutatásával olyan kiállításokat alkosson, amelyek egymagukban is megszépe földről vonzzák majd a pihenni és tanulni vágyó látogatókat.

A Bakonyi Természettudományi Múzeum most megnyíló kiállítása szemelvényeket mutat be a Bakony természetrajzából. Viszonylag tágabb teret szentel a változatos hegyvidék földtörténetének, madár- és emlősfaunájának. A betyáréletet és pásztorkodást idéző néprajzi tárgyak pedig érdekes színt kölcsönöznek a természettudományi anyagnak. Nagyon reméljük, hogy nincs messze az az idő, amikor elkészül majd az egész Bakony természetvilágát és annak hasznosítását bemutató, állandó jellegű kiállítás forgatókönyve és megvalósul sokunk álma, egy reprezentatív, a modern kiállítástechnika módszereivel megalkotott, művészi kivitelében is kimagasló, a természettudományos világnézetre nevelő, de ugyanakkor vonzó és szívet-lelket gyönyörködtető kiállítás.

Amikor az új múzeum munkatársainak jó munkát, kitartást és eredményes munkálkodást kívánunk, mégegyszer őszinte hálánkat tolmácsoljuk a Veszprém megyei párt- és tanácsi szervezeteknek, akik ezt a nagyszerű alkotást, a Bakonyi Természettudományi Múzeumot életre hívták.

Ezekkel a gondolatokkal a kiállítást megnyitom.

Kaszab Zoltán

Még egyszer a Népművészetünk története című kiállításról

A Néprajzi Múzeum 1971. áprilisában Népművészetünk története címmel időszaki kiállítást nyitott a Budapesti Történeti Múzeum várbeli épületében, mely ugyanez év szeptemberéig állt fent. A kiállítás célja praktikusán az volt, hogy a kiállító helyiséggel nem rendelkező Néprajzi Múzeum nemzetközi viszonylatban is gazdag anyagát végre megismerhesse a nagyközönség. Szinte szimbólikus jelentősége volt a kiállítás 1971. április 4-i, felszabadulásunk után több mint negyed százada lezajlott megnyitójának, amikor a magyar nép alkotó tehetségét bizonyító alkotások kiállítása kitárta kapuit az egykori királyi palotában.

A Néprajzi Múzeum tudományos kollektívája készült erre a reprezentatív alkalomra, nem csak oly módon, hogy kamatoztatni kívánta régebbi kiállítási tapasztalatait s különösen azokat, amelyek a Székesfehérvárott évek óta megrendezett "A népművészet évszázadai" sorozatából felhalmozódtak, hanem azzal is, hogy a kiállítás rendező-elveiben szakított a szakma nemzetközi konvencióival.

A kiállítást a közönség s a sajtó kedvezően fogadta; a népművészet témakörében kompetens hazai és külföldi kutatók pedig felfigyeltek a rendező elvekre, amelyek lehetővé tették, hogy a népművészetet történelmi kategóriaként kezelve, annak a feudális osztálytársadalom szerkezetében létrejött fejlődését szakaszokra bontottan tekintse át a látogató közönség. Ugyanezek a megfontolások olvashatók voltak a kiállítás katalógus szövegében és szóróanyagaiban. A kiállítás-politika hazai irányítóinak és a népművészetet kutató külföldi szakembereknek elismerését jelzi, hogy a kiállítás - ha csökkentett mennyiségű műtárgyra

korlátozódva is - azóta bemutatkozott már Berlinben, Rostockban és Genfben.

Ilyen körülmények közepette rendkívül fontos számunkra a kiállítás hazai muzeológiai visszhangja. Az első recenzió Temás István elvtárs tollából olvasható. (Múzeumi Közlemények, 1971. 3. füzet 77-79.)

A recenzens elismeréssel adóztatva a műtárgyak szépségének és a bemutatás technikai ötleteinek, lényegében két ponton marasztalja el a rendezést: megítélése szerint 1. hiányzik a kiállítástól "egy fontos tanító-nevelő tendencia: a történeti szemlélet, közelebbről: az érintett századok társadalmi fejlődésének bemutatása..." ennek tudható be, hogy hiányzott a kiállítástól a népművészeti alkotások előállításához használt eszközök és szerszámok kollektívja, nemkülönben annak tárgyakkal és ábrázolásokkal történő illusztrálása, "hogymilyen körülmények között, a társadalmi termelés milyen színvonalán és milyen viszonyai között jöttek létre" (t. i. a műtárgyak). 2. A recenzens megállapítja továbbá: "a kiállítás tanulmányozása során igen vegyes érzelmeket keltett bennem - és feltehetően nem csak bennem - , hogy tárgyainak nagy része (különösen a XVI-XVII. századiak) a ma nem Magyarországhoz tartozó területekről származik ... - ... igaz az, hogy a másfélszázados török megszállás alatt (és máskor is: korábban a tatárjárás, később a Habsburg-uralom idején) a Kárpát-medence középrésze pusztult a legjobban, de azért hazánk mai területéről is össze lehetett volna gyűjteni olyan tárgykészletet, amely a különböző korok magyar népművészetét kellőképpen reprezentálja. A bizonyítás lehetősége pedig megvolt, mert a kiállítás anyagában a török előtti időkből származó tárgyak formakincsének továbbélése a XVI. és a későbbi századokból származó tárgyakon helyenként kiérezhető volt, ezt a vonást azonban a mai területeinkről származó anyag bővítésével erőteljesen hangsúlyozni kellett volna."

Az idézett megállapítások számunkra a kiállítás szorosabban vett problematikáján túlmenően is fontosak és talán az alábbi leglényegesebb konklúziók levonását teszik lehetővé.

1. Egy művészeti kiállítás rendező elvei két alternatívát engednek meg. A rendező vagy a művészet alkotásait, mint a művészi alkotó folyamat végső eredményeit mutatja be, vagy pedig dokumentálja a művészi alkotások létrejöttének technológiai folyamatát nemkülönböztetve szociális feltételeit. Mindkét megoldás gyakori, jóllehet az utóbbi hely- és anyagigényesebb, tartalmilag pedig a művelődéstörténet területére tereli a látogatót. A szóban forgó kiállításunk esetében ez az utóbbi verzió megoldhatatlan.

A XIV-XVII. századi műalkotások készítőinek szerszámai sajnálatosan hiányoznak a Néprajzi Múzeum raktáraiból, jóllehet ebbeli fogyatékoságával nem egyedül a Néprajzi Múzeum tűnik ki kontinensünk művészeti és néprajzi profilú gyűjteményeinek sorából. Mindamellettt letagadhatatlan, hogy az említett anyagok hiánya (melyet legfőképpen a korábbi évszázadok társadalmi fejlődésének sajátos természetével lehet vagy kell okozati összefüggésbe hozni úgy hazánkban, mint más tájain a kontinensnek), nem az egyetlen kényszerítő körülmény. Sokkal inkább hat a rendezési koncepció; ezzel, sőt csakis ezzel lehet megokolni (miként ezt a recenzens is teszi) a kiállítás műalkotás-centrikusságát. A rendezőknek ugyanis az volt az elméleti álláspontjuk (vállalván az ezzel járó ideológiai és politikai elkötelezettséget is), hogy a műalkotás: társadalmi viszonyok totalitása sajátos - az esztétika kategóriáival tudományosan felfogható - adekvát formában.

2. Mint a legtöbb európai nép, úgy a magyar nép története jelentős eseményeinek és kulturális története egynémely alkotásának származáshelye nem lokalizálható a jelenleg érvényes országhatárokon belül. Az okok minden esetben egyediek, magyarázatokra e helyütt, meggyőződésünk szerint, nincs szükség. A nagyszentmiklósi kincs lelőhelyét és a kincs eredeti darabjait hiába keresnénk határainkon belül. I. István koronája jelenleg feltehetően kontinensünkön kívül található. Rovásírásunknak az európai művelődéstörténet számára oly becses emlékei (melyeket tévesen és gyakran a székely rovasírás bizonyítékaiként tartanak számon) többségükben határainkon kívüli lelőhelyekről ismer-

retesek. Dózsa felett Temesvárott ültek törvényt az urak, s Rákóczi vártartományának székhelye Munkács volt, a 48-as magyar szabadságharc Világosnál bukott el. Nagybányán működött az európai festészetben oly jelentős rangú magyar impresszionizmus iskolája. Felesleges sorolni a példákat.

3. A másfélszázados török hódoltság lényegében véve hazánk jelenlegi területét pusztította el. A pusztítás oly arányú volt, hogy minden magyar történelmi kiállításon a XVI-XVII. századi tárgyak nagy része " ... a ma nem Magyarországhoz tartozó területekről származik". Tragikus történelmi tény konzekvenciáit kell levonni, miként ezt a magyar marxista tudományosság teszi, "sine ira est studio" függetlenül magát mindattól, ami a recenzensben "a kiállítás tanulmányozása során igen vegyes érzelmeket keltett".

4. A kiállítást a népművészettel kapcsolatos nézetek korrekcióját szükségesnek tudva is be akartuk mutatni. A rendezők arra törekedtek, hogy maguk a műalkotások dokumentálják: miként különült el fokozatosan a mezővárosi, falusi kézműves iparosok és a magyar parasztnak művészete, majd vált el véglegesen a XVIII. század második felére az eladdig a feudalizmus nemességével és városi polgárságával közös, többé-kevésbé egységes művészi ízlés normáitól. A válogatott kollekció azt volt hivatva rendezésmódjával, felirataival, katalógusszövegével és szóróanyagával megmagyarázni, hogy a XVIII-XIX. századi történelem sajátos osztályozása miként alakította át a magyarországi népművészetet úgyszólván "paraszti" művészetté, azaz olyan művészetté, amely immáron elszakad a nemzetközi stílusáramlatoktól, azokat a társadalom többi osztálya művészeti ízlésváltásának természetes ritmusához képest csak megkésetten és lokális érvénnyel tudja befogadni.

Csilléry Klára - Hoffmann Tamás

Az ICOM 1971. évi IX. közgyűlése

A múzeumok nemzetközi szervezete, az ICOM 1971-ben ünnepelte megalapításának huszadik évfordulóját. 1951-ben az ICOM Párisban jött létre, első kongresszusát és közgyűlését is ott tartotta, székhelye azóta is Párizsban van, ezért a jubileumi év kongresszusának és közgyűlésének megrendezését újból a Francia Nemzeti Bizottság vállalta. Így került sor 1971. szeptember hó 2-10-ig az ICOM IX. kongresszusára és közgyűlésére. Ezt megelőzően három napig a különböző szakbizottságok ülészetek, illetve a vezető szervek ülései zajlottak le.

Az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságát ezen a kongresszuson és közgyűlésen dr. Garas Klára, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója, dr. Czére Béla, a Közlekedési Múzeum főigazgatója és alulírott képviselték.

A szakbizottsági ülések augusztus hó 30-án kezdődtek meg. Garas Klára a Nevelési Szakbizottság és a Nemzetközi Művészeti Kiállítások Szakbizottsága munkájába, míg alulírott a Régészeti és Történeti Múzeumok, továbbá a Nevelési Szakbizottság munkájába kapcsolódott be. (A Közlekedési Múzeumok Szakbizottsága, amelyik tulajdonképpen önálló nemzetközi szervezet az ICOM égisze alatt, üléseit külön tartotta meg.)

A Régészeti és Történeti Múzeumok Szakbizottsága napirendjén beszámolók hangzottak el a készülő múzeumi repertóriumról és fontos helyet foglalt el a vitában az illegális ásatások, az illegális műtárgykivitel megakadályozásáról kidolgozott anyag, amely az UNESCO ezidei közgyűlése előtt került megvitatásra. Az ülésen Mexico képviselője részéről igen élehangú felszólalás hangzott el a Mexico területén külföldiek által támogatott il-

legális ásatások és a műtárgyak kicsempészése ellen. A Szakbizottság elfogadta azt a javaslatot, hogy a múzeumok ne vásároljanak meg olyan műtárgyakat, amelyeknek eredete tisztázatlan és származása szabályos dokumentációval nem igazolható. Ezeket a javaslatokat ajánlás formájában meg fogják küldeni az egyes országok nemzeti bizottságainak azzal, hogy országukban a javaslatoknak szerezzenek érvényt.

Az 1972-74. évi tervek összeállításánál ismét felmerült az a több éve napirenden lévő kérdés, hogy a Szakbizottság legközelebbi ülését Magyarországon szeretné megrendezni, amelynek napirendjén az ásatási területek, romterületek és szabadtéri archeológiai létesítmények, múzeumok bemutatása, illetve a bemutatás módszereinek megtárgyalása szerepelne. Az ICOM Magyar Bizottsága nevében előterjesztettük a meghívást, amelyet előzetesen a Művelődésügyi Minisztérium jóváhagyott, s amely szerint a Szakbizottság fenti ülésére 1973. májusában Budapesten kerül sor. Ezt természetesen összekötjük az egyes régészeti lelőhelyek meglátogatásával.

A Nevelési Szakbizottság a múzeumok és a nevelés, a múzeumok és a közönség viszonyának megtárgyalásával foglalkozott, különös tekintettel arra, hogy a IX. közgyűlés fő témája ez volt, s amelynek alapelveit tulajdonképpen a Nevelési Bizottság legutóbb Leningrádban és Moszkvában tartott ülésén dolgozták ki. A Nevelési Bizottság ülésén - ugyancsak a Művelődésügyi Minisztérium előzetes beleegyezése alapján - bejelentettük azt, hogy a Magyar Nemzeti Bizottság 1973. szeptemberében szívesen látja a Szakbizottság ülését Budapesten. A meghívást a Szakbizottság a legnagyobb örömmel elfogadta és beillesztette következő hároméves tervébe.

A Nemzetközi Művészeti Kiállítások Szakbizottságában - a Restauratori Szakbizottsággal együttesen - napirendre kerültek a művészeti kiállításokkal kapcsolatos és világszerte jelentkező problémák. Ennek a bizottságnak a munkájában túlnyomórészt a tengerentúli országok képviselői vettek részt és részben olyan problémákat vetettek fel, amelyek az európai országokban, így

nálunk is lényegében megoldottnak tekinthetők (a külföldre utazó anyag helybeli vámvizsgálata stb.). A szakbizottság határozatot fogadott el arról, hogy az egyes nemzeti bizottságok révén tájékozik a fontosabb nemzetközi művészeti kiállítások programjáról, felhívja a figyelmet azokra az állagvédelmi, szállítási és biztonsági feltételekre, amelyeket a nemzetközi művészeti kiállítások rendezésénél a leghatározottabban szem előtt kell tartani.

Mivel az ICOM keretében a művészeti múzeumoknak külön szakbizottsága nincs, Garas Klára főigazgató részéről felmerült egy olyan elgondolás, hogy a magyar bizottság tegyen javaslatot ilyen jellegű szakbizottság létrehozására.

A többi szakbizottság munkájába a magyar küldöttek nem tudtak bekapcsolódni. Azonban több szakbizottságban - a Magyar Bizottság javaslatára - magyar tag beválasztására is sor került, így dr. Kaszab Zoltánt megválasztották a Természettudományi Szakbizottság, dr. Radocsay Dénest az Iparművészeti Szakbizottság tagjává. Dr. Czére Bélát a Közlekedési Múzeumok Szakbizottsága alelnökévé választotta meg. Alulírott továbbra is tagja maradt a Régészeti és Történeti Múzeumok, valamint a Nevelési Szakbizottságnak.

A vezető testületek közül a nemzeti bizottságok elnökeiből álló "Advisory Committee" ülésén a közgyűlés elé kerülő napirendi pontok megtárgyalása szerepelt és már itt felmerült az az évek óta húzódnó vitás kérdés, ami elsősorban a nyugati országokban az aktív és pártoló tagsággal függ össze. Már itt előre vetődött annak a nagy vitának az árnyéke, amely ebben a kérdésben teljes élességgel a szeptember 10-i közgyűlésen bontakozott ki.

Az aktív és pártoló tagok jogi helyzetével kapcsolatosan szó esett a nemzeti bizottságok összetételéről, elhangzott az a javaslat, hogy a nemzeti bizottságok tagjait három évenként bizonyos ráta szerint cserélni kell. A javaslattal szemben elsősorban a Francia Bizottság részéről merült fel éles ellenállás azal az indoklással, hogy így esetleg a legnagyobb múzeumok a

nemzeti bizottságokban nem nyernek képviselést, s ezek csupa kisebb múzeumok képviselőiből fognak állani. A lengyel küldöttség - a szocialista országok gyakorlatára hivatkozva - azt kérte, hogy a nemzeti bizottságok összetételénél a kooptálás is kerüljön be a statutumokba, mivel a szocialista országokban általában kooptálás vagy kinevezés útján állítják össze a nemzeti bizottságokat. Tehát ezt a szempontot az új alapszabály létrehozásánál továbbra is fenn kell tartani.

Az ICOM legfelsőbb szervének, a Végrehajtó Bizottságnak az ülése szeptember 1-én Párizsban, illetve szeptember 7-én Grenobleban zajlott le. Ennek a szervnek kell jóváhagynia a közgyűlés elé kerülő javaslatokat. A Végrehajtó Bizottság megvitatta a nemzeti bizottságok és a nemzetközi szakbizottságok jelentéseit és helyzetét. Megállapította, hogy az egyes országok nemzeti bizottságai általában nem végeznek aktív munkát és javasolta több ország nemzeti bizottságának felosztatását, mivel ezek évek óta semmiféle életjelt magukról nem adnak. A nemzetközi szakbizottságok munkája ellen is számos kifogás hangzott el és több szervezeti változtatásra is javaslatot tettek. Létrehozták az Ethnológiai Szakbizottságot és bejelentették a Szabadtéri Múzeumok Szövetségének csatlakozását az ICOM-hoz. Elutasította a Végrehajtó Bizottság a Múzeumi Adminisztráció című nemzetközi bizottság felállítására tett javaslatot.

Napirendre került ismét az ICOM súlyos anyagi helyzete és megállapították, hogy a különböző alapítványi és UNESCO támogatás ellenére is az ICOM költségvetése deficitese és az év végével anyagi okok miatt be kell zárni a New Delhi-ben működő ázsiai irodát. Újból szorgalmazták az intézményi tagság minél szélesebb körű kiépítését az egyes országokban, elsősorban anyagi okok miatt. A Végrehajtó Bizottságban is éles vita tárgyát képezte az aktív- és pártoló tagság kérdése és az igazgatóság azt javasolta, hogy a pártoló tagság díját az aktív tagok szintjére, vagyis 2 dollárról 5 dollárra kell felemelni. Mivel a nyugati országokban az elsősorban fiatal múzeumi szakemberekből álló pártoló tagság helyzete teljesen rendezetlen, - többek között a közgyűlésen szavazati joggal sem rendelkeznek, - a vita végén a

Végrehajtó Tanács elvi javaslatot fogadott el az ICOM megrefcr-
málására és azzal kapcsolatban előkészítő bizottság kiküldésé-
re.

Szeptember 2-án délután J. Duhamel úr, a francia kulturális ü-
gyek minisztere ünnepélyesen megnyitotta az ICOM IX. Kongresszu-
sát. Szeptember 3-4-én a kongresszus résztvevői, 60 országból
kb.650 személy, különvonaton ill. autóbuszon elutazott Dijonba,
Beauneba és Lyonba. A kétnapos út alatt ezeken a helyeken meg-
látogattuk a múzeumokat, műemlékeket, ásatásokat, részt vettünk
kiállítások, új múzeumok megnyitásán. 4-én este érkezünk meg a
kongresszus tulajdonképeni színhelyére, Grenoble-ba.

Grenoble-ban szeptember 5-én kezdődött meg a kongresszus érdemi
része, amely abból állott, hogy 5-6-án, ill. 8-9-én délelőtt
elhangzott egy-egy főelőadás, ahhoz két-három korreferátum, dél-
után pedig a délelőtt lezajlott előadások vitájára került sor.

Szeptember 5-én az előadások sorát Stanislas Spero Adotevi, a
dahomeyi Iparművészeti Kutatóintézet igazgatója nyitotta meg.
Előadásának témája: "A múzeum szerepe a jelenkor kulturális és
nevelési rendszerében". Mivel előadása meglehetősen nagy vihart
váltott ki, ezért ezt az előadást kissé részletesebben ismer-
tetjük. Elmondotta, hogy az európai múzeumok az iparosodás e-
lőtti kor kreációi, a művelt burzsoá osztály érdekeit kiszolgáló
intézmények. Ez a világ már letűnőben van és vele együtt le-
tűnőben vannak az ilyen típusú intézmények. Ezeknek a múzeumok-
nak is el kell tűnniük és át kell hogy adják helyüket olyan in-
tézményeknek, amelyek nem a reneszánsz és görök mintákból táp-
lálkoznak, hanem létrejötteket a történelemhez való reális kap-
csolat határozza meg. A múzeumok helyébe az ú.n. nevelési köz-
pontoknak kell lépniök. Előadásában hadat üzent az európai és
amerikai típusú múzeumoknak, mivel ezek az intézmények saját
kultúrájukat kényszerítik rá a harmadik világ, legfőképen Afri-
ka lakosságára. Megállapította az európai és amerikai szakértők
munkájának kudarcát, mivel ezek a meglátogatott országok szak-
embereivel nem tudnak igazi kapcsolatot létesíteni, küldetésük
rengeteg pénzbe kerül és csak azt a célt szolgálják, hogy bebi-

zonyítsák az európai múzeumok felsőbbrendűségét, ideológiai, technikai és gazdasági téren. Teljesen abszurd dolognak tartja azt, hogy az afrikai folklór tudományát európai múzeumokban tanítsák meg Afrika jövő muzeológusainak. Olyan múzeumra van szükség, amely az adott nép saját történeti feltételeihez alkalmazkodik s ezek be tudják mutatni az illető ország múltjának és jelenének legszorosabb kapcsolatát. Ez a múzeum döbent rá az illető népet valódi történetének megismerésére és az így kifejlődő muzeológia segíteni fog Európának szerényebbnek lenni, s jobban megismerni az emberiség történetét, elfelejtve azt a történelmet, amely a nyugati kultúrát állította az értékalkotás és a történeti kezdeményezések egyetlen központjává. Lényegében tehát ez a rendkívül nagy felkészültségű afrikai delegátus azt fejtette ki, hogy az afrikai államok szakítani kívánnak az európai típusú múzeumokkal, múzeumaikat saját képükre és hasonlóságukra kívánják berendezni. Olyan múzeumokra van szükség, amely bemutatja az egyes korokban a társadalom fejlődését. Erre példának felhozta a szocialista országok múzeumait.

A délután során következő vitát igen nagy érdeklődéssel várta mindenki, azonban az ICOM vezetősége, rendkívül ügyetlenül, az előadás fölötti vitát nem engedélyezte és csak az egyes országok delegátusai sürgetésének hatására volt hajlandó a következő nap estéjére kitűzni az előadás megvitatását. Az előadás ugyanis elsősorban a nyugateurópai és északamerikai delegátusok körében rendkívül nagy visszhatást szült. A másnap este sorra kerülő vita meglehetősen szenvedélyes hangon folyt le, de mivel igen késői időpontra tették, a résztvevők száma nem volt túlságosan nagy. Az előadó igen sok kérdésben visszavonult, revidálta az előző nap élesen megfogalmazott álláspontját.

Szeptember 6-án a délelőtti bevezető előadást M. Vladikin, a Szovjetunió kulturális ügyeinek miniszterhelyettese tartotta, aki kb. egyórás előadásban számolt be a szovjet múzeumügy helyzetéről, feladatairól, célkitűzéseiről. Szemléletesen ismertette a múzeumügy fejlődését a Szovjetunióban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta és bemutatta a múzeumi látogatók számának óriási emelkedését az elmúlt évtizedekben. Az ICOM keretében

ez volt az első eset, hogy a szovjet kulturális élet egyik vezető személyisége adott áttekintő képet a szovjet múzeumügy fejlődéséről. A hozzá kapcsolódó korreferátumok a múzeumokról, mint kulturális központokról, a múzeumi bemutatás módszereiről és a múzeumok írásos tevékenységéről (a kiállítási feliratoktól a publikációkig) adtak képet és vázolták fel a múzeumok különböző tevékenységét. A délutáni vita során alulírott hozzászólt a múzeumi bemutatás módszereiről elhangzott előadáshoz és ismertette történeti kiállítási módszereinket: az egyes korokban igyekszünk bemutatni a dolgozó nép életét, bemutatni az ellentétes társadalmi osztályok összeütközését. A felszólalás a nyugati múzeumi szakemberek körében nem aratott túlságosan nagy sikert és a vitavezető Duncan Cameron úr, a newyorki Brooklyn Múzeum igazgatója az elhangzott sok felszólalás közül szinte egyedül csak erre a hozzászólásra reagált. Kifejtette, hogy nem értenek egyet azzal, ha a múzeumok, mint kulturális intézmények, kiállításaikban az illető állam ideológiáját igyekeznek képviselni és propagálni a látogatók között (?).

Szeptember 7-én a kongresszus résztvevői egész napos kiránduláson vettek részt, míg a vezető szervek ezen a napon a közgyűlést előkészítő utolsó tanácskozásokat tartották meg.

Szeptember 8-án a bevezető előadást Dr. Klaus von Dohnányi, az NSZK kulturális államtitkára tartotta, aki felvázolta az NSZK oktatási és nevelési problémáit, az előkészületben lévő oktatási reformot, és az oktatási rendszerbe beleépítette a múzeumok helyzetét és szerepét az NSZK-ban. Az ehhez csatlakozó előadások a múzeumok és felnőttek, a múzeum és az ifjúság, valamint a múzeumok és az iskolás gyermekek c. témákat ölelték fel.

A múzeumok és iskolás gyermekek témakörben elhangzott előadáshoz alulírott a délután kibontakozó vitában ismét felszólalt, vázolta a magyar múzeumok munkáját az iskolás gyermekek körében, ismertette a gyermekrajz kiállításokat és pályázatokat, a Nemzeti Múzeumban rendszeresen lefolytatott múzeumi vetélkedőket, és a tanuló ifjúság körében végzett egyéb munkákat.

Szeptember 9-én a bevezető előadást John Kinard, a washingtoni Anacostia Neighbourhood Museum igazgatója tartotta meg a múzeumok és a közönség témakörből. Ehhez kapcsolódtak a múzeumok nevelési munkájáról, a tanárok és a múzeumi propagandisták viszonyáról tartott előadások, s ezt követte délután a vita.

Az utolsó napon, szeptember hó 10-én került sor az egész napos közgyűlésre. A közgyűlés megnyitása után kihírdették az előzőleg beküldött szavazatok eredményeként az ICOM új, megválasztott tisztikarát. A tagság szavazatai alapján az ICOM új elnökévé J. Jelineket, a brünni múzeum igazgatóját választották meg. Megválasztották továbbá a négy alelnököt és a Végrehajtó Bizottság húsz tagját. Az 1971-74. évi ciklusra alulírott ismét a Végrehajtó Bizottság tagja lett.

A közgyűlés napirendjének elfogadása után határozati javaslatot nyújtottak be, amelyen szerepelt az egyik alelnök, Ekpo Eyo (Nigéria) aláírása is, s ebben követelték, hogy az ICOM tűzze napirendre teljes átszervezését, ebből a célból küldjön ki egy bizottságot, amelyet a Végrehajtó Bizottságtól független személyekből állítsanak össze és egyben követelték a pártoló tagok jogainak rendezését. Kezdetben nem volt teljesen világos, hogy a benyújtott határozati javaslat milyen célokat szolgál. A pártoló tagok jogainak előtérbe állítása úgy tűntette fel az egész akciót, mintha az északamerikai országok ICOM bizottságai igyekeznének nagyszámú pártoló tagjaiknak az aktív tagokkal egyenlő jogokat biztosítani, hogy ezáltal számbeli fölénybe kerüljenek a többi nemzeti bizottsággal szemben. A vita során alulírott kifejtette, hogy az ICOM átszervezését nem lehet rábízni egy, a szervezettől független bizottságra, és hogy a pártoló tagság jogainak rendezése - bár szükséges és helyes törekvés - egyetlen országot sem juttathat privilegizált helyzetbe, továbbá, hogy minden állam nemzeti bizottságának egyenlő számú szavazati joggal kell rendelkeznie, függetlenül a tagok létszámától.

Az ICOM vezetősége rövid vita után a határozati javaslatot ügyrendi kifogással visszautasította. Ezután egészen a koradélután órákig az előre elfogadott napirend szerint folyt a közgyű-

lés. Megtárgyalta az ICOM igazgatójának jelentését az elmúlt három év munkájáról, elfogadta az 1972-74-re előterjesztett programot, elfogadta az ajánlást a múzeumi szerzeményezés etikai problémáiról; a muzeológiának mint egyetemi tantárgynak felvételéről az egyes országok oktatási rendszerébe, továbbá határozatokat fogadott el a környezetvédelemről, a nemzetközi kiállítások rendezésének szabályozásáról és a múzeumi személyzet nemzetközi cseréjéről.

Délután a reggel visszautasított határozati javaslatot új formában ismét benyújtották a közgyűlés elé. Ebből kiderült, hogy szervezett ellenzék fellépéséről van szó. A határozati javaslat ekkor már sokkal szelídebb formában került a közgyűlés elé és azt tartalmazta, hogy a Végrehajtó Bizottság küldjön ki egy bizottságot az ICOM átszervezésének kidolgozására és erre hat hónapos határidőt tűzön ki.

A vita során teljesen két táborra szakadt a közgyűlés. Az idősebb generáció kitartott a határozati javaslat elutasítása mellett, a fiatalabbak viszont a reformok mellett foglaltak állást. Mielőtt a szavazásra sor került volna, a taktikailag legjobb pillanatban szót kért J. Jelinek, az újonnan megválasztott elnök és felszólalásában a leghatározottabban az ICOM megreformálása mellett szállt síkra. Ezzel a fiatalok körében egycsapásra nagy népszerűsége tett szert és egyben eldöntötte a szavazás sorsát is. A reformok mellett szavazott a nagy többség és így hathónapos határidővel bizottságot küldtek ki a reformok kidolgozására. Ennek a bizottságnak a javaslatait az egyes országok nemzeti bizottságainak hozzászólás végett meg fogják küldeni.

Tulajdonképpen milyen problémák húzódnak meg az ICOM megreformálásának a vitája mögött?

Az ICOM az utóbbi években adminisztratív központtá vált; a tagság zöme európai és északamerikai, a szervezetből szinte teljesen hiányoznak az ázsiai, afrikai és latin-amerikai bizottságok, illetve tagok. A fiatal múzeumi szakemberek a nyugati országok-

ban pártoló-tag minőségben vesznek részt az ICOM munkájában. A nemzeti bizottságok összetételére nézve semmiféle beleszólásuk nincs és az aktív tagság a legidősebb, a nyugdíjkorhatár körül álló generációból kerül ki, változás esetén csak hasonló korú szakember juthat a nemzeti bizottságokba. Ezért is indult ki az átszervezésre vonatkozó javaslat abból a tételből, hogy a fiatal szakemberekből álló pártoló tagság jogállását rendezni kell.

A közgyűlés utolsó napirendi pontjaként a Dán Nemzeti Bizottság kiküldöttje bejelentette, hogy 1974-ben Dánia vállalja a X. kongresszus megrendezését Koppenhágában.

A Magyar Bizottság tagjainak részvétele a kongresszus munkájában rendkívül eredményes volt, több vezető pozíciót és bizottsági tagságot sikerült megszerezni. A következő másfél év feladata az, hogy jól felkészüljünk a Régészeti és Történeti Múzeumok, valamint a Nevelési Szakbizottság 1973-ban Magyarországon tartandó üléseire. Ez természetesen nemcsak az ICOM Magyar Bizottsága, hanem minden múzeumi dolgozó feladata. A Magyar Bizottság kéri és várja a magyar kollégák segítségét és támogatását.

Fülep Ferenc

A müncheni Deutsches Museumról

A Múzeumi Közlemények 1970. évi 2. számában Dr. Mészáros Vince "Adatok a moszkvai Politechnikai Múzeum szervezetének és munkájának alakulásáról 1966-70 között" című tanulmánya szemléltetően bemutatta a szocialista tábor legnagyobb műszaki múzeumának szervezetét és egy ötéves tervszakaszban végzett tevékenységét. "A műszaki múzeumi adattárak kérdéséhez" címmel a Közlemények 1969. évi 2. számában ugyancsak Mészáros Vincétől olvashattunk egy további igen hasznos tanulmányt a műszaki muzeológia témaköréből. Nem lesz talán érdektelen ezek után, ha most, amikor a hazai Műszaki Múzeum terveiről mind több szó esik, a kontinens legnagyobb "tőkés" műszaki múzeuma: a Deutsches Museum szervezeti felépítését és működését ismertetem. Erre az 1971. június 27 - július 1. közötti időben Münchenben tett tanulmányútam tapasztalatai adnak lehetőséget.

Jól tudom, hogy eltérő társadalmi és gazdasági viszonyaink nem indokolják, sőt, nem is teszik lehetővé a tapasztaltak jelentős részének saját múzeumügyünkben való alkalmazását. Beszámolómban mégis - bár röviden - ilyeneket is érintek, mert nem kevés érdekességet tár fel számunkra a kapitalista körülmények között létező nagy múzeumi intézmény működésének általános áttekintése.

I. A Múzeum feladata, irányítása és fenntartása

A Deutsches Museum-ot Oscar v. Miller mérnök kezdeményezésére 1903-ban alapították, kiállításaival 1906 óta szerepel a nyil-

vánosság előtt. Épületét - Münchenben, az Isaar folyó szigetén - 1925-ben fejezték be, egyidejűleg korszerűsítették, és bővítették kiállításait is. A II. világháború idején, 1944-ben Münchenre zúdított bombák az épületben és a kiállításokban súlyos pusztulást okoztak. Újjáépítése a háború befejezte után közvetlenül megindult és gyorsan haladt, úgy, hogy 1948-tól kezdve évről-évre fokozatosan nyitotta meg ismét gyűjteményeit és kiállításait.

A Múzeum egy, még 1903-ban létrehozott és 1961-ben módosított szabályzat előírásai szerint működik. E szabályzat megfogalmazása szerint a Deutsches Museum közérdekű intézmény, amelynek feladata a természettudományok, a technika és az ipar fejlődésének és a köztük fennálló kölcsönhatásoknak kutatása, a fejlődés legfontosabb fokozatainak kimagasló és tipikus mesterművek segítségével történő tanító-nevelő célzatú szemléltetése. E célt - a szabályzat szerint - a Múzeum a következő eszközökkel valósítja meg:

- tudományos gyűjteményeivel (a technika kiemelkedő művei eredetiben és modellekben), amelyek szemléltető elrendezésben a Múzeumban kiállításra kerülnek;
- a könyvtárral, amely tudományos és műszaki művek, tervek, rajzok, fényképek és mozgóképek gyűjteménye a természettudományok, a technika és az ipar különféle területeiről;
- a levéltárral, amely okmányokat, leveleket, kéziratokat, életrajzokat, képeket, emlékérmeket, hanglemezeket, magnetofonszalagokat gyűjt és dolgoz fel;
- tudományos kutatómunkával, technikatörténeti tanulmányok írásával és kiadásával, előadások tartásával stb.

A szabályzat a Múzeum kötelességévé teszi a természettudományok, a technika és az ipar legkiválóbb művelői, alkotói emlékének fenntartását. Ennek egyik eszköze a Múzeum dísztermében a

kiváló érdemeket szerzett szakemberek szobrainak és arcképeinek állandó kiállítása.

A Múzeum szervezeti felépítésének az alapja lényegében a fentebb említett négy feladatkör.

A Múzeum életének számunkra rendkívül sajátosnak tűnő vonása a nagy részvénytársaságok igazgatói apparátusára emlékeztető felügyeleti-irányító-ellenőrző hálózata. Ennek teljes megértéséhez szinte elengedhetetlen ismernünk azt a módot, ahogyan a Múzeum igen jelentékeny fenntartási költségeit a mi viszonyainktól jelentősen eltérően biztosítják. A Múzeum bevételi forrásai a következők:

- a német szövetségi államok és München város rendes költségvetési hozzájárulása;

- az önkormányzatok: városok, testületek, egyesületek, társaságok, továbbá iparvállalatok, magánszemélyek adományai;

- a Múzeum vagyonának kamatai és jövedelmei, beleértve egyes ingatlanok bérleti díjait is;

- a látogatók által fizetett belépődíjak, valamint a könyvtár, az előadások bevételei, és a Múzeum által kiadott nyomtatványok jövedelmei.

A felsorolásból világosan érzékelhető, hogy a Múzeum fenntartása és üzemeltetése csak részben állami feladat, ebben számos jogi és természetes személy rendszeres támogatásának - adománynak - is jelentős szerepe van. A támogatást nyújtó állami szerveket, jogi és természetes személyeket a Múzeum szervezeti szabályzata - ha jórészt teoretikusan is - részelteti a Múzeum irányításában, vezetésében, így alakul ki az előbb már említett - nekünk túlméretezettnek látszó - vezető szervezet, amelynek fő vonásai egyébként a következők:

A Múzeum teljes vezetősége egy díszelnökségből és egy igazgatóságból áll. A d í s z e l n ö k s é g tagjai elsősorban az állam képviselőit megtestesítő magasállású személyiségek. Így pl. hivatalból állandó tagjai a díszelnökségnek: a Szövetségi Köztársaság elnöke, a szövetségi kancellár, a bajor miniszterelnök és a bajor kultuszminiszter. Helyet foglalnak a díszelnökségben olyan további neves személyek is, akik a tudomány és a technika területén kiemelkedő eredményeket értek el, és akiket az elnöki tanács javaslatára a múzeumi választmány (e két szerv az alább ismertetendő igazgatóság keretében működik) tagokul kinevez.

A tulajdonképpeni irányítási-vezetési feladatokat az i g a z - g a t ó s á g látja el. Ennek három szerve van: az elnökség, az elnöki tanács és a választmány.

Az e l n ö k s é g, amelyet az elnöki tanács egyszerű szótöbbséggel 5 évre választ, legalább 4 és legfeljebb 6 tagból áll. A tagok maguk közül választják meg az elnökség vezetőjét: a vezérigazgatót és négy helyettesét. Az ügyrendi szabályzat szerint a vezérigazgató (ill. feladatkörük szerint a helyettesei) képviselik a Múzeumot a törvény előtt és más, külső szervek felé. Hatáskörükben van a Múzeum tudományos, technikai és gazdasági irányítása (ebben az elnöki tanács és a választmány javaslatainak figyelembevételével járnak el), az alkalmazottak felvétele, elbocsátása, döntés a múzeumi tárggyarapítás kérdéseiben. Vitás ügyekben az elnökség tagjai szavaznak, az egyszerű szótöbbség dönt.

Az e l n ö k i t a n á c s tagjait részben a különböző állami szervek, intézmények delegálják (kinevezik), részben választják. Tagjainak száma legalább 50 és legfeljebb 150. Kinevezésre jogosultak:

- a Szövetségi Kormány, a tartományi kormányok, valamint Bremen, Hamburg és Berlin polgármesterei, akik két-két tagot delegálhatnak. E tagok az őket küldő minisztert vagy kormányzó polgármestert képviselik. E joggal München város

is rendelkezik, egyik képviselője az elnöki tanácsban maga a város polgármestere.

- Egy-egy képviselő kinevezésére jogosultak a szövetségi kormányból az atomenergia és vízgazdálkodási minisztérium, a pénzügy-, a belügy-, a posta- és távközlési-, a kereskedelem- és közlekedési minisztérium, a Német Szövetségi Vasúttak főigazgatósága, a Német Posta, a Német Szövetségi Köztársaság népművelésügyi minisztereinek állandó tanácsa, a bajor belügyminisztérium, a bajor kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium, továbbá a braunschweigi Physikalisch-Technische Bundesanstalt.

- Ugyancsak egy-egy tagot jelölhetnek: a göttingeni, a heidelbergi és a müncheni akadémia, a Bajor Rádió, a kölni Bundesverband der Deutschen Industrie, a stuttgarti Deutsche Bunsen Gesellschaft, valamint a német ipar egyes ágait képviselő tudományos egyesületek, a nürnbergi Német Nemzeti Múzeum, a müncheni műszaki főiskola és a müncheni egyetem.

A szervezeti szabályzat szerint az elnöki tanács évente legalább egyszer összeül. Bármikor 14 napon belül össze kell hívni ülését, ha az ügyvezető vagy legalább 5 tanácstag ezt kéri.

Az elnöki tanács határozatai - amelyeket szintén egyszerű szótöbbséggel hoznak - kiterjednek a Múzeum gazdasági ügyeire, azokra az előterjesztésekre, amelyek alapszabály-módosításokra, dísztagok felvételére, érdemes személyek szobrainak a díszteremben való elhelyezésére és más hasonló ügyekre vonatkoznak. Feladatkörébe tartozik az elnökség ügy- és munkarendjének jóváhagyása is.

A v á l a s z t m á n y széleskörű tanácskozó, javaslattevő és - egyes ügyekben - elhatározó testület; létszámát előírás nem korlátozza. Tagjai között ott találjuk a már előbb ismertetett irányító-vezető szervekhez tartozó személyeket: a díszelnököt, a díszelnökség, az elnökség és az elnöki tanács tagjai.

Számos választott tagja is van, ezek a Múzeum érdemes pártfogói vagy a tudomány és technika érdemes művelői közül kerülnek ki. Utóbbiak tagsága felől az elnöki tanács dönt, megválasztásukhoz háromnegyed szótöbbség szükséges, tagságuk 3 éves időtartamra szól.

A választmány legalább háromnegyed szótöbbséggel határoz az elnöki tanács által ajánlott dísztagok kinevezéséről, a kimagasló teljesítményű személyek szobrainak a díszteremben való elhelyezéséről, alapszabály-módosításról. Határoz továbbá a Múzeum egyszeri vagy folyamatos kiadásai, költségvetése és gazdálkodása ügyeiben. Ülései a választmány és az elnöki tanács határozatával 4 héten belül összehívhatók. Minden második évben, lehetőleg május 7-én, az alapító Miller Oszkár születése napján a választmány ünnepi ülést tart.

A választmány elnöki tisztét az elnöki tanács egy tagja tölti be. Az elnöknek jogában áll különleges feladatokra a választmány tagjaiból szakbizottságot alakítani.

Az elnöki tanács, az elnökség és a választmány minden tisztsége tiszteletbeli megbízás, amelyért semmiféle díjazás nem jár.

A Múzeum társadalmi szervezetét egy széleskörű t a g s z e r v e z e t egészíti ki, amely lényegében megfelel a nálunk is szokásos "múzeumbaráti kör"-nek. A Múzeum "tagjai" a tagsági díjat nem fizető díszelnökök és dísztagok mellett tagdíjat fizető jogi személyek - főleg a Múzeumot támogató társulatok és iparvállalatok - és természetes személyek. A tagok, illetve a jogi személyek képviselői díjmentesen látogathatják a Múzeum kiállításait, előadásait és könyvtárát, és illetményként kapják a "Deutsches Museum ügykezelése és jelentése" c. füzeteket.

A Múzeumnak j e l e n t ő s v a g y o n a v a n; ezt csak tudományos és más közérdekű hasznos célokra lehet fordítani. A választmány vagyoni jogi vonatkozású döntései csak akkor hajthatók végre, ha azokhoz a Pénzügyigazgatóság és a bajor állam kultuszminisztériuma hozzájárul.

II. A Múzeum szervezete

A Múzeum s z a k m a i szervezete - az 1969. évi működési jelentésből kitűnően - a már ismertetett vezető szervek alá rendelt három igazgatóságból áll. Ezek a következők:

Gyűjtemények igazgatósága
Tudományos igazgatóság
Könyvtár

Ezek mellett külön egységként működik "A természettudomány és technika történetének kutatóintézete".

A Deutsches Museum átlagos dolgozó létszáma, amelyben a műszaki, a tudományos, a fizikai és kiegészítő állományú dolgozók foglaltatnak benn, mintegy 340 fő. Az állandó alkalmazottakon kívül számos külső munkatárs is támogatja a Múzeum munkáját, akik konkrét témák kidolgozása mellett mint szaktanácsadók is tevékenykednek.

Az egyes igazgatóságok osztályokra, alosztályokra és csoportokra tagolódnak. Nem érdektelen részletesen áttekintenünk különösen a Gyűjtemények Igazgatóságának szervezeti felépítését, mert ez lényegében tájékoztat a Múzeum gyűjtőköréről és kiállításainak felépítéséről is.

A Gyűjtemények Igazgatósága

Gyűjteménycsoportok:

Gyűjtemények:

1. Természeti kincsek:	a) Mély- és aknafúrás
2. Bányászat:	a) Ércbányászat
	b) Bányavilágítás
	c) Szellőzés, vízmentesítés és bányabiztonsági kérdések
	d) Sóbányászat
	e) Földolaj-bányászat

- f) Szénbányászat
 - g) Előkészítés
 - h) Kokszolás és brikettezés
3. Fém- és vaskohászat:
- a) Nyersvas és acélgyártás ércből
 - b) Acélgyártás nyersvasból
 - c) Kovácsolás
 - d) Hengerlés
 - e) Húzás
4. Fémmegmunkálás:
- a) Formázás és öntés
 - b) Fémes szerkezeti-anyagok
 - c) Hegesztés, vágás
 - d) Forrasztás
 - e) Szerszámgépek
5. Erőgépek:
- a) Izom-, szél- és vízerőgép
 - b) Gőzerőgép
 - c) Víz turbina
 - d) Hőléggép
 - e) Belsőégésű motorok
6. Erősáramú technika
7. Vízépítészet
8. Országúti forgalom
9. Alagút- és tárnaépítés
10. Út, híd
11. Hajózás
12. Repüléstechnika
13. Fizika:
- a) Szilárd testek mechanikája
 - b) Folyadékok és gázok mechanikája
 - c) Rezgések és hullámok
 - d) Hőtan
 - e) Elektrosztatika és mágnesztatika
 - f) Áramló elektromosság
 - g) Röntgen
 - h) Elektromágneses rezgések
 - i) Optika
 - j) Televízió és képtávíró
 - k) Mechanikus és villamos zene-regisztrálás
 - l) Magfizika és magtechnika
14. Híradástechnika
15. Zeneszerszámok
16. Geodézia
17. Kémia
18. Korai kézművesség:
- a) Üvegtechnológia

19. Kémiai ipar
20. Író- és nyomótechnika
21. Fényképezés
22. Textilipar
23. Mérték és súly
24. Időmérés
25. Mezőgazdasági ipar
26. Ember és a világűr
27. Asztronómia:
 - a) Csillagvizsgáló
 - b) Planetárium
28. Építészeti ipar

A gyűjtemény-csoportok anyagát az osztályvezetők irányításával az illetékes osztályok tagjai - szükség esetén külső tanácsadók, vagy részfeladatokat is elvégző munkatársak bevonásával - dolgozzák fel, ők készítik elő a kiállításokat is.

A k i á l l í t á s o k b a n az eredeti tárgyak és mester-munkák bemutatására törekednek, de kialakult véleményük az, hogy nagy gépegységek és szerteágazó terjedelmes létesítmények szemléltetésére a legjobb megoldás továbbra is a modellben való bemutatás. A történelmi eljárások bemutatását a környezetábrázolásokat diorámákkal oldják meg. Sok esetben alkalmazzák a festett háttér elé állított modelleket, ez a technika tetszetős és jól bevált. Alkalmazzák a nálunk fénygrafikának nevezett folyamat-ábrázolást is, amely a kiállításokban élénkítően hat. Modell-technikájuk egyébként magas szinten áll, rendkívül szemléltető. Leghasználatosabb méret-arányaik: 1:5, 1:7.5, 1:10, 1:12, 1:20, 1:50. Diorámákban (pl. a kohászat és a szövőipar bemutatásánál) láthatók 1:1 léptékű modellek is.

Az eleven és változatos kiállítási tevékenység érzékeltetésére az 1969. évi főbb eredmények felsorolása egyedül is már alkalmasnak látszik. Az egyes gyűjteménycsoportokban a következő munkálatokat végezték el:

Természeti kincsek: kidolgozták a Föld korszakait, azok növény- és állatvilágát bemutató kiállítást.

Szerszámgépek: egy Traub egyorsós esztergaautomata cseréjével, egy fogaskerékhántológép és egy szerszámároógép felállításával, továbbá egy egyorsós revolverautomata-pad gombnyomásos üzemre való átalakításával módosították a meglévő kiállítást.

Erőgép: Felállítottak egy Watt-féle erőgépet 1792-ből, egy vízi erőgépet 1850-ből, egy vízalatti erőművekhez készült csőturbínát 1855-ből, egy Lovacsek-féle propellerturbina futókerekét 1920-ból és egy Pelton-turbínát 1885-ből.

Hajózás: felállítottak egy hatos versenyevezőst 1874-ből, egy Weser-Express Container hajó-modellt, egy kevertgáz-úszómerülő berendezést (teljesítménye: 200 m-es merülő mélység) és egy két-személyes tengeralattjárót.

Repüléstechnika: felállították a Junker F 13, a Dornier Do 27 és a Concord modelljeit, újra felállítottak két sugárhajtóművet, egy Super Constellation orrkereket, átszerelték egy repülőgépkidobó ülését.

Fizika: pótolták a használhatatlanná vált Phillips gázhűtőgépet, átépítették a diffúziós ködkamrát.

Híradástechnika: átdolgozták a mikrofon-vitrint, felállították egy vízalatti erősítő és energia-kábel metszet-modelljét, átalakították egy antenna-berendezés modelljét és berendeztek egy vitrint a történeti kábelminták bemutatására.

Üvegtechnológia: elkészítették az üvegszálak előállításának bemutatóját.

Kerámia: megrendezték a kerámia-gyártmányok kiállítását.

Kémiai ipar: továbbfejlesztették a műanyagrészeletet, kiegészítették a kémiai szálak és festékanyagok kiállítását.

Fényképezés: a fotókémiai berendezések kiállítását egy "Egy skóciai fotóműhely 1845-ből" című külön kiállítással lecserélték, elkészítették a "Színesfilm-előhívó Intézet" diorámáját.

Textilipar: textilvizsgáló gépeket és egy lánchurkoló gépet helyeztek üzembe.

Az ember és a világűr: elkészítették a "Leszállás a Holdon" című diorámát, egy rakéta-starthely modelljét és a Helios nap-szonda-terv modelljét.

Asztrónomia: elkészítették a Bader-féle nagyplanetáriumot.

Az 1969. évi programban "külön kiállítás" megnevezéssel rendezte meg az Asztronómiai Osztály "Öt évszázad égitestei" című kiállítását, időszaki bemutató keretében állították ki a Gemini 10 és az Apolló 8 űrhajók eredetijét.

Az éves terv számos olyan kiállítási feladatot is tartalmaz, amelynek végrehajtása a következő évekre van előirányozva. Közülük elsősorban időszerűségüknél fogva érdemelnek figyelmet a következő témák: "Szárazföldi forgalom - szárazföldi szállítás" (a Német Szövetségi Vasútak jelentékeny anyagi támogatásával készül) és "Az otthon technikája" című. (Utóbbi témakör tudományos osztályának megszervezése is szerepel az előirányzott feladatok között.)

Amint az elmondottak is bizonyítják, a Múzeum egy évi munkatervére is rendkívül gazdag és sokrétű, biztosítani igyekszik, hogy a látogatók újabb és újabb látnivalót találjanak a kiállításokon. A szándék eredményes: a látogatólétszám állandóan emelkedik. A kiállítások kialakításánál a "multum, non multa" elvet alkalmazzák; a tudomány és technika fejlődése legfontosabb fókuszának bemutatásával a csupán érdeklődő látogatók mellett az amatőr kísérletezőknek és a szakembereknek egyaránt törekszenek megfelelő információt nyújtani.

A Múzeum kiállítási útvonala 17 km-t tesz ki. Ennek a hatalmas

útnak minden méterén újabb és újabb élmény köti le a látogató figyelmét, aki, ha meg akarja érteni a látottakat, el kell olvasnia az elég bőséges magyarázó feliratokat is. Az ezzel kapcsolatban végzett közvélemény-kutatás során egy egyetemi hallgató megjegyezte: képtelenség órák hosszát állva-járkálva koncentráltan figyelni, a látogatót előbb-utóbb elfogja a fizikai és szellemi fáradtság. A fizikai fáradtság csökkentésére ötletes lábizom-lazító automatikát szereltek fel, a szellemi fáradást - egyenlőre - szakképzett vezetők beállításával próbálják ellensúlyozni, ennek feltételei azonban még nem teljesen biztosítottak.

A Tudományos Igazgatóság

A Tudományos Igazgatóság feladata a Múzeum tudományos munkáinak szervezése, részben ellátása - ideértve természettudományos, műszaki-tudományos és technika-történeti monográfiák, forráskiadványok és közlemények stb. kiadását -, továbbá a Múzeum művelődésügyi programjának megvalósítása. Teendői során az igazgatóság együttműködik a műszaki egyetemek tanszékeivel, professzoraival, és ez elősegíti munkájának nemzetközi elismerését a külföldi tudományos körökben is.

A Tudományos Igazgatóság vezetője elismert szaktekintély; elnöke az ICOM német nemzeti bizottságának, jól ismeri a bel- és külföldi múzeumi élet minden területét, kiterjedt nemzetközi kapcsolatai vannak.

A szerv a Gyűjtemények Igazgatóságának munkáját is hathatósan támogatja. Belefolyik tervezésébe, új egységeinek megszervezésébe, a gyűjteményi anyag tudományos feldolgozásába, általában: minden olyan tevékenységébe, amely a műszaki munkát kiegészíti. Széleskörű működésére jellemző, hogy egyik napirenden lévő feladata a tárlatvezetés (előbb már érintett) problémájának megoldása. Rendszeres vizsgálatokat folytat új módszerek alkalmazására és igyekszik korszerű, bevált - pl. audio-vizuális-eszközöket bevezetni. Legújabbán computer alkalmazására is kísérle-

teket folytat. Ennél az eljárásnál tapasztalt muzeológusok, pszichológusok és computer-szakemberek fejtenek ki közös munkát annak érdekében, hogy a látogatók művelődését a Múzeumban a legeredményesebbé tegyék.

Terveiben a Tudományos Igazgatóság három alapvető kérdés közeli vizsgálatát tűzte ki célul:

- célszerű-e a Múzeum univerzális jellegének további szélesítése, ami ugyan világviszonylatban is reprezentatív helyet biztosít az intézmény számára, de ugyanakkor gyűjteményeinek áttekintése látogatói számára mind nehezebbé válik?

- Milyen mértékben sürgető a művelődési feladatok között a pedagógiai-didaktikai hatékonyság növelése, a modern tanítási, információs módszerek alkalmazása a muzeológiában?

- Milyen mértékben feladata a Múzeumnak - súlyánál és a népszerűségnek a világban elfoglalt helyénél fogva - beleilleszkednie nyugati kultúra aktív fejlődésébe?

A könyvtár

A Múzeum könyvtára az exakt természettudományok és a műszaki tudományok szakirodalmát, valamint az e tudományok történetével foglalkozó irodalmat gyűjti. Könyvállománya 550.000 kötet. Olvasóterme - melynek évi forgalma 90.000 olvasó - 400 fő befogadására alkalmas.

A k ö n y v á l l o m á n y bárki számára hozzáférhető. Az olvasóteremben - szerző- és címszókatalógussal - a közvetlen felhasználás céljaira 25.000 kötet könyvet helyeztek el, más könyveket kölcsönjeggyel lehet igényelni. A keresett művet a kérő 10 percen belül kézhezkapja.

Gazdag a f o l y ó i r a t á l l o m á n y is, amelynek

évi 1900 kötetes gyarapodásából 1200 kötetet szintén az olvasóban talál meg a látogató. A tudománytörténeti témájú cikkek tanulmányozását címszavak szerint összeállított külön katalógussal segítik.

Fontos gyűjteményei még a könyvtárnak: egy 16.000 db-ból álló kéziratsgyűjtemény, amelyben több nagynevű természetbúvár és műszaki szakember levelezése is megtalálható, egy 12.000 db-ból álló arcképgyűjtemény, amely fényképeken kívül bőven tartalmaz fa-, réz- és acélmetszeteket is, továbbá egy 62.000 db-os tervgyűjtemény, többek között Krupp Alfréd, Lilienthal Ottó és Diesel Rudolf eredeti rajzaival. A könyvtár őrzi a Múzeum mintegy 2300 db-ot számláló éremgyűjteményét is.

A könyvtárnak a közelebbi jövőre vonatkozó tervei között az elektronikus adatfeldolgozás bevezetése, továbbá a könyvtárhasználatnak a másoló-szolgálattal való feljavítása szerepel.

A Természettudomány és Technika Történetének Kutatóintézete

Ez az intézmény 1963 óta működik a Múzeum keretében. Tevékenységét más, külső intézetekkel - így a müncheni egyetem Természettudományi és Műszaki Történeti Intézetével, a Műszaki Főiskolával és az Exakt Természettudományok Történetének Intézetével szoros kapcsolatban folytatja. Munkája speciális történeti kutatások mellett főleg a természettudományok és a technika klasszikus műveinek, továbbá monográfiák és forrásmunkák kiadásának előkészítésére szorítkozik. Tevékenyen résztvesz mindezek mellett a Múzeum gyűjteményei történeti összefüggéseinek tisztázásában is. Működésének eredményeire egy adat: 1969-ben tíz tanulmányt, egy rövid monográfiát, két forráskiadványt és két más természetű kiadványt jelentetett meg.

III. A Múzeum gazdálkodásának néhány adata

A gazdálkodás éves költségvetés alapján történik. A költségvetési előirányzatokat és számadásokat - az elnöki tanács és a választmány jóváhagyása után - a bajor állam kormányához kell beterjeszteni.

Az intézmény 1969. évi költségvetése 8,96 millió márka bevételt 8,58 millió márka kiadást irányzott elő. Az összbevételek 51 %-át állami hozzájárulásként tervezték, ennek közel felét Bajorország biztosította. München városa fedezi teljes egészében a Múzeum fűtési, áram- és vízszolgáltatási költségeit, ami éves viszonylatban 694.500 márkát tesz ki. Belépődíjakból és ruhatári díjakból 1969-ben 692.000 márkát vettek be. A bevétel többi része egyéb forrásokból ered.

A Múzeum kiadásai közt a legnagyobb tételt a személyzeti és szociális kiadások jelentik, ezek 1969-ben 4,6 millió márkát, és a nyugdíjak, amelyek 1,6 millió márkát tettek ki.

A gyűjtemények kiegészítésére fordított összeg aránylag rendkívül alacsony. Ennek az a magyarázata, hogy a Múzeum a gyűjteménygyarapításban eredményesen igyekszik a vállalatok támogatását megszerezni.

A Múzeumnak három alapítványa van, amelynek kamatait tanulmányúttal támogatására és ösztöndíjakra használják fel.

A Múzeum állóalapja 1969-ben 56 millió márkát tett ki, ez az érték az 1968. évi zárlat hasonló adatával szemben 3 millió márka gyarapodást jelentett.

+ + +

Az elmondottakkal nagy vonalakban - tehát a teljesség igénye nélkül - kívántam a Deutsches Museum szervezetének és működésé-

nek főbb jellemzőit ismertetni. Örülnek, ha a közöltekből néhány gondolat hasznosítható lenne műszaki muzeológiánkban, s különösképpen a magyar műszaki múzeum létesítésének napirenden lévő előkészítő munkálatainál.

Kiszely Gyula

A múzeumi jogszabályok kézikönyvének tartalmában 1971-ben bekövetkezett változások

1971 októberében jelent meg és jutott el a múzeumi szakterület irányító szerveihez és intézményeihez a múzeumok működését szabályozó vagy érintő fontosabb törvényes rendelkezéseket egybefoglaló kiadvány,⁺ amelynek anyaggyűjtési és szövegponosító munkálata 1970 december 31-ével zárult le.

Már a munka megtervezésekor előrelátható volt, hogy a benne közölt korszerűsített szövegeket is előbb-utóbb módosítani fogják újabb, a szakterületre közvetlenül vagy közvetve ható rendelkezések. Ez már 1971-ben be is következett.

Abból a célból, hogy ezeket a módosításokat a kézikönyv tulajdonosai a megfelelő szövegrészbe beiktathassák és így annak aktualitása fennmaradjon, a Múzeumi Közlemények vállalkozott arra, hogy évente egyszer, mégpedig minden évfolyama I. számában, az előző évben bekövetkezett változásokról részletes tájékoztatást ad.

Az 1971 január hó 1-étől december hó 31-ig bekövetkezett valamennyi szövegmódosítást - törlést és kiegészítést - az alábbiakban közöljük. A tájékoztatóban az aláhúzott oldalszámok a kézikönyvnek azokat az oldalait jelzik, amelyeken változtatás szükséges, ezt a változtatás módjára vonatkozó ismertetés követi. Ezek alatt a módosítás pontos szövegét közöljük, amelyeket szó szerint kell a kézikönyvbe átvinni.

+ + +

⁺ A múzeumokra vonatkozó jogszabályok és szabályzatok kézikönyve. Szerk.: Kovács István. A Népművelési Propaganda Iroda kiadása. Budapest, 1971.

6. oldal: a 71. §. új címe:

71. §. A lakbértérítési igények elbírálása...

11. oldal: a felülről számított 6. rendeletcím után újabb két rendelet címének felvétele szükséges:

A művelődésügyi miniszter 159/1971./M.K.19./MM számú utasítása a múzeumok ügyrendi szabályzatának módosításáról 330/a

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 33/1971.(XI.3.) számú rendelete alsófokú oktatási intézményekről, a muzeális emlékek védelméről, valamint a kisdedóvásról szóló egyes szabályok módosításáról 330/b

17. oldal: a 6. §. /2/ bekezdéséhez az alábbi szövegű,
+++ jelű új jegyzetet kell fűzni:

A 33/1971. (XI.3.) Korm. számú rendelet 7. §.-a szerint a megyei múzeum igazgatójának kinevezése előtt elegendő a művelődésügyi miniszter véleményének kikérése. Egyébként az igazgatót a megyei tanács v.b. művelődésügyi szakigazgatási szervének vezetője nevezi ki /30-6/1971. /TK 19./ MT TH számú utasítás/.

18. oldal: a 7. §. /1/ bekezdéséhez + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

A 35/1971. (XI. 3.) Korm. számú rendelet 6. §-a szerint a tanácsok közül csak a megyei tanács és a Fővárosi Tanács létesíthet és szüntethet meg - a művelődésügyi miniszter előzetes hozzájárulásával - múzeumot és a szervezetébe tartozó intézményt (muzeális emlékhely, emlékmúzeum, emlékház, emlékszoba).

21. oldal: a 16. §. /2/ bekezdéséhez + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

A megyei jogú városok az 1971. évi I. számú törvény értelmében megszűntek.

22. oldal: a 18. §. /3/ bekezdéséhez ++ jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

**Az 1042/1971. (IX. 29.) Korm. számú határozat értelmében a telekkönyv helyébe a földhivatalok által vezetett egységes ingatlannyilvántartás lép.

27. oldal: a 3. §. /2/ bekezdésének d) pontjához + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

+Az 5/1971. (X. 23.)MM számú rendeletre tekintettel a d) pontban foglalt kivétel csak a közkönyvtárak anyagára vonatkozik.

48. oldal: a 36. §. /3/ bekezdéséhez ++ jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

++ A 23/1962. (VI. 17.) Korm. számú rendelet 6. §-ának /2/ bekezdése helyébe a 12/1971. (IV. 1.) Korm. számú rendelet 7. §-ának /3/ bekezdése lépett.

59. oldal: az 54. §. /3/ bekezdéséhez + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

+ A telekkönyvi ügyek intézését a 29/1971. (IX. 29.) Korm. számú rendelet értelmében a járási, városi, fővárosi kerületi földhivatalok vették át.

60. oldal: az 55.§-hoz + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

+ Lásd az 54. §. /3/ bekezdéséhez fűzött jegyzetet.

66. oldal: a + jelű jegyzet szövegébe a 112/1969. (M. K. 17.) MM számú utasítás után a 159/1971. (M. K. 19.) MM számú utasítást is fel kell venni.

70. oldal: a + jelű jegyzet az alábbi szöveggel bővül:
A telekalakítási eljárásban a 29/1971. (XII. 29.) ÉVM. számú

rendelet értelmében a régészeti érdekeket Budapesten a Magyar Nemzeti Múzeum, vidéken pedig a megyei múzeum képviseli.

80. oldal: a + jelű jegyzet helyébe az alábbi szöveg lép:

+ Érvényét veszítette. Helyébe a 170/1971. (M. K. 24.) MM számú utasítás lépett, ezt kell alkalmazni.

87. oldal: a "IV. Hivatali ügyvitel" fejezetcímhez + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

+ A művelődésügyi intézmények iratkezelésének szabályozásáról szóló 162/1971. (M. K. 21.) MM számú utasítás értelmében valamennyi múzeum köteles saját iratkezelési szabályzatát az utasításhoz fűzött iratkezelési mintaszabályzat és minta irattári terv alapulvételével elkészíteni és jóváhagyás céljából felügyeleti hatóságához felterjeszteni. A továbbiakban a múzeumok iratkezelésére a IV. fejezetnek az iratkezelésre vonatkozó rendelkezései helyett a jóváhagyott saját iratkezelési szabályzatukat kell alkalmazni.

126. oldal: a 71. §. helyébe az alábbi szövegű új §. lép:

71. §. A lakbértérítési igények elbírálása⁺⁺

/1/ A muzeális értékű védett gyűjtemények tulajdonosai, illetve őrzői - a 3/1971. (II. 8.) ÉVM. számú rendelet 11. §-ának /5/ bekezdése alapján - a gyűjtemény elhelyezésére szolgáló lakóhelyiség bérét a Művelődésügyi Minisztériumtól igényelhetik. A lakbértérítési igényt a Művelődésügyi Minisztérium a gyűjteményt nyilvántartó múzeum szakértőinek bevonásával bírálja el.

/2/ A lakbértérítésben részesített bérlők gyűjteményeit - a lakbértérítés folyósítását elrendelő határozatban megjelölt múzeumnak - félvényként ellenőrizni kell. Ha az ellenőrzés során a múzeum megállapítja, hogy a lakbértérítés jogossága részben vagy egészben megszűnt, erről jelentést kell tennie a Művelődésügyi Minisztériumnak.

/3/ Lakbértérítés csak annak a bérlőnek folyósítható, akinek egyedi tárgyaként vagy egységesen védetté nyilvánított gyűjteménye - a gyűjtemény tárgyainak nagy számára, terjedelmére vagy a védett tárgyak különleges kezelést igénylő voltára tekintettel - csak külön lakóhelyiségben (szoba vagy hall) helyezhető el, s emiatt a lakóhelyiség lakás céljára ténylegesen nem használható.

E §. új címéhez ++ jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

++ Beiktatva a 169/1971. (M. K. 19.) MM számú utasítás alapján.

137. oldal: a 86. §. /4/ bekezdéséhez + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

+ Az 1955. évi 18. számú tvr. helyébe az 1970. évi 35. számú tvr. lépett. A kulturális célú országos egyesületek felügyeleti rendszerét a 135/1971. (M. K. 11.) MM számú utasítás szabályozza.

301. oldal: a 4. ponthoz + jellel az alábbi szövegű új jegyzetet kell fűzni:

+ A művelődésügyi miniszter és a tanácsai szervek kapcsolatát újabban az 1971. évi I. számú törvény 74. §-a és a 11/1971. (III. 31.) Korm. számú rendelet 80. §-a szabályozza.

A 330. oldal után két pótoldal (330/a, 330/b) beiktatását javasoljuk az alábbi két új jogszabálynak a kötetbe való felvétele céljából:

330/a oldal: új jogszabály (bejegyzése a 321. oldal mintájára történik):

A művelődésügyi miniszter 159/1971. (M. K. 19.) MM számú utasítása a múzeumok ügyrendi szabályzatának módosításáról.
(Beépítve a Múzeumok Ügyrendi Szabályzata szövegébe!)

330/b oldal: új jogszabály (bejegyzése a 337. oldal mintájára történik):

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 33/1971. (XI. 3.) számú rendelete az alsófokú oktatási intézményekről, a muzeális emlékek védelméről, valamint a kisdedovásról szóló egyes szabályok módosításáról.

(Kivonatos közlés)

Az egyes művelődésügyi intézmények működésének átmeneti szabályozására való felhatalmazásról szóló 1971. évi 27. számú törvényerejű rendeletben kapott felhatalmazás alapján a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az alábbiakat rendeli:

Muzeális értékek védelme

7. §.

A megyei múzeum igazgatójának kinevezése előtt ki kell kérni a művelődésügyi miniszter véleményét.

Záró rendelkezések

9. §.

Ez a rendelet kihirdetése napján lép hatályba; ezzel egyidejűleg ... az 1963. évi 9. számú törvényerejű rendelet 6. §-ának /2/ bekezdését ... további rendelkezésig nem kell alkalmazni.

331. oldal: "A múzeumügy területére vonatkozó jogszabályok" című fejezet negyedik jogszabályaként - pótlólag - a következőt kell felvenni:

856.181/1956. (K.G.K.V. 11.) KGM

sz. ut.

a Kohászati Múzeumról

334. oldal: az "1971. január hó 1-e után megjelent múzeumi jogszabályok" cím alá a következő új jogszabályokat kell feljegyezni:

- 33/1971.(XI.3.) Korm.sz. rend. a ... muzeális emlékek védelméről ... szóló egyes szabályok módosításáról.
- 5/1971.(X.23.) MM. sz. rend. egyes jogi személyek könyvtáraiban lévő muzeális értékű könyvek, zeneművek, térképek és egyéb nyomtatványok, valamint kéziratok bejelentéséről.
- 159/1971. (M.K. 19.) MM.sz.ut. a múzeumi ügyrendi szabályzatának módosításáról.
- 16/1969. (NIM.É. 26.) NIM és 21/1971. (NIM.É. 25.) NIM sz. ut. a muzeális emlékek védelméről (Központi Bányászati Múzeum, Magyar Vegyipari Múzeum, Magyar Olajipari Múzeum).
- 51.952/1971. (M.K. 15.) MM. sz. közlemény Könyvtárak és múzeumok kijelölése nem irattári eredetű leltári anyagok őrzésére.

A 341. oldalon kezdődő (és a 369. oldalig tartó) jogszabálymutatót - az 1971. évben megjelent jogszabályokra tekintettel az alábbiak szerint kell módosítani:

Oldal	Címszó	Jogszabály
342	Adóbehajtási eljárás	<u>beírandó:</u> 37/1971. (XII. 17.), PM. r.
	Állami szervek iratainak védelme és selejtezése (művelődésügyi intézményeknél)	<u>beírandó:</u> 162/1971. (M.K.21.) MM. ut.
343	Állami szervek vásárlásai magánszemélyektől	<u>beírandó:</u> 148/1971. (M.K.14.) MM. ut.

- Állami telkek használata
 Állami telkek használati díja
- Államtitoknak tekintendő adatok
új címszó:
 Államtitok védelme
- 345 Bérgazdálkodása költségvetési szervezetek
 Büntetőtörvénykönyv
- 346 Családi pótlék
- 347 Egyesületek
 Építésügy
új címszó:
 Építésfelügyelet
- 348 új címszavak:
 Filmek gyártása és forgalmazása
 Földhivatalok
- 349 Gazdálkodási rendje költségvetési szervezetek
 Gazdasági vezetők hatásköre és felelőssége
- címszó és a reá vonatkozó jogszabályok törlendők.
beírandó:
 50/1971. (XII.31.) PM-ÉVM-ÁH. r.
címszó és jogszabály törlendő.
 14/1971. (IV.15.) Korm.r.,
 3/1971. (IX.23.) BM. r.
beírandó:
 170/1971. (M.K. 24.) MM. ut.
beírandó: 1971. évi 28. tvr.
beírandó: 50/1971. (XII.29.) Korm.r., 4/1971. (XII.29.) SZOT
beírandó: 135/1971. (M.K.11.) MM. ut.
beírandó: 20/1971. (V.25.) Korm.r.
 20/1971. (V.25.) Korm. r.,
 21/1971. (VII.7.) ÉVM. r.
 4/1971. (VII.31.) MM.r.
 1042/1971. (IX.29.) Korm. r.,
 13/1971. (XII.4.) MÉM. r.
a 164/1969. (M.K.16.) MM. ut. törlendő, helyette beírandó:
 170/1971. (M.K.24.) MM. ut.
mint előző tételnél.

- Gépjárművezetők munkafel- a 113/1968. (12) MŰM-KPM ut.
tetelei és bérezése törlendő, helyette beírandó:
16/1971. (VII.7.) MŰM-KPM. r.
- 350 Házadó beírandók:
18/1971. (IV.28.) Korm. r.,
21/1971. (V.11.) PM. r.,
42/1971. (XII.7.) Korm. r.,
35/1971. (XII.17.) PM. r.
- Helyszíni bírságolás az 1/1965. (IV.9.) BM. r. tör-
lendő, beírandó: 1968. évi I.
tv.
- 351 Honvédelmi hozzájárulás beírandó: 31/1971. (IX.4.) PM.
r.
- Illetékek beírandó: 38/1971. (XII.24.)
PM. r.
- új címszavak:
Ingatlan kezelése (taná-
csi művelődésügyi) 149/1971. (M.K.14.) MM. ut.
Ingatlannyilvántartás 1. Földhivatalok
Ingatlanközvetítés 27/1971. (IX.14.) Korm. r.,
31/1971. (XII.31.) ÉVM. r.
- 352 Ingatlanközvetítői díjak címszó és jogszabályai törlen-
dők.
- Jogi képviselő a 33/1958. (V.17.) Korm. r.
törlendő, helyette beírandó:
17/1971. (IV.28.) Korm. r.,
4/1971. (IV.28.) IM. r.
- Jövedelemadó A jelenlegi címszó és a reá
vonatkozó valamennyi jogszabály
törlendő, helyette:
- Jövedelemadó (általános) 42/1971. (XII.17.) Korm. r.,
35/1971. (XII.17.) PM. r.

- Jövedelemadó (szellemi 43/1971. (XII.17.) Korm. r.,
tevékenységet folytatóké) 36/1971. (XII.17.) PM. r.,
6/1971. (XII.17.) MM. r.
- új címszó:
Iratkezelése művelődés-
ügyi intézményeknek 162/1971. (M.K.21.) MM. ut.
- 354 Kinevezési jogköre taná- az 1051/1955. (V.10.) Mt.h.
csoknak törlendő, beírandók:
11/1971. (III.31.) Korm. r.,
30-6/1971. (T.K.19.) MT.TH.
Kitüntetések beírandó: 1971. évi 30. tvr.
Kölcsönös Segítő Taka- a 34/1967. (XI.5.) PM. sz. r.
rékpénztár helyes száma:
34/1957. (XI.5.) PM. r.
- új címszó:
Költségvetési szervek
árúbeszerzései (művelő-
désügyi) 148/1971. (M.K.14.) MM. ut.
- 356 Közúti közlekedés rendje beírandók:
1/1971. (I.29.) BM-KPM. r.,
2/1961. (VII.1.) BM-KPM. r.
Kutatási beszámoló je- a 4/1968. (A.K.12.) MTA-MM.ut.
lentések törlendő, helyette beírandó:
3/1971. (A.K.19.) MTA-MM. ut.
(M.K.24.)
Különélési díj a hivatkozott jogszabály száma
helyesen: 33/1951. (I.31.) MT.
r.
- 357 Leírás díjazása a könyv- 149/1970. (M.K.19-20.) MM. ut.
kiadásban címszavakat és az azokkal kap-
Lakás bére csolatos valamennyi jogsza-
Lakás bérlete bályt törölni kell, helyette:
Lakáshelyreállítási hoz-
zájárulás
Lakbérpótlék

új címszavak:

Lakások bére 3/1971. (II.8.) Korm. r.,
3/1971. (II.8.) ÉVM. r.

Lakások ára 6/1971. (II.8.) ÉVM-PM-ÁH. r.

Lakások elosztása és
bérlete 1/1971. (II.8.) Korm. r.,
1/1971. (II.8.) ÉVM. r.

Lakásépítés támogatása 26/1971. (VI.24.) PM-ÉVM-MŰM.
r.

Lakásépítési formák 7/1971. (II.8.) Korm. r.,

pénzügyi feltételei 4/1971. (II.8.) PM-ÉVM. r.

Lakásépítési hozzájárulás,
lakáshasználatbavételi díj 2/1971. (II.8.) Korm. r.
2/1971. (II.8.) ÉVM-PM. r.

Lakástulajdon 32/1971. (X.5.) Korm. r.,
26/1971. (X.5.) ÉVM-IM r.,
45/1971. (XII.30.) PM. r.

Lakbérhozzájárlás 4/1971. (II.8.) Korm. r.,
3/1971. (II.8.) PM-ÉVM. r.

358 Levéltárak beírandó: 37/1971. (XI.3.)
Korm.r.

Minisztertanács Tanácsi Hivatala beírandó: 1024/1971. (VI.22.)
Korm. h.

új címszavak:

Levéltárak Ügyviteli Szabályzata 130/1971. (M.K.10.) MM. ut.

Levéltári anyag nyilván-
tartásbavétele (külföl-
di, magyar vonatkozású) 205/1971. (M.K.23.) MM-MTA.ut.

Másodállás Munka Törvénykönyve, 17/1971.
(VII.22.) MŰM. r. Tájékoztató
a Művelődésügyi Közlöny 1971.
évi 16. számában

Mellékfoglalkozás 1. Másodállás

- 359 Munka Törvénykönyve beírandók:
 11/1971. (IV.29.) MŰM. r.
 17/1971. (VII.22.) MŰM. r.
 18/1971. (IX.19.) MŰM. r.
- Munkakönyvek kiállítása beírandók:
 és kezelése 11/1971. (IV.29.) MŰM. r.
 17/1971. (VII.22.) MŰM. r.
- Munkaközvetítés beírandó:
 11/1971. (IV.29.) MŰM. r.
- Munkaügyi viták beírandó:
 18/1971. (IX.19.) MŰM. r.
- 360 Művelődési otthonok beírandó:
 36/1971. (IX.3.) Korm. r.
- 361 Nemesfém tárgyak jelzése beírandó:
 17/1971. (IV.25.) FM. r.
- Népi ellenőrzés az 1970. évi 38. tvr. törlen-
dő, beírandók:
 1971. évi 9. tvr.,
 19/1971. (V.5.) Korm. r.
- új címszavak:
 Nem lakás céljára szol- 8/1971. (II.10.) Korm. r.,
 gáló helyiségek bére 8/1971. (II.10.) ÉVM. r.
- Nem lakás céljára szol- 1/1972. (I.19.) Korm. r.,
 gáló helyiségek bérlete 2/1972. (I.19.) ÉVM. r.
- 362 Nyelvvizsgák beírandó:
 2/1971. (VII.14.) MM. r.
- Nyugdíjas foglalkozta- további jogszabályként beíran-
 tatásának bejelentése dók:
címszó bővül: "és fog- 45/1971. (XII.24.) Korm. r.,
lalkoztatása" szavakkal 3/1971. (XII.24.) SZOT.
- Országgyűlési választá- az 1/1977. (I.2.) Korm. r.
 sok törlendő, helyette beírandó:
 10/1971. (II.22.) Korm. r.

- új címszavak:
 Nyugdíjpótléka tovább- 45/1971. (XII.24.) Korm. r.,
 szolgáló dolgozónak 3/1971. (XII.24.) SZOT.
 Olajipari Múzeum (Magyar) 21/1971. (NIM.É.25.) NIM. ut.,
- 363 Pénzforgalom beírandók:
 27/1971. (VI.30.) PM. r.
 Pénzügyi ellenőrzés beírandók:
 9/1971. (II.16.) Korm. r.
 13/1971. (IV.1.) Korm. r.
 18/1971. (IV.25.) PM. r.
- 364 új címszó:
 Szakértői működés 24/1971. (VI.8.) Korm. r.,
 14/1971. (VI.8.) MŰM. r.
- 365 új címszó:
 Szellemi tevékenységet
 folytatók jövedelemadója 1. Jövedelemadó
- 366 Tanácsai szakigazgatási
 szervek irányítása címszó és jogszabály törlendő
 Tanácsok a hivatkozott jogszabályok
törlendők, helyettük beírandó:
 1971. évi I. tv.,
 11/1971. (III.31.) Korm. r.
- új címszó:
 Szolgálati titok védelme 1. Államtitkok védelme
- 367 Tanulmányi ösztöndíj és beírandó:
 szerződés 1/1971. (II.16.) MM. r.
 Telekellátás rendszere a 7/1970. (IV.16.) ÉVM-PM-IM.
r. törlendő
 Telekkönyv beírandó:
 29/1971. (IX.29.) Korm. r.

	<u>új címszavak:</u> Telekalakítás	29/1971. (XII.29.) ÉVM. r.
	Telektulajdon	31/1971. (X.5.) Korm. r., 25/1971. (X.5.) ÉVM-IM. r., 45/1971. (XII.30.) PM. r.
368	Természetvédelem	<u>a 23/1962. (VI.17.) Korm. r.</u> <u>törlendő, beírandó:</u> 12/1971. (IV.1.) Korm. r.
	Tolmácsolás	<u>beírandó:</u> 3/1971. (VII.22.) MŰM. r.
	<u>új címszavak:</u> Titkos ügykezelés	1. Államtitok védelme
	Településhálózat-fejlesztési koncepció	1006/1971. (III.16.) Korm. h. 1007/1971. (III.16.) Korm. h.
369	Útlevelek kiállítása	<u>beírandók:</u> 6/1971. (XII.30.) BM. r., 44/1971. (XII.30.) PM. r.
	<u>új címszavak:</u> Vegyészeti Múzeum, Magyar Villamosenergia Közszolgáltatási Szabályzat	16/1969. (NIM.É.26.) NIM. ut. 4/1971. (VI.5.) NIM. r.

Nagyhegyi Zoltán

Külföldi folyóirat szemle

"Minden egyenlőtlenség, sőt minden igazságtalanság, amely az emberek és a nemzetek közti kapcsolatokban felmerül, a történelem minden korszakában megellette a maga visszhangját: a középkorban ez a karitás, a jótékonykodás eszméje; a XIX. században az emberbaráti mozgalom, a filantrópia; a II. világháború óta ezt az eszmét kooperációnak, együttműködésnek nevezzük."

Ezekkel a szavakkal vezeti be Hugues VARINE DE BOHAN, az ICOM igazgatója érdekes, bár számunkra vitatható nézeteket is tartalmazó cikkét az ICOM NEWS 1971. évi 1. számában. Az ICOM tevékenysége egy részének bírálataként is felfogható vezér-cikk-jellegű értekezés gondolatvezetése a továbbiakban a következő.

Régóta ideál az az eszme, hogy összeillő ökröket kell járomba fogni, egyforma húzású evezősöket kell a csónakba ültetni az egyenletes haladás érdekében. Ezt a szép eszmét azonban mindig veszélyeztetik az egyenlőtlenségek és az igazságtalanságok. Dialektikus ellentét van itt, amit gyakran csak alibikkel és hazugságokkal oldanak fel. Fontos azonban, hogy akik a kooperáció eredményességében hisznek, ebben munkálkodnak és ennek előnyeit élvezik, kritikával szemléljék, gondosan analizálják ennek pozitív vagy negatív megnyilvánulásait. Korunkban a kooperációnak különféle módzatai vannak:

1. A kormányok közti kooperáció többé-kevésbé politikai természetű. Alkalmazhatja két állam, ekkor bilaterális, kétoldalú, létrejöhet három vagy több állam között, ekkor szervezetileg multilaterális, többoldalú. Ez utóbbi lehet az Egyesült Nemzetek valamelyik "családtagja" (UNESCO, FAO stb.) vagy pedig regionális szervezetek keretén belüli

(Közös piac, Afrikai Államok Szervezete, Varsói Paktum stb.).

2. A foglalkozás, a szakma szerinti kooperációk általában politikamentesek, kevéssé kapcsolódnak kormányközi szervekhez.

3. Egyéni kooperációk többnyire alapítványok vagy önkéntes társulások közbenjöttével létesülnek és emlékeztetnek a XIX. századi filantropikus mozgalmakra. Ritkán specializáltak.

Mai világunk tele van kooperáció-rendszerek hálózatával. Ezek az együttműködést célzó mozgató erők gyakran egymással versengenek, keresztezik egymást. Módszereik többnyire azonosak, ha nevük különféle is: szakmai együttműködés, tájékoztatás, kapcsolatok és csereviszonyok létrehozása, szakmai nemzetközi normák létesítése stb.

Ki a szakértő, az "expert"? - teszi fel a kérdést a továbbiakban - most már konkrétan múzeumi kérdésekre térve - Varine de Bóhan. Olyan egyén, aki valamely tudományágban, szakmában tudós, akinek feladata jelentéseket készíteni és tanácsokat adni, előkészíteni terveket és programokat olyan kollégák számára, akik kevésbé jártasak ezekben a kérdésekben. Kormányközi kooperáció esetében a szakértő meglátogat egy országot, tanulmányoz valamely problémát, előkészít egy jelentést és ezt beterjeszti az érdekelt kormánynak. Olykor az expert még hosszabb-rövidebb ideig a fogadó országban tartózkodik, hogy ellenőrizze a tervzetben javasoltak megvalósítását. Ez a módszer - mechanikusan alkalmazva - nem hozhat jó eredményt, s múzeumi vonatkozásban statisztikailag kimutatható, hogy a szakértői küldöttségeket csak kivételesen követ nekik tulajdonítható eredményesség. Ez azért fordulhat elő, mert például a szakértőt rosszul választották ki, nem ismeri jól a meglátogatott ország nyelvét, csak felületesen ismeri a kérdéseket, mert csak rövid ideig tartózkodik ott, s így nem alkothat helyes képet a vendéglátók kulturális szintjéről, művelődési haladásuk szükségleteiről, a gya-

korlati tennivalókról. Fél-diplomata mivoltából adódóan nincs biztosítva számára biztos összeköttetés, helyzete tehát alig előnyösebb egy turistáénál. Tevékenysége efemer hatású, és amikor az expert visszatér saját intézményének mindennapi gondjaihoz, minden összeköttetést elveszít azzal az országgal, ahol küldetését teljesítette. Végül, s ez a legsúlyosabb, minden expert igyekezete, hogy jelentésében olyan ideális típusú intézmény szerkezetéről írjon, amely saját otthonában is csak reménybeli.

Kritika alá vonható másfelől a fogadó ország is. Bizonyos kormányok elvárják, hogy a kooperáló misszió eloszlassa, megszüntesse saját hiányosságait, bár tudják jól, hogy az expert javaslatai szerinti változtatások igen sokba kerülnének, s így igazolva látják rezignált, várakozó álláspontjukat. Másrészt gyakran a misszió vagy túl korán, vagy túl későn jön. Akár azért, mert az ország képtelen a változtatásra (pénzügyi fedezet hiánya, elégtelen végrehajtó személyzet miatt), akár azért, mert a megvalósítás már oly előrehaladott állapotú, hogy lényegbeli változtatás már lehetetlen, vagy pedig az expert már csak megerősítheti a már elfogadott döntéseket.

Az expert-missziók költsége óriási: igen szegény országokban olykor három- sőt négyszerese az összes múzeumi költségvetésnek. Volt eset, amikor a kiküldött szakértő díja ötszázszor anynyi volt, mint egy múzeumigazgató fizetése. Tetéződik a helyzet súlyossága akkor, ha több szakértőt küldenek különböző szervezetek rövid időszakon belül abból a célból, hogy megoldják ugyanazt a problémát.

A magánalapítványok, egyéni intézmények esetében ugyanez a helyzet, bár akciószabadságuk lényegesen nagyobb. Tevékenységük csak a nyugati, a kapitalista szférára szorítkozik. Egyébként a nem kormányzati szervezetek általában szegények ahhoz, hogy költséges missziókat hozzanak létre. Igyekezetük ezért inkább a szakmai információk kicserélésének könnyítését célozzák, és amennyire csak lehetséges - minél több országból szeretnének

értésülésekkel rendelkezni ugyanarról a témáról. Ezek a szervezetek igyekeznek minden szinten kihasználni a reális problémákhoz közelálló specialistáikat, akik kevésbé vannak megterhelve felelősséggel. Az írott jelentés másodlagos jelentőségű. Hasznosabb és kifizetődőbb, ha kikényszerítik minden meglátogatott országban a szakmabeliek és a múzeumügyek iránt érdeklődők szűkörű összejövetelét. A helyes eljárás az, ha a látogató expert igyekszik az összejövetel résztvevőit befolyásolni arra, hogy ne csak felfedjék saját problémáikat, hanem törekedjenek azokat saját hatáskörükben meg is oldani.

A nemzetközi összejövetelek változatos típusúak. Némelyik általános és nyitva áll minden szakmabeli számára. Igazi hatékonyságuk a nézetek kicserélésében rejlik, főleg a munkaüléseken kívüli érintkezésben, kapcsolatok felvételében, tapasztalatok kicserélésében, sokkal inkább, mint a napirendi viták konkretizált eredményeiben. Más összejövetelek viszont specializáltak: regionálisak vagy tematikaiak. Ezek kétségtelenül nélkülözhetetlenek és a muzeológia fejlődése szempontjából alapvető jelentőségűek, ha korlátozott és tisztán körülhatárolt kérdések megoldását célozzák. Viszont néha feleslegesen doktrinérek, eszmeiek, s csak a kiváló specialistákhoz szólnak. A nemzetközi összejövetelek esetében két fő kritika jelentkezhethet:

- a) többségüket Európa és Észak-Amerika gazdag államaiban tartják, így ezeknek az országoknak a felülreprezentációját, túlképviselést jelentik, szemben az alulreprezentációval a szegény államok részéről, amelyeknek alig van lehetőségük saját nézeteik és érdekeik kifejtéséhez;
- b) regionális összejövetelek esetében Ázsia, Latin-Amerika vagy Afrika képviselőit "kiskorúak"-ként kezelik azok az európai és északamerikai expertek, küldöttek, akik saját elméleti és gyakorlati kioktatásaikat egyetemes érvényűeknek vélik.

A kormányközi szervezetek pénzügyi fedezete elégséges ahhoz, hogy számszerűleg megfelelő képviseléssel rendelkezzenek, de a

résztvevők kiválasztása igen gyakran a politikai igazgatás értelmezése szerint történik, amiben nem mindig a szakszerűség a döntő kritérium. Ugyanakkor a nem kormányközi szervezetek - nehezen megszerezve az utazási és kinttartózkodási költségeket - képtelenek kellő számú szakembert kiküldeni, s így az összejövetelek gyakran válnak hatástalanokká, sikertelenné a résztvevők csekély száma miatt. Az Európában szervezett kongresszusok zömükben csak az európaiaknak adresszálódnak, néhány harmadik-világbeli megfigyelő jelenléte mellett. Így tehát a kooperáció átalakul egyszerű asszisztálássá.

Sajnos a regionális kormányközi szervezetek kulturális vonalon még nem kapcsolódtak be kellőképpen, együttműködésük csupán politikai vagy gazdasági természetű. Megbeszéléseik vagy konferenciáik inkább csak tisztviselőiket, és nem a szakembereiket érdeklik. Nincs-e itt vajon bizonyos kisebbségi érzés? Sajnos Európában is akadnak még faji, néplélektani, történeti korlátok, amelyek miatt messze vagyunk még attól, hogy a szomszédok egymást őszintén megérthessék. Ebben a közeledési törekvésben a regionális összejövetelek szakembereire még igen sok feladat elvégzése vár.

H. Varine de Bohan ezután a személyi összetételről, az ösztöndíjasok kiválasztásáról s még más, a nemzetközi muzeológiát érintő kérdéstről szól. Végezetül az alábbi hét pontban összegezi mondanivalóját:

1. Kölcsönösségen alapuló kooperáció csak független államok között, egymástól nem függő és szakmailag egyenrangú intézmények között jöhet létre.
2. Fontos, hogy a kooperációt olyanok intézzék, akik óhajtottak is a közös kimunkálást.
3. A kooperáció nem állhat valamely domináns kultúra szolgálatában, éppen ellenkezőleg, az együttműködésnek meg kell könnyítenie a sajátos kultúrákon belüli autonóm fej-

lődést. Ez a múzeumügy viszonylatában a helyi körülményeknek, ízléseknek és a helyi anyagi előfeltételeknek megfelelő nemzeti muzeológiák megszületését jelenti.

4. A kooperáció - legyen az kormányközi, nem kormányiszinti vagy egyéni - mindig alapuljon szakismereten, ha hatékony akar lenni.

5. A kooperáció váljék fokozatosan regionálissá, de ne zárja ki ugyanakkor az ismeretek és a szakmai tapasztalatok egyetemes érvényű nemzetközi cseréjét.

6. A kooperáció ne helyezkedjék kizárólag a fejlett technológiák eredményeire, amelyek gyakran alkalmazhatatlanok vagy várakozáson felüliek: az együttműködés sokszor eredményesebb, ha közepesen fejlett technikákat vesz igénybe, amit saját környezetében is könnyebben megvalósíthat.

7. Végül és mindenek fölött a kooperáció csak akkor lehet és maradhat hatékony, ha a benne kedvezményezettek állandó kritikai ellenőrzése alatt áll. Ezeknek szüntelenül értékelniük kell saját alkalmasságukat atekintetben, hogy mit tudnak hasznosítani a kooperációból, és azokból a feladatokból, amik rájuk háramlanak.

+ + +

Negyedszer tartották meg az esseni Folkwangmuseumban a német UNESCO bizottság nemzetközi muzeológiai szemináriumát. Míg az eddigi tanulmányi összejöveteleken a múzeumok népszerűsítő szerepéről (1963), a filmhez és a televízióhoz fűződő kapcsolatairól (1966 és 1969) volt szó, a mostani szeminárium a múzeumdidaktika gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. Mintegy negyven múzeumi szakember jött össze Essenben. Belga, holland, osztrák, svájci, lengyel, svéd és nyugat-német muzeológusok véleménye megegyezett abban, hogy a múzeumok nevelőmunkájában az audiovizuális segédeszközöknek egyre nagyobb szerep jut. A hagyományos oktató

módszereket (vezetés, nyomtatott magyarázók, feliratok) továbbra is alkalmazzák, de a film- és diavetítés, valamint a televíziós oktatás mellett csak másodrendű jelentőségük lesz (Frankfurter Rundschau, 1971. dec.).

Az előbbi hírrrel függ össze a *Connaissance des Arts* (1971. 237. sz.) híradása, amely szerint a *British Museum* már rá is tért a televízió rendszeres igénybevételére. Tizenhárom félórás adásban, 1971. nov. 26-tól kezdve a múzeumnak nemcsak közismert, hanem eddig alig látott, ritkán kiállított tárgyait mutatták be szakemberek magyarázatával. A felvételekről kazetták is készültek, ezeket a világ minden televízió állomása megvásárolhatja. Az első sorozat elkészítése kb. kétmillió frankba került.

Érdekes múzeum létesítéséről számol be a *Design* 1971. évi 265. száma. Az Egyesült Államokban, a Colorado-beli Sziklás-hegység egyik szorosában, Denver-től nem messze, szabadtéri múzeumot rendeztek be. Bár a "berendezés" fogalmával nehezen fejezhető ki az a művelet, amellyel ez a múzeum létrejött: az új autót egyik kanyarulatában leszelték a hegyet úgy, hogy annak függőleges fala 130 millió évre visszamenően ábrázolja a földtörténeti korszakok rétegeit. Az USA geológusai ebben a "mintahegyben" a dinoszauruszok korától kezdve vulkáni hamus, majd szénképző rétegek után a jelenkor erdei talajáig mindent megtaláltak ahhoz, hogy itt, egy igen forgalmas ponton a természettudományt újszerűen propagálják. A közelben természetesen állandó tájékoztató szolgálatot szerveztek.

Általában megfigyelhető a külföldi sajtóban, hogy elégedetlenek a múzeumok népművelő, népnevelő és propaganda munkájával, keveslik, hiányolják a modern közlési eszközök igénybevételét; az a vád is felbukkan, hogy a múzeumok előnyben részesítik a féltő, sőt féltékeny megőrzést a propagálással, a nyilvánosságra hozással szemben. Ilyen értelmű vitázó cikk jelent meg a román művészeti élet vezető folyóiratának, az *Arta*-nak 1971. évi 9. számában is

Ugyanakkor a biztonságosabb őrzést is elvárja a sajtó; feltűnően elszaporodtak a műtárgylopások. Csak az 1970 januártól 1971 áprilisig terjedő időszakban 45 esetben nyomozott az Interpol lopott múzeumi tárgyak, gyűjtemények után. Feltűnő, hogy a lopási esetek közül 30 Olaszországban történt (ICOM News 1971. 1-3. sz.).

Közli: Jakabffy Imre

Hírek, események

Ismét búcsúznunk kell. Régi, megbecsült munkatársunkat: Dr. Gebhardt Antalt, a pécsi Janus Pannonius Múzeum Természettudományi Osztályának nyugalmazott vezetőjét ragadta el körünkből a halál.

A jeles természettudós 1887-ben Pécsen született; itt járt elemi- és középiskolába és a város egyetemén folytatott jogi-, politikai- és bölcsészeti tanulmányokat.

Bár természettudományi érdeklődése korán kezdődött és sohasem szűnt meg, az egyetem elvégzése után körülményei a jogi pályára készítették. Itt évtizedeket töltött el, a felsőbbíróságok átszervezése idején - 1949-ben - a pécsi felsőbbíróság tanácselnöke volt.

A természettudományi szakmával fiatalabb korában, mint a pécsi egyetemen előadó magántanár, továbbá mint neves magánygyűjtő tartott kapcsolatot. 1926-ban - közel 40 éves korában - kezdi meg az élete további sorát erősen befolyásoló rendszeres és igen eredményes kutatómunkáját. Érdeklődése ezidőben döntően a Mecsek területére irányul, első témái között szerepel az abaliget-i és a mánfai barlangok, valamint a Mecsek forrásai addig ismeretlen élővilágának feltárása. A harmincas években távolabbi területekre is eljut; kutat a Mátrában, a Retyezát-, a Capella- és a Velebit hegységben és felgyűjti a felsőausztriai Hochschwab alpesi szintjének rovarvilágát is.

Tudományos pályája élete késői szakaszában, a pécsi Természettudományi Osztálynál töltött csaknem két évtizede alatt telje-

sedik ki. Ide 1949-ben - túl 60. életévén - kerül; rövidesen az Osztály vezetőjévé nevezik ki. E beosztásából vonul 1968-ban nyugalomba.

Ez alatt a teljesen a szakérdeklődésnek szentelt két évtizede alatt jelentős eredményeinek egész sora született meg. Baranya-megye és elsősorban a Mecsek-hegység területére irányuló szívós gyűjtőmunkája révén korszerűvé fejleszti a Természettudományi Osztály állattani gyűjteményét, s különösen annak gerinctelen-állattani részét teszi gazdaggá. Közreműködésével készül el még az ötvenes évek elején az Osztály első állandó kiállítása, és vezető szerepe van a hatvanas évek végén megnyitott korszerű és látványos - ma is álló - új állandó kiállításának előkészítésében is.

Tudományos munkájában idős kora ellenére is újítani tudott. A korábbi tisztán rendszertani és faunisztikai beállítottságán változtatva a korszerű környezet- és társulástani szemlélet alapján végzi múzeumi kutatásait. E tárgykörből született meg - sok más mellett - az a két nagyobb tanulmánya is, amellyel 1956-ban a biológiai tudományok kandidátusa, majd 1963-ban a biológiai tudományok doktora tudományos fokozatot elnyerte.

Élete munkájának elismeréseként 1967 áprilisában a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

85 éves korában halt meg. 1972. március 3-án temették el szülővárosa temetőjében. Sírjánál - tisztelőinek és barátainak sokasága jelenlétében - a Janus Pannonius Múzeum nevében Dr. Sarkadi Györgyné megyei múzeumigazgató, a múzeumi szakterület irányítószervei és a szakmai munkatársak nevében Kovács István, a Természettudományi Múzeum főigazgatóhelyettese mondott búcsúbeszédet.

+ + +

A Múzeumi Közlemények 1971. évi 3. és 1972. évi 1. számának lapzártája között eltelt időben a Múzeumigazgatók Országos Ér-

tekezlete két alkalommal ült össze. 1971 évi december hó 3-án az Értekezlet színhelye a Művelődésügyi Minisztérium földszinti tanácssterme volt. Ezen a következő tárgysorozattal folyt a tanácskozás:

1. A középtávú tudományos tervezés és a tudományos munka aktuális kérdései. (Előadó: Verő Gábor főosztályvezetőhelyettes.)
2. A múzeumi nevelőmunka feladatai. (Előadó: Gönyei Antal főosztályvezető.)
3. Az 1971. évi Múzeumi Hónap értékelése. (Előadó: Béni Miklósné főelőadó.)
4. Tájékoztató. (Előadó: Gönyei Antal főosztályvezető.)

1972. évi március hó 29-30-i értekezletét az Országos Értekezlet Kecskeméten, a Városi Tanács dísztermében tartotta. Ennek napirendjén a következő tárgysorozat szerepelt:

1. Az új- és legújabbkori történeti muzeológia néhány kérdéséről és tudománypolitikai célkitűzéséről.
2. Az országos múzeumi fotópályázat eredményének kihirdetése, a díjak átadása (Gönyei Antal főosztályvezető), a pályamunkákból készült kiállítás megtekintése.
3. A Katona József emlékkiállítás megtekintése a drámaíró szülőházában.
4. Tájékoztató. (Előadó: Gönyei Antal főosztályvezető.)

Az utóbbi értekezlet csaknem teljes munkaidejét a tárgysorozat első pontjához kapcsolt felszólalások töltötték ki. Vitaindítóul Hetés Tibornak - az értekezlet résztvevőiehez már korábban eljuttatott - írásos tárgyalási anyaga szolgált, amelyet szerzője Dávid Lajos, Fancsovits György, Gerelyes Ede, Győrffy Sándor, Kilián István, Mészáros Vince, Szabó István, Szabó László

és Vörös Károly rokontárgyú tanulmányainak. figyelembevételével készített.

A téma aktualitását mind a felszólalások nagy száma, mind az azokban fölvetett problémák sokszínűsége mutatja. Részt vett a vitában országos-, megyei-, és szakműzeumi igazgató, különböző területeket és különböző történeti gyűjteményeket képviselő muzeológus. Kifejtették véleményüket már az előmunkálatokban részes szakemberek és olyanok, akikben az érdeklődést az összejevetel váltotta ki.

Tájékoztatásul röviden ismertetjük a felszólalások főbb gondolatait.

Mészáros Vince a történeti muzeológiával kapcsolatos fogalomtisztázást sürgette elsősorban. Majd kifejtette, hogy a muzeológus komplex feladat vállalásával áll a társadalom szolgálatában. - Meggyőződése szerint a történeti muzeológiának nem kell elkülönülnie a muzeológián belül, nem kell - hiszen nem is lehetséges - sajátos gyűjtő-módszereket kidolgoznia. - Felszólalásában nagy súlyt adott annak a gondolatának, hogy a múzeumnak aktívabban kell résztvennie az ifjúság nevelésében.

Dávid Lajos arra hívta fel a figyelmet, hogy a vidéki múzeumok problematikája e kérdésben is sajátos megközelítést és törődést kíván. A továbbiakban ismertette a Győr-Sopron megyében kialakult gyűjtési rendszert, valamint azt, hogy mely közgyűjteményekkel hasznos a történész muzeológusok együttműködése. A múzeum és iskola kapcsolatára vonatkozóan szép eredményekről számolt be: módszertani füzeteket írtak a múzeumi kiállításokhoz az iskolatípusok, ill. iskolai tagozatok tantervi követelményeinek megfelelően.

Szabó László azt a kérdést boncolgatta, hogy mivel foglalkozzon a legújabbkori történész muzeológus. A fővárosi és a megyei szakemberek munkáját összehasonlítva kitért a történészek és a szakmuzeológusok viszonyára, majd a történetírás és a történeti

gyűjtemények egymásra utaltságára, végül a legújabbkor és a régebbi korok muzeológiájának különbségére.

Garai Tibor arról beszélt, hogy a városi életre jellemző gyári termékeket kell gyűjtenie e korszak múzeumi művelőinek. - Beszámolt az 1967 és 1971 között végzett intenzív gyűjtéséről.

Kilián István nagy problémája a vidéki újkoros sorsa: megyénként mást várnak tőle. Természetes dolog, hogy kis múzeumban mások a követelmények és a munkafeltételek, mint országos múzeumban, éppen ezért elkerülhetetlen, hogy egyik-másik muzeológusnak más a kutatási területe, mint a gyűjtő területe. A kiállítások anyagi fedezete szempontjából is összevetette az országos és a megyei múzeumok lehetőségeit. - A hallgatóság tetszéssel fogadta a múzeumi tárgyak kategorizálására tett javaslatát - általános tárgy, tipikus tárgy, egyedi tárgy - melyet a témával kapcsolatos tanulmányában is olvashatunk.

Dér László felhívta a figyelmet a múzeumi történeti gyűjtemények és levéltárak közötti összhang szükségességére. Sajnálatosul állapította meg, hogy a történetírás és a történeti muzeológia viszonyát még nem sikerült tisztázni. - Nem érzi szükségét a tudományos kutatás és a muzeológia szétválasztásának a történelemben, szerves egységnek tartja, mint ahogy az a régészetnél is. Azt a nézetet sem tudja elfogadni, ami szerint a muzeológia segédtudomány volna a történelem-tudományok között.

Fülep Ferenc több alapkérdés megfogalmazásából indult ki: hol helyezkedik el a társadalomtudományok sorában a muzeológia, mi a tárgy és a dokumentum viszonya, stb. Részletesebben foglalkozott a történelemtudomány egységével, melynek része a muzeológia, és az újkornál éppen az a feladat, hogy kiválasszák azokat a tárgyakat, melyek reprezentálnak egy kort. - Felszólalásának második részében a múzeumi népművelés helyzetét elemezte. Tapasztalata szerint kevés szó esik múzeum-pedagógiáról, múzeum-szociológiáról, rétegpropagandáról. Javasolja nevelési osztályok létrehozását a múzeumokban, - kellő szakmai és anyagi feltételek megteremtésével.

Kaposvári Gyula megemlékezett az 1945 utáni első legújabbkori kiállításokról, méltatta anyag-gazdagságukat. Utána arra kereste a magyarázatot, miért került később túlsúlyba a kiállításokon a dokumentum-anyag. - Felhívta a figyelmet arra, hogy a táj sajátosságait meg kell mutatnia a muzeológiának.

Fancsovits György a legújabbkori és munkásmozgalmi muzeológia helyét és tekintélyét vizsgálta a többi múzeumi tudomány között. Majd a vidéki gyűjtemények arculatának sajátosságaival foglalkozott. Végezetül a történész-muzeológussal szemben jelentkező elvárásokról szólt.

Hoffmann Tamás felszólalásából kiemeljük azt a megjegyzést, hogy nem a tudományok rendszerében elfoglalt hely tisztázása az elsődleges feladat a történeti muzeológiánál, hanem az, hogy minél több tudományos információt használjon fel az anyag reprodukálására.

Esti Béla átfogó tájékoztatást adott a történeti muzeológia külföldi helyzetéről. A referátummal és néhány felszólalással ellentétben szólt a jubileumi kiállításokról, melyek nagy lendületet adtak a gyűjtésnek. A periodizáció és a történeti muzeológia differenciálásával foglalkozó vitában a következőképpen foglalt állást: feudalizmus-, kapitalizmus-, szocializmus történeti muzeológiája a legadekvátabb elhatárolás.

Wellmann Imre a muzeológia lényegét jelentő társadalmi megközelítésről beszélt először, amit a szakmuzeológusok figyelmébe is ajánlott. A periodizáció kérdésével kapcsolatban kifejtette, hogy a társadalmi formációk közötti átmenetet kell a muzeológiának is alkalmaznia. Végezetül a népművelés és a tudományosság egységéről; szólt.

Tarjányi Sándor meglátása az elméleti kérdésekkel kapcsolatban az volt, hogy az egyértelműség érdekében világos, egyszerű megfogalmazásra kell törekedni. Az időrendi kérdéshez a következő észrevétellel kapcsolódott: a kiállításnak lehet időhatárt szabni, a kutatásnak nem.

Tamás István tévesnek ítélte meg a referátumnak azt az állítását, ami szerint minden anyagi eredevű emlék a történeti muzeológia kutatási körébe tartozik. - Visszatért újból a történeti muzeológia feladatmeghatározásának sürgetésére. - Hiányolta, hogy tulajdonképpen most sem történt meg a gyűjtési rendszer kidolgozása.

Horváth Attila arról beszélt, hogy magának a múzeumi történésznek kell leginkább biztosnak lennie abban, hogy a történeti muzeológiának saját, önálló értékei vannak.

Verő Gábor felszólalása a következő kérdéseket vizsgálta: 1. egységre kell jutni a muzeális tárgy értelmezésében; 2. szerint is sok pozitívum származott az évfordulós kiállításokból; 3. a történeti muzeológia műveléséhez nélkülözhetetlen a társadalmi segítség; 4. a megyei múzeumi szervezetek történész-ellátottsága (megállapította, hogy nincs történész Baranya, Borsod, Heves, Tolna és Zala megye múzeumaiban).

Baróti Dezső a múzeumok fontos feladataként említette a közönséggel való kapcsolat fejlesztését. Ennek érdekében javasolta a hatásvizsgálatok folytatását.

Nagy Lajos állást foglalt a történeti muzeológia egysége mellett, szemben az új- és legújabbkori történeti muzeológiára tagolással. Ezután a szakképzettség szempontjából vizsgálta a történeti múzeumok munkatársait. A kiállítások hatékonysága érdekében kísérleti kiállítások rendezését javasolta.

Éri István hiányolta, hogy a referátum nem vette kellően számba a történeti muzeológia eddigi eredményeit. - A történeti gyűjtemények elsődleges feladatának fond-jegyzékek és állag-jegyzékek készítését jelölte meg. Végezetül felhívta a figyelmet a történész muzeológusok képzésének problematikájára.

Gönyei Antal zárszavában olyan gondolatokat emelt ki, amelyek a történeti muzeológia elvi és módszertani kérdéseinek további tisztázásához járulnak hozzá, a tanulmányokkal megkezdett és az

országos tanácskozással folytatott munkát további viták és dolgozatok tehetik eredményesebbé. - Így, mint alapos elemzést érdemlő kérdést érintette a történeti muzeológia és a szakmuzeológiák viszonyát. - A történeti muzeológia gyűjtőmunkája körül kialakult vitában a mellett foglalt állást, hogy itt is, mint általában a muzeológiában tematikus, azaz kiállítási, vagy tudományos szempontokat érvényesítő gyűjtés, valamint leletmentés folyik. Hangsúlyozta e kérdésben a társadalmi aktíva-hálózat jelentőségét. - Ezután a kiállítások politikai szerepéről szólt. - A felszólalások közül különös érdeklődéssel foglalkozott az iskola és a múzeumok kapcsolatára vonatkozókkal, körvonalazta a múzeumi feladat korszerűsítését. - Befejezésül a középtávú tudományos terv és az országos tanácskozáson elhangzottak összekapcsolását jelölte meg a történeti muzeológia elméleti és módszertani kérdéseinek folyamatos műveléséhez szükséges program alapjául.

(A bevezetőben jelzett referátumot és tanulmányokat 1972 ősz folyamán külön kiadásban megjelentetik.)

Mészáros Márta

+ + +

A művelődésügyi miniszter 1972. évi május hó 2-án kelt 121/1972. (M. K. 9.) MM számú utasításával muzeológusok ill. könyvtárosok kiemelkedő teljesítményeinek jutalmazására Móra Ferenc Emlékérmek ill. Szabó Ervin Emlékérmek alapított. Az alapítás körülményeit, az emlékérmek leírását és adományozásuk feltételeit tartalmazó utasítást az alábbiakban teljes szövegében közöljük:

A muzeológusok és a könyvtárosok jutalmazására a Közalkalmazottak Szakszervezetével együttesen alapított Móra Ferenc és Szabó Ervin elnevezésű emlékérmek adományozása tárgyában - a Közalkalmazottak Szakszervezete főtitkárával egyetértésben - a következőket rendelem:

1. A Móra Ferenc és a Szabó Ervin emlékérmek célja, hogy adományozásukkal azok a muzeológusok és könyvtárosok, akik hosszabb időn át kiemelkedő teljesítményeket mutatnak fel és tevékenységükkel, kezdeményezéseikkel szakterületük egészének fejlődését segítik elő, kellő társadalmi elismerésben részesüljenek.

2. Az emlékérmek adományozásával oklevél és 5000.- Ft összegű pénzjuttalom jár. Az adományozásra minden év augusztus 20. alkalmából - első ízben 1972. évben - kerül sor.

Az emlékérmekkel évenként legfeljebb hat muzeológus és hat könyvtáros jutalmazható.

3. A muzeológusoknak adományozható érem elnevezése: **MÓRA FERENC EMLÉKÉREM.**

Az emlékérem kerek alakú, bronzból készült, átmérője 85, vastagsága 8-10 mm. Az érem első oldalán közepén Móra Ferenc domború arcképe, fölötte a "Móra Ferenc emlékérem" félkörívű felirat helyezkedik el. Hátoldalát a múzeumügyet szimbolizáló dombormű és "A tudományért, a művelődésért" felirat díszíti.

4. A könyvtárosoknak adományozható érem elnevezése: **SZABÓ ERVIN EMLÉKÉREM.**

Az emlékérem kerek alakú, bronzból készült, átmérője 85, vastagsága 8-10 mm. Az érem első oldalán közepén Szabó Ervin domború arcképe, fölötte a "Szabó Ervin emlékérem" félkörívű felirat helyezkedik el. Hátoldalát a könyvtárügyet szimbolizáló dombormű és "A tudományért, művelődésért" felirat díszíti.

5. Az emlékérmek adományozására (odaítélésére) a felügyeleti, szervek, valamint a szakmai egyesületek és testületek tehetnek javaslatokat, a helyi szakszervezeti bizottsággal egyetértésben.

A javaslatokat a "Kitüntetési javaslat" című (A. Tü. 2001. r. sz.) nyomtatványokon kell a Művelődésügyi Minisztérium szak szerint illetékes főosztályának minden év május 15-ig megküldeni.

6. Az emlékérmek odaítélésére vonatkozó javaslatokat a két szakterület és a Közalkalmazottak Szakszervezete képviselőiből alakult bizottságok készítik elő. Az adományozásról - a bizottságok javaslatának figyelembevételével - a művelődésügyi miniszter a Közalkalmazottak Szakszervezete főtitkárával egyetértésben határoz.

7. Az emlékérmeket az oklevelekkel és pénzjutalmakkal együtt a Művelődésügyi Minisztériumban, ünnepélyes keretek között kell átadni.

8. Az emlékérem adományozását közzé kell tenni a Művelődésügyi Közlönyben.

Az adományozás tényét és az emlékéremmel járó pénzjutalom összegét a jutalmazottak munkakönyvébe be kell jegyezni.

9. Az egy-egy évben adományozásra kerülő emlékérmek számára és az azokkal járó pénzjutalmak fedetének biztosítására a 6. pontban említett bizottságok tesznek javaslatot a Művelődésügyi Minisztérium és a Közalkalmazottak Szakszervezete részére.

10. Ez az utasítás a közzététel napján lép hatályba.

A múzeumi fotópályázat eredménye

A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya és a Központi Múzeumi Igazgatóság által a múzeumok műtárgyait és életét bemutató felvételekre hirdetett országos fotópályázatra 9 szerzőtől összesen 160 felvétel érkezett. A pályamunkákat a következő bírálóbizottság értékelte: Zinner Erzsébet, a Magyar Fotóművészek Szövetségének főtitkára (elnök), Béni Miklósné, Dr. Füzes Endre, Dr. Gallwitz Ferenc, Éri István, Dr. Boglár Lajos, Turi Péter, Dr. Boreczky László, Villangó István.

A bírálóbizottság az alábbi pályázókat részesítette díjakban:

"A legjobb tárgyfelvétel" kategóriában:

- I. díj (1500.- Ft) Szepsi Szűcs Levente (Bakonyi Múzeum)
Veszprém,
II. díj (1000-1000.- Ft) Szabó Jenő (Néprajzi Múzeum),
Gelencsér Ferenc (István király Múzeum)
Székesfehérvár,
III. díj (800-800.- Ft) Fekete Gáborné (Déri Múzeum) Debrecen,
Broczkó Tamás (Herman Ottó Múzeum) Mis-
kolc.

"A legjobb fényképsorozat" kategóriában:

- I. díj (1750-1750.- Ft - megosztott díj -) Szepsi Szűcs Le-
vente (Bakonyi Múzeum) Veszprém,
Szabó Jenő (Néprajzi Múzeum),
III. díj (1000.- Ft) Kovács Dezső (Természettudományi Múzeum).

A Magyar Fotóművészek Szövetségének különdíját (2000.- Ft) a legjobb kollekcióért Szabó Jenő, a Néprajzi Múzeum fényképésze kapta.

Az ünnepélyes eredményhirdetés Kecskeméten történt meg, a múzeumigazgatók országos értekezletén. A díjakat Gönyei Antal, a Múzeumi Főosztály vezetője adta át.

A fotópályázat anyagából kiállítás készült, amely a díjnyertes munkákon kívül a többi pályázó - így Aradiné Szenci Mária (Szépművészeti Múzeum), Szegvári Gusztáv (Természettudományi Múzeum), Nagy Károly (Xántus János Múzeum, Győr), Kovács Endre (Magyar Nemzeti Galéria) érdekes, jó színvonalú felvételeit is bemutatja. A kiállítást először Kecskeméten és Baján láthatták az érdeklődők, a továbbiakban vándorkiállításként kerül forgalomba. A kisméretű tablóból álló kiállítást ezúton is a múzeumok figyelmébe ajánljuk; a KMI Propaganda és Népművelési Csoportjától igényelhető.

+ + +

Az esztétikailag és technikailag egyaránt eredményes fotópályázatnak hiányossága is volt: a "múzeumi életkép" és a "múzeumok népművelési tevékenységét ábrázoló kép" kategóriákban megfelelő felvétel nem érkezett. Valószínű, hogy a múzeumok vezetőinek többször is megküldött pályázati felhívásról a fényképészek, illetve a fotózásban jártas múzeumi dolgozók csak részben értesültek.

A kezdet így is biztató, szép eredményt hozott, s a múzeumok segítségével a folytatás hozzájárulhat a múzeumi fényképészek szakmai fejlődéséhez, további lehetőséget nyújthat szélesebbkörű bemutatkozásukhoz.

Czakó Gabriella

Személyi változások vezető állásokban

S o m o g y i S á n d o r t, a belkereskedelmi miniszter 1971. évi július hó 1-i hatállyal kinevezte a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum főigazgatójává.

Dr. F e k e t e S á n d o r, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár igazgatója 1971. évi november hó 30-ával nyugalomba vonult.

Dr. S c h u l t e i s z E m i l t, a Központi Állami Kórház igazgató-főorvosát az egészségügyi miniszter 1971. évi december hó 1-i hatállyal kinevezte a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár igazgatójává.

C s i l l a g F e r e n c ezredes, a Hadtörténeti Múzeum parancsnoka 1971. évi december hó 1-ével nyugalomba vonult.

H a r s á n y í J á n o s alezredest a honvédelmi miniszter 1971. évi december hó 1-ével kinevezte a Hadtörténeti Múzeum parancsnokává.

S z á r a y L ó r á n t o t , a Művelődésügyi Minisztérium Műszaki Osztályának vezetőjét a művelődésügyi miniszter kinevezte a Falumúzeum miniszteri biztosává.

S i k l ó s I m r e főkönyvelőt 1971. évi december hó 1-i hatállyal a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gazdasági igazgatójának nevezték ki.

Dr. S z e n t m i h á l y i I m r e múzeumigazgatót a Zala megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya 1971. év végével a Zala megyei Levéltárhoz helyezte át.

S z i l á g y i I s t v á n főigazgatóhelyettes, a Művelődésügyi Minisztérium Műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoportjának vezetője 1971. évi december hó 31-ével nyugalomba vonult.

Dr. S z a b a d v á r i F e r e n c műszaki egyetemi docent a művelődésügyi Miniszter 1971. évi július hó 1-i hatállyal kinevezte a szervezés alatt álló Műszaki Múzeum főigazgatójává.

Dr. T a k á t s G y u l a megyei múzeumigazgató, a Somogy megyei Múzeumi Szervezet vezetője 1971. évi július hó 1-ével nyugalomba vonult.

Dr. B a k a y K o r n é l t, az MTA Régészeti Kutatóintézete tudományos főmunkatársát a Somogy megyei Tanács 1972. évi január hó 1-i hatállyal kinevezte a Somogy megyei Múzeumi Szervezet igazgatójává.

M á t y á s J ó z s e f a Magyar Nemzeti Múzeum gazdasági igazgatója 1972. évi március hó 1-i hatállyal, áthelyezéssel a Központi Múzeumi Igazgatósághoz került, ahol revizori ügykört tölt be.

E r k i E d i t e t, az Új Irás rovatvezetőjét a Művelődésü-

gyi Minisztérium 1972. évi április hó 22-i hatállyal kinevezte a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatóhelyettesévé.

Dr. R e m é n y i K . A n d r á s a Zala megyei Múzeumi Szervezet igazgatója 1972. évi május hó 30-i hatállyal megvált állásától.

Múzeumi dolgozók kitüntetései
(1971. X. 5. - 1972. V. 30.)

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

S z i l á g y i I s t v á n főigazgatóhelyettesnek, a Művelődésügyi Minisztérium Műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoportja vezetőjének, nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréséül a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata kitüntetést adományozta.

A belkereskedelmi miniszter

B. Dr. S e r g ő E r z s é b e t e t, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum muzeológusát eredményes munkája elismeréséül a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetésben részesítette.

A honvédelmi miniszter

C s i l l a g F e r e n c ezredesnek, a Hadtörténeti Múzeum parancsnokának, nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréséül, az ARANYTÖR honvédségi kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

hazánk felszabadulásának 27. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül

B a k ó F e r e n c n e k , a Heves megyei Múzeumi Szervezet igazgatójának,

C s i s z á r Á r p á d n a k , a Vásárnamenti Tájmuzeum vezetőjének,

D á v i d L a j o s n a k , a Győr megyei Múzeumi Szervezet igazgatójának,

S z ö v é n y i I s t v á n n a k , a kőszegi Jurisich Vármuzeum igazgatójának

a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata

kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

Dr. S z á n t ó Z s u z s a n n á n a k , a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum tudományos főmunkatársának, nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréséül

a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

M á r t o n L a j o s n é n a k , a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum csoportvezetőjének, nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréséül,

Dr. N é m e t h y E n d r é n e k , a Központi Múzeumi Igazgatóság Muzeológiai Technológiai Osztálya vezetőjének, 60. születésnapja alkalmából, eredményes munkája elismeréséül

a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata

kitüntetést adományozta.

Helyesbítés: A Múzeumi Közlemények 1971. évi 3. számának 155. és 156. oldalán a nívójutalomban részesültek felsorolásában egyes jutalmazottak neve mellett téves összeg szerepel. A helyes adatok a következők: Dávid Lajos: 3000.- Ft; Gábry György: 3000 Ft; Temesváry Andor: 3000.- Ft; Móré Miklós: 3000.- Ft; Kovács János: 4000.- Ft (nem megosztott jutalom).

+ + +

TARTALOM:

B a r b a r i t s L a j o s : Tudomány-e a muzeológia? - Széljegyzet a brünni egyetem muzeológiai tanszékének néhány előadásához	3
J o s e f B e n e š : A cseh múzeumi gyűjtemények bemutatásának értelmezése	8
B a k a y K o r n é l : A magyar őstörténet kutatásának lehetőségei és gátjai	27
G a r a i T i b o r : Új-legújabbkori muzeológiai- ánk kritikus pontja	38
P a t a k i Z o l t á n : Gondolatok a múzeumi vezetésekről	51
P a p p Á g o s t o n : A múzeumi és a honismereti ismeretterjesztés tanácsi problémái	71
R é z m ű v e s J á n o s : A múzeumok szerepe a korszerű történelemtanításban	80
K a s z a b Z o l t á n : Megnyitó beszéd a Bako- nyi Természettudományi Múzeum első kiállításához.	88
H o f f m a n n T a m á s - C s i l l é r y K l á - r a : Még egyszer a Népművészetünk története c. kiállításról	95
F ü l e p F e r e n c : Az ICOM 1971. évi IX. köz- gyűlése	99
K i s z e l y G y u l a : A müncheni Deutsches Mu- seumról	109
N a g y h e g y i Z o l t á n : Tájékoztató a mú- zeumi jogszabályok kézikönyvének tartalmában 1971-ben bekövetkezett változásokról	125
Külföldi folyóirat szemle	139
Hírek, események	147

INHALT:

B a r b a r i t s, L.: Ist die Museologie wirklich eine Wissenschaft? - Bemerkungen zu den Vorlesungen des Lehrstuhls für museologische Ausbildung an der Brünner Universität	3
B e n e š, J.: Erklärungen zur Schausstellung der Museumssammlungen in Tschechoslowakei	8
B a k a y, K.: Möglichkeiten und Hindernisse der ungarischen urgeschichtlichen Forschungen	27
G a r a i, T.: Die Streitpunkte in unserer Museologie von der neuesten Zeit	38
P a t a k i, Z.: Gedanken über die Ausstellungsführungen	51
P a p p, Á.: Die kulturellen Problème der Räte über die Museen und die Heimatskunde	71
R é z m ú v e s, J.: Die Aufgaben der Museen im modernen Geschichtsunterricht	80
K a s z a b, Z.: Eröffnungsrede auf der ersten Ausstellung der Naturwissenschaftlichen Museums von Bakony Gebirge	88
H o f f m a n, T. - C s i l l é r y, K.: Noch einmal über die Ausstellung "Geschichte der ungarischen Volkskunst"	95
F ü l e p, F.: Über die IX. Jahressitzung der ICOM in 1971	99
K i s z e l y, G.: Über das Deutsche Museum zu München	109
N a g y h e g y i, Z.: Aufklärung über die in 1971 eingetretenen Veränderungen im Bande der museologischen Rechtsnormen	125
Ausländische Zeitschriftenrevue	139
Nachrichten, Ergebnisse	147

E. SZÁM MUNKATÁRSAI:

- Barbarits Lajos, a Mezőgazdasági Múzeum nyug.
főigazgatóhelyettese,
Josef Beneš, a csehszlovák művelődésügyi miniszté-
rium (Prága) múzeumügyi munkatársa,
Bakay Kornél, a Somogy megyei Múzeumi Szervezet
igazgatója,
Garái Tibor, a Budapesti Történeti Múzeum tudomá-
nyos főmunkatársa,
Pataki Zoltán, a Semmelweis Orvostörténeti Múze-
um és Könyvtár osztályvezetője,
Papp Ágoston, a Szabolcs megyei Tanács VB. Műve-
lődésügyi Osztályának munkatársa,
Rézműves János, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei
Tanács VB. Művelődésügyi Osztályának megyei vezető szak-
felügyelője,
Kasza Zoltán, a Természettudományi Múzeum fői-
gazgatója,
Hoffmann Tamás, a Néprajzi Múzeum főigazgató-
ja,
Csilléry Klára, a Néprajzi Múzeum osztályveze-
tője,
Fülep Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgató-
ja,
Kiszely Gyula, a Ganz Öntődei Múzeum nyug. igaz-
gatója,
Nagyhegyi Zoltán, a Művelődésügyi Minisztéri-
um titkárságának munkatársa,
Jakabffy Imre, az Iparművészeti Múzeum főkönyv-
tárosa,
Mészáros Márta, a Művelődésügyi Minisztérium Mú-
zeumi Főosztálya főelőadója,
Czakó Gabriella, a Központi Múzeumi Igazgató-
ság Propaganda és Népművelési csoportjának munkatársa.

The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the war. It is followed by a detailed account of the military operations in the West, the East, and the Balkans. The author then discusses the political and economic conditions of the various countries involved in the conflict.

The second part of the report is devoted to a study of the military and naval forces of the belligerent powers. It examines the composition, strength, and equipment of these forces, as well as their tactical and strategic capabilities. The author also discusses the state of the arms race and the development of new weapons and military technologies.

The third part of the report is a study of the international relations of the major powers. It analyzes the diplomatic and political maneuvers of these powers, as well as the role of international organizations and conferences. The author also discusses the impact of the war on international relations and the prospects for a lasting peace.

The fourth part of the report is a study of the social and economic conditions of the countries involved in the war. It examines the impact of the war on the population, the economy, and the social structure of these countries. The author also discusses the role of the state in the war effort and the impact of the war on the social and economic development of the countries.

The fifth part of the report is a study of the cultural and intellectual life of the countries involved in the war. It examines the impact of the war on the arts, literature, and intellectual thought. The author also discusses the role of culture and intellectual life in the war effort and the impact of the war on the cultural and intellectual development of the countries.

The sixth part of the report is a study of the military and naval forces of the belligerent powers. It examines the composition, strength, and equipment of these forces, as well as their tactical and strategic capabilities. The author also discusses the state of the arms race and the development of new weapons and military technologies.

The seventh part of the report is a study of the international relations of the major powers. It analyzes the diplomatic and political maneuvers of these powers, as well as the role of international organizations and conferences. The author also discusses the impact of the war on international relations and the prospects for a lasting peace.

The eighth part of the report is a study of the social and economic conditions of the countries involved in the war. It examines the impact of the war on the population, the economy, and the social structure of these countries. The author also discusses the role of the state in the war effort and the impact of the war on the social and economic development of the countries.

The ninth part of the report is a study of the cultural and intellectual life of the countries involved in the war. It examines the impact of the war on the arts, literature, and intellectual thought. The author also discusses the role of culture and intellectual life in the war effort and the impact of the war on the cultural and intellectual development of the countries.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda - F.k.: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI sokszorosító üzemében, Budapest - F.v.: Mátrai Emil
72-3116 - Példányszám: 900 - Terjedelem: 14,7 A/5 iv
+ 0,35 A/5 iv műnyomó melléklet

